

Ljubljansko barje

— KRAJINSKI PARK —

**Analiza stanja
za opredelitev problematike in
potencialov za razvoj in trženje
trajnostnega turizma
v Krajinskem parku Ljubljansko barje**

Dokument je Priloga št. I

k strateškemu dokumentu

Strategija trajnostnega razvoja in trženja Krajinskega parka Ljubljansko
barje kot turistične destinacije 2011 – 2015

December 2009

➔ **NAROČNIK:** Mestna občina Ljubljana, Oddelek za varstvo okolja

Vodja projekta na strani naročnika: Barbara Zupanc, podsekretarka (Mestna občina Ljubljana, Oddelek za varstvo okolja) in v.d. direktorica Javnega zavoda Krajinski park Ljubljansko barje

➔ **IZVAJALEC:** ALOHAS

Vodja projekta na strani izvajalca: Miša Novak, direktorica

➔ **DATUM PRIPRAVE DOKUMENTA:** Jesen 2009, zaključek december 2009

KAZALO

SKLOP 1: PREDSTAVITEV OBMOČJA	5
1. PREDSTAVITEV OBMOČJA	5
1.1 Geografski opis Ljubljanskega barja	5
1.1.1 Pojasnitev pojma Ljubljansko barje	7
1.2 Dostopnost Ljubljanskega barja	8
1.3 Naravne in kulturne značilnosti Ljubljanskega barja	9
1.4 Zgodovina Ljubljanskega barja	13
1.5 Gospodarske panoge na Ljubljanskem barju – kmetijstvo	15
2. LJUBLJANSKO BARJE KOT KRAJINSKI PARK	16
2.1 Zavarovana območja v Sloveniji	16
2.2 Krajinski park Ljubljansko barje	18
2.2.1 Zgodovina prizadevanj za Krajinski park Ljubljansko barje	18
2.2.2 Uredba o ustanovitvi Krajinskega parka Ljubljansko barje	20
2.3 Zavarovana območja in turizem	22
SKLOP 2: ANALIZA TURISTIČNE PONUDBE PO POSAMEZNIH OBČINAH	24
3. PREDSTAVITEV OBMOČJA PO POSAMEZNIH OBČINAH	24
3.1 Občina Borovnica	26
3.1.1 Predstavitev občine in stanja na področju turizma v občini Borovnica	26
3.1.2 Inventarizacija primarne in sekundarne ponudbe v občini Borovnica	28
3.2 Občina Brezovica	31
3.2.1 Predstavitev občine in stanja na področju turizma v občini Brezovica	31
3.2.2 Inventarizacija primarne in sekundarne ponudbe v občini Brezovica	33
3.3 Občina Ig	38
3.3.1 Predstavitev občine in stanja na področju turizma v občini Ig	38
3.4 Občina Log – Dragomer	46
3.4.1 Predstavitev občine in stanja na področju turizma v občini Log – Dragomer	46
3.4.2 Inventarizacija primarne in sekundarne ponudbe v občini Log – Dragomer	47
3.5 Občina Škofljica	49
3.5.1 Splošni podatki o občini Škofljica	49
3.5.2 Inventarizacija primarne in sekundarne ponudbe v občini Škofljica	52
3.6 Občina Vrhnika	55
3.6.1 Predstavitev občine in stanja na področju turizma v občini Vrhnika	55
3.6.2 Inventarizacija primarne in sekundarne ponudbe v občini Vrhnika	57
4. ANALIZA STANJA NA PODROČJU TURISTIČNIH PROIZVODOV NA OBMOČJU	63
5. ANALIZA ORGANIZIRANOSTI NA PODROČJU TURIZMA NA OBMOČJU	73
SKLOP 3: OBLIKOVANJE UGOTOVITEV IN IZZIVOV ZA NARČTOVANJE	77
6. OBLIKOVANJE UGOTOVITEV NA OSNOVI ANALIZE TURISTIČNE PONUDBE – NA NIVOJU CELOTNEGA OBMOČJA	77
6.1 Značilnosti in ugotovitve, kot izhajajo iz analize primarne ponudbe	77
6.2 Značilnosti in ugotovitve, kot izhajajo iz analize sekundarne ponudbe	80
6.3 Značilnosti in ugotovitve, kot izhajajo iz analize turističnega povpraševanja in trženja	86
6.4 Značilnosti in ugotovitve, kot izhajajo iz analize turistične organiziranosti	89

7. POVZETEK ANALIZE V OBLIKI SWOT ANALIZE	90
SKLOP 4: TRAJNOSTNI TURIZEM IN TRENDI	92
8. POJASNITEV POJMA TRAJNOSTNI TURIZEM	92
8.1 Pojasnitev različnih oblik turizma v povezavi z odgovornim ravnanjem do naravnega in družbenega okolja	92
9. STANJE V SLOVENIJI NA PODROČJU TRAJNOSTNEGA TURIZMA IN TRENDI NA MEDNARODNEM TRGU	99
9.1 Kakšno je stanje v Sloveniji na področju trajnostnega turizma?	99
9.2 Kakšni so trendi na področju (trajnostnega) turizma?	102
9.2.1 Splošni trendi na področju zunanjega okolja, ki vplivajo na turizem, ter na strani ponudbe in povpraševanja	102
9.2.2 Bolj »zeleno obarvani« trendi – kaj se dogaja na »zelenem« trgu	113
9.2.2.1 Kakšen je turizem prihodnosti – kako bomo potovali čez 20 let?	113
9.2.2.2 Podnebne spremembe in turizem	117
SKLOP 5: OBLIKOVANJE IZZIVOV ZA NARČTOVANJE	123
10. KLJUČNI IZZIVI, KOT IZHAJAJO IZ ANALIZE STANJA	123
Priloga - DODATNO GRADIVO – k poglavju 8	125

SKLOP I: PREDSTAVITEV OBMOČJA

I. PREDSTAVITEV OBMOČJA

I.1 Geografski opis Ljubljanskega barja

Ljubljansko barje je zemljepisno ime za **območje, ki leži med Ljubljano, Vrhniko, Krimom in Škofljico**. Razprostira se v južnem in jugovzhodnem delu Ljubljanske kotline, prav na pragu glavnega mesta, Ljubljane, le nekaj korakov od zadnjih mestnih ulic.

Barje je skupno poimenovanje za območje Črna vas, Hauptmanca, Lipe, Ilovica in Ižanska cesta, torej za del Ljubljanskega barja, ki sedaj leži v Mestni občini Ljubljana.

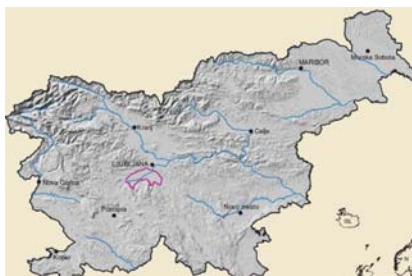
Ljubljansko barje obsega dobrih 150¹ kvadratnih kilometrov, leži na nadmorski višini 300 metrov. Ljubljansko barje si danes upravno deli sedem občin:

1. Občina **Borovnica**
2. Občina **Brezovica**
3. Občina **Ig**
4. Občina **Log – Dragomer**
5. Mestna občina **Ljubljana**
6. Občina **Škofljica**
7. Občina **Vrhnika**

¹ Vir za podatek je www.ljubljanskobarje.si/, vendar pa **različni viri navajajo različno površino:**

- Wikipedija na http://sl.wikipedia.org/wiki/Ljubljansko_barje navaja podatek 163 km² (0,8 % ozemlja Slovenije),
- Zavod za turizem Ljubljana na <http://www.visitljubljana.si/si/ljubljana-in-vec/imenik/1369/detail.html> navaja podatek 160 km²,
- Knjiga Ljubljansko barje (Društvo slovenska matica, 2008) navaja podatek 120 km².
- Dokument Sodelovanje in pomoč pri oblikovanju strokovnih izhodišč za pripravo Uredbe o krajinskem parku Ljubljansko barje (LUZ, 2007) prav tako navaja podatek 163 km².

Slika 1: Umeščenost Ljubljanskega barja v Sloveniji

(vir predstavitveni prospekt Ljubljanskega barja, dosegljiv na www.ljubljanskobarje.si)

Slika 2: Ljubljansko barje – ki pokriva 7 občin, je del Ljubljanske urbane regije, ki jo sestavlja 26 občin

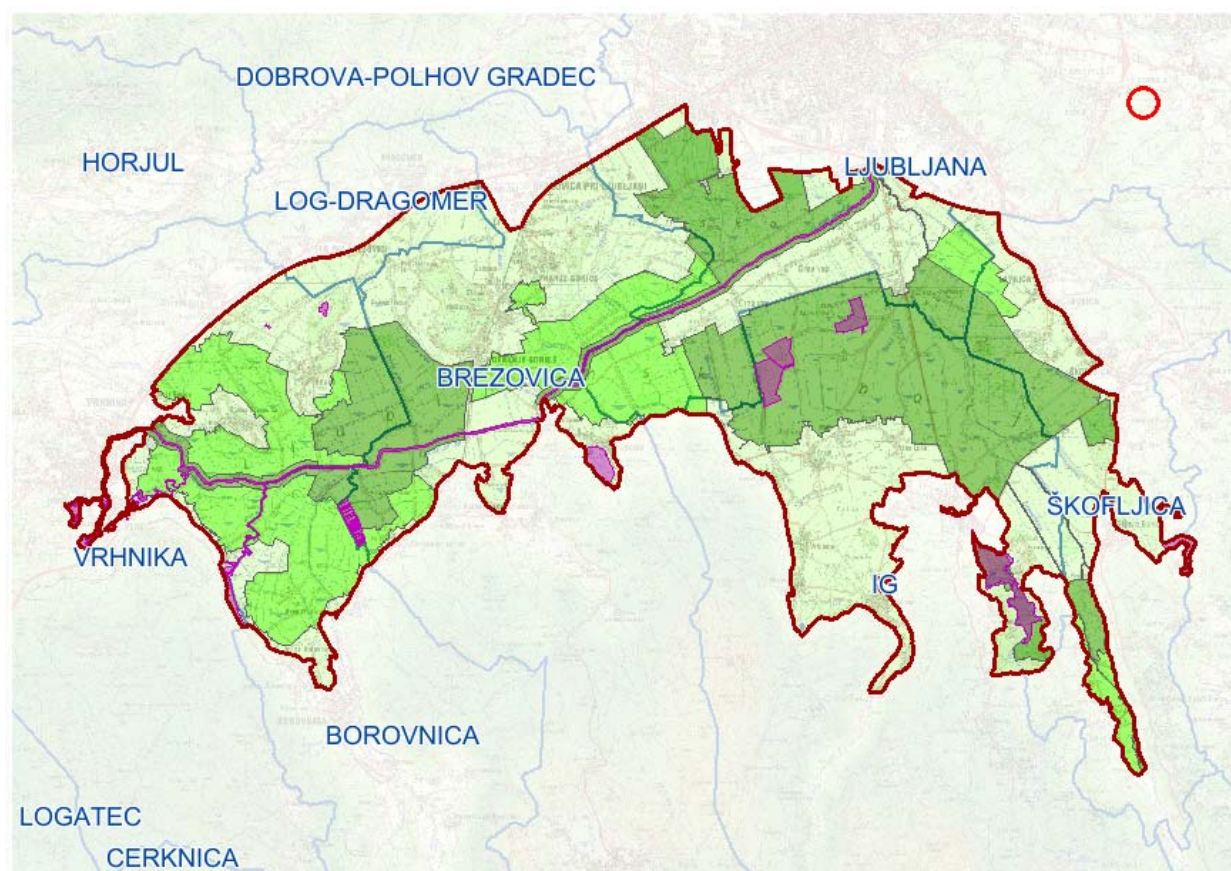
(vir www.ruralur.si)

Slika 3: Shematski prikaz Ljubljanskega barja, z vrisanim vodnim tokom

(vir www.ljubljanskobarje.si)

Slika 4: Karta Ljubljanskega barja s prikazom občin, ki se nahajajo na območju Ljubljanskega barja

(vir www.ljubljanskobarje.si)

I.1.1 Pojasnitev pojma Ljubljansko barje

Ljubljansko barje je zemljepisno ime za območje, ki leži med Ljubljano, Vrhniko, Krimom in Škofljico. Barje je skupno poimenovanje za območje Črna vas, Hauptmanca, Lipe, Ilovica in Ižanska cesta, torej za del Ljubljanskega barja, ki sedaj leži v Mestni občini Ljubljana.²

Slovenski jezik pozna kar štiriindvajset izrazov, večino ljudskega porekla, za pojave v zvezi z zastajajočo vodo. Ljubljanski morost, močvir ali močvirje so bili uveljavljeni izrazi vse do 1880, ko Fran Levstik v poročilu o melioracijah prvič uporabi naziv Ljubljansko barje in se s tem, marketinško prav spretno, za vselej izogne med ljudmi skrajno nepriljubljenemu močvirju.

Barje, pisano z malo začetnico, pa v slovenskem jeziku označuje močvirnato območje z značilno floro in favno. Barje je poseben tip življenjskega okolja oziroma mokrišča, za katerega je značilno stalno ali občasno zastajanje vode. Porasla so z vodoljubnimi in vlagoljubnimi rastlinami, iz katerih nastaja šota. Šota nastaja iz odmrlih rastlinskih delov, predvsem šotnih mahov, ki zaradi pomanjkanja zraka ne razpadejo v humus, ampak se v procesu pooglenitve spremene v šoto. Poznamo dve različici barja, nizko in visoko barje. Razlikujeta se glede preskrbe rastlin z vodo. Rastline nizkega barja imajo stik s hranili bogato podtalnico. Pri visokem barju tega stika ni in so rastline, kar se preskrbe z vodo tiče, odvisne izključno od s hranili revno padavinsko vodo.

Močvirje, nekoč prevladujoča oblika habitata na Ljubljanskem barju, je pretežno stvar preteklosti, prav tako tudi visoko barje, površine s še vedno debelo šotno podlago, ki so še pred nekaj sto leti preraščale barje. Nekaj ostankov je še v okolici Bevk, Črne vasi in v Kozlarjevi gošči, kar pa predstavlja manj kot odstotek celotne površine Ljubljanskega barja. Danes nas na močvirje spominjajo le še skromni ostanki trstičja in bičja ob nekaterih večjih odvodnih kanalih. Tudi šotišča, ki so pred nekaj sto leti še preraščala barje, so danes že pozabljena. Nekaj borih ostankov na Goričici, pri Bevkah, Črni vasi, v Kozlarjevi gošči in na Mahu danes predstavlja manj kot 1% celotne površine. Pa še ti so na tem, da se zdaj spremenijo v gozd rdečega bora, hrasta in breze, ki bo pod seboj pokopal še zadnje vidne ostanke šote.

Prav posebna oblika življenjskega prostora, ki je redka v slovenskem merilu, so ostanki visokega barja na Mahu, pri Bevkah in na Goričici. To so površine, ki imajo še vedno debelo šotno podlago. Tu še lahko slutimo, kakšno je Barje izgledalo pred 200 leti, čeprav je večina površine zaradi nizkega nivoja talne vode že v svoji zadnji razvojni stopnji, preraščena z debelo odejo jesenske vrese *Calluna vulgaris* ali z gozdom rdečega bora ter breze *Pino sylvestris*–*Betuletum*.

² Vir www.ljubljanskobarje.si.

I.2 Dostopnost Ljubljanskega barja

»Trženjska« dostopnost Ljubljanskega barja

Glede na to, da Ljubljansko barje leži na jugovzhodnem delu Ljubljanske kotline, prav na pragu glavnega mesta Ljubljane, je njegova dostopnost zelo dobra – v smislu tega, da je v neposredni bližini prestolnice (ki ima v Sloveniji središčno lego ter zelo dobro prometno povezanost) in ima močno zaledje. S takšno lego ima veliko prednost pred nekaterimi drugimi krajinskimi ali regijskimi parki v Sloveniji, ki so slabše dostopni (tako za obiskovalce s tujih trgov kot tudi domačih), zaradi tega pa tudi težje dosegajo trženjsko prepoznavnost.

Prometna dostopnost Ljubljanskega barja

Čez Ljubljansko barje potekajo razmeroma skromne prometne povezave. Najbolj znana je Lžanska cesta, ki jo na obeh straneh obdaja globok jarek. Zgrajena je bila leta 1826 in je za današnji promet preozka in nevarna. Še slabša je edina, a zelo pomembna prečna povezava čez osrednji del Ljubljanskega barja, ki vodi vzporedno z Ljubljanico od Podpeči prek Lip in Črne vasi do Lžanske ceste.

Prometno najbolj obremenjeno je severovzhodno in severozahodno obrobje Barja, kjer potekata kraka osrednjega slovenskega prometnega križa: iz Ljubljane vodita cesta in železnica na eni strani na Primorsko, na drugi pa na Dolenjsko. Avtocesta proti Vrhniki in južna ljubljanska obvoznica sta Barju iztrgali nekaj 100 hektarjev, ali drugače, okrog 200 gnezd repaljščic, 250 gnezd drevesnih cip in 300 gnezd poljskih škrlancev.

Železnica iz Ljubljane proti Trstu je bila zgrajena leta 1857. Progo so morali speljati čez Ljubljansko barje. Železniška trasa poteka po južnem obrobju Barja in ob osamelcih do Vnanjih Goric, kjer v razdalji 2300 m do vznožja kraških planot prečka Ljubljanico in enega najnižjih delov Ljubljanskega barja. To je bil za tiste čase izjemen gradbenotehnični podvig. Temeljlil je na dotedanjih izkušnjah osuševanja Ljubljanskega barja.

Nekonkurenčnost medkrajevnega, primestnega in mestnega javnega potniškega prometa ne omogoča resnične izbire prometnega sredstva in povzroča izključno odvisnost od osebnega avtomobila. Poleg tega poslabšuje razmere na cestah z negativnimi prostorskimi in okoljskimi posledicami.

Nadaljnje prometne probleme postavlja dejstvo, da se je v nekaterih barjanskih občinah v preteklih letih zaradi preseljevanja v cenovno dostopnejše stanovanjske soseske in hiše število prebivalcev močno povečalo, s tem pa se je tudi povečala obremenitev na glavnih cestah v Ljubljano. Problematike se zavedajo tako posamezne občine kot tudi Ministrstvo za promet, vendar pa hitrih in trajnih rešitev ni za pričakovati.

I.3 Naravne in kulturne značilnosti Ljubljanskega barja ³

Uvodna opomba: Na voljo je izredno veliko gradiva za opis naravnih in kulturnih značilnosti Ljubljanskega barja (najbolj celostno in pregledno jih zaokroži uradni portal Krajinskega parka Ljubljansko barje www.ljubljanskobarje.si), vendar namen pričujoče analize ni podajati obsežnih in poglobljenih opisov, temveč predvsem analizirati stanje in potenciale za razvoj turizma. Zato na tem mestu podajamo le strnjen pregled ključnih značilnosti.

PRVIČ: Ljubljansko barje je **NAJVEČJE OBMOČJE MOKROTNIH TRAVIŠČ V SLOVENIJI – splet kulturne krajine in narave, ki je v sodobni Evropi že prava redkost**

Območje Krajinskega parka Ljubljansko barje obsega največje območje mokrotnih travišč s sistemom mejic in gozdnih, grmiščnih ter vodnih površin v Sloveniji, ki so zaradi načina obdelave ohranila visoko biotsko raznovrstnost. To območje je izjemno zaradi velikega števila naravnih vrednot in prisotnosti mnogih ogroženih ter mednarodno varovanih prostoživečih rastlinskih in živalskih vrst, njihovih habitatov ter kot območje številnih krajinskih kulturnih vrednot, ki so rezultat dolgotrajnega sožitja človeka in narave. Krajina je na Ljubljanskem barju ohranila svoj tradicionalni značaj, saj visoka talna voda in redne poplave onemogočajo intenzivno kmetijsko obdelavo oziroma zmanjšujejo njegovo ekonomsko uspešnost.

Ljubljansko barje je danes neskončen mozaik travnikov, steljnikov, njiv, jarkov in mejic, preplet vseh teh različnih življenjskih okolij pa zagotavlja bivališče mnogim rastlinam in živalim, ki jih drugod po Sloveniji in Evropi le še redko srečamo.

Statusno je Ljubljansko barje poleg razglasitve za krajinski park tudi ekološko pomembno območje, posebno območje varstva za 22 vrst ptic, posebno ohranitveno območje za 23 živalskih, eno rastlinsko vrsto ter 9 habitatnih tipov ter s tem del evropskega omrežja varovanih območij Natura 2000.

Gre za splet kulturne krajine in narave, v katerem so se ohranile številne rastlinske in živalske vrste in njihovi življenjski prostori, ki so v sodobni Evropi že prava redkost. Marsikje so namreč podobno kot pri nas (a bolj temeljito in dosledno), osuševali močvirja in mokrišča ter jih spreminjali v intenzivne kmetijske površine. Ocenjujejo, da je v Evropi dokončno izgubljenih med 70 in 90 odstotkih vseh mokrišč, zato ne preseneča, da je na mokrišča vezanih 61 odstotkov ranljivih in ogroženih rastlinskih in živalskih vrst ter kar 78 odstotkov ranljivih in ogroženih življenjskih prostorov (habitatov).

DRUGIČ: Kolišča na Ljubljanskem barju kot del svetovne kulturne dediščine

³ Vir: Dokument Sodelovanje in pomoč pri oblikovanju strokovnih izhodišč za pripravo Uredbe o krajinskem parku Ljubljansko barje (LUZ, 2007) in vsebine na www.ljubljanskobarje.si.

Razen v muzejih ali globoko pod barjanskimi tlemi danes ni več mogoče videti dokazov o tisočletja stari kulturi, ki si je kot prva za svoj dom izbrala tedaj še ojezerjeno barje. V bližini Iga, na Resnikovem grabnu, so odkopali ostanke kolišč, ki segajo v paleolitik (staro kameno dobo). S to naselbino je bil napovedan razcvet posebne koliščarske kulture Ljubljanskega barja, ki je svoj vrh dosegla v bakreni dobi. Doslej je znanih 23 koliščarskih naselbin, barjanska tla pa vsako leto postrežejo z novimi najdbami. O vpetosti barjanskih koliščarjev v širši evropski prostor priča najdba kolesa in osi dvokolesnika iz časa okoli 3200 let pred našim štetjem. Za zdaj gre za najstarejšo najdbo te vrste na svetu.

Ljubljansko barje je eno najpomembnejših arheoloških območij v Sloveniji. Je dragocen del človekove preteklosti, zgodovine arheološke znanosti v tem delu Evrope in hkrati neizčrpen arheološki vir v mozaiku skupnega spomina človeštva.

Slovenija je v predlog nominacije vključila dve območji prazgodovinskih kolišč v Občini Ig. Na povabilo Švice kot vodilne partnerice se je Slovenija pridružila Franciji, Nemčiji, Avstriji in Italiji pri pripravi serijske nominacije Prazgodovinska kolišča okoli Alp na Unescov Seznam svetovne dediščine. Prazgodovinska kolišča na Ljubljanskem barju so zastopana in predstavljena z dvema lokacijama pri Igu. S svojo kompleksnostjo predstavljata vse bogastvo in raznolikost koliščarske dediščine v tem delu alpskega obrobja. Z vključitvijo v skupno nominacijo pomembno prispevata k izjemnim univerzalnim vrednotam prazgodovinskih kolišč okoli Alp.

TRETJIČ: PROSTOR VEDNO HITREJE SPREMINJA – seznam tukaj živečih rastlinskih in živalskih vrst se polagoma, a stalno in dokumentirano skrajšuje

V zadnjih tridesetih letih je z Ljubljanskega barja izginilo deset vrst ptic gnezdk, mnogim status drastično upada. Vzroki za takšno spreminjanje ležijo v urbanizaciji oziroma hitrem povečevanju nekdanj vaških naselij, opuščanju kmetijske rabe in posledičnem zaraščanju zemljišč, spreminjanju travnikov v njive, širjenju kmetijskih monokultur, uporabi pesticidov, spreminjanju nekdanj ekstenzivnih travnišč v intenzivna, neurejenem odvajanju odpadnih voda, nelegalnem odlaganju odpadkov, hrupnih ali kako drugače do okolja agresivnih športnih in rekreativnih aktivnostih. Tudi na zemljiščih, ki še imajo naraven ali temu podoben rastlinski pokrov in ki niso podvržena obdelavi, zaradi dveh stoletij melioracij v okolici »naravni« razvoj vegetacije poteka hitreje, kot bi se to dogajalo brez človekovih posegov. Izginjanje habitatov in potencialnih habitatov vrst je posebej intenzivno v zadnjih letih, zlasti gre za neposredno izgubo površin zaradi urbanizacije in vse večjih površin monokultur.

Obliki rabe tal, ki iz leto v leto pridobivata na površini, sta urbanizacija in promet. Še pred zgraditvijo avtoceste Ljubljana–Vrhnika, se je Barje na svojem severnem robu naravno zaključilo s predgorjem Polhograjskih dolomitov. Danes ugotavljamo, da mu je nova, ostra severna meja, avtocesta, iztrgala vsaj kvadratni kilometer (okoli 0,5%) površine. Kaj se je dolga leta dogajalo z Barjem na severni strani ceste, se dobro vidi na Rudniku. Na nekdanjih gnezdiščih močvirnih ptic se danes razprostirajo velike asfaltne in betonske površine industrijske cone. Podobno je ogrožena tudi južna stran ceste.

GLAVNE NARAVNE IN KULTURNE ZNAČILNOSTI LJUBLJANSKEGA BARJA NA KRATKO

- **Območja, kot je Ljubljansko barje, so v svetu vse redkejša.** Zadnja desetletja je v Evropi izginilo sedemdeset odstotkov mokrišč, z živalmi in rastlinami vred, tako kot številna druga naravna območja.
- **Ljubljansko barje je največja negozdna površina v Sloveniji in ima tudi v Evropi malo ustreznih primerjav.**
- **Domovanje tisočletja stare koliščarske kulture.**
- **Edinstvene tisočletja stare zgodbe, kot je na primer najlepša legenda o nastanku Ljubljane;** po tej stari trgovski poti od Črnega morja, po Donavi, Savi in Ljubljanici, potem pa z ladjo na ramenih vse do Jadranskega morja naj bi se po zlato runo odpravil tudi starogrški junak Jazon z argonavti.
- **Edinstvene naravne značilnosti:**
 - Zakladnica raznovrstnih ekosistemov in krajine.
 - Ekstenzivni košeni travniki na velikem delu barjanske površine, vodotoki in odtočni kanali, ki dajejo poseben, značilen izgled barju – obsežni vlažni travniki, ki se še vedno negujejo na tradicionalen, ekstenziven način (neredno, pozno košeni in brez gnojil) – ki so idealno življenjsko okolje ne le za ptice, marveč še za številne druge vrste, poleg tega pa so prava paša za oči.
 - Značilne dolge mejice črne jelše, doba in vrb med njivami in travniki.
 - Redki ostanki barjanskih in poplavnih gozdov.
 - Barjanske reke Ljubljanica, Išica, Iška, Bistra in Borovniščica s pritoki.
 - Številna barjanska okna, kraški izviri ter osamelci, dvignjeni nad barjansko ravnico.
 - Okroglo podpeško jezero, eno najglobljih jezer v Sloveniji (51 m).
 - Redki ostanki visokega barja z nahajališči okroglostne rosike (*drosera rotundifolia*) in šotnega mahu (*sphagnum* sp.) (Mali plac in goriški mah).
 - Mokrišča in mokrotni travniki z veliko biotsko raznovrstnostjo.
 - Vlažne travnike naseljuje veliko število pisanih metuljev, kar devetinoosemdeset vrst. Dvakrat toliko, kolikor jih najdemo na celotnem britanskem otočju.
 - Čeprav barjanska ravnica pokriva komaj odstotek slovenskega ozemlja, gnezdi na njej polovica vseh slovenskih vrst ptic, okoli sto jih je. Velikosti njihovih populacij dosega tudi dvajset in več odstotkov celotne slovenske populacije; med njimi tudi tiste, ki sodijo na sezname najbolj ogroženih v evropskem in svetovnem merilu, a jih na ljubljanskem barju še lahko srečamo dokaj pogosto.;
 - Med 48 vrstami kačjih pastirjev, ki živijo na ljubljanskem barju, mnoge sodijo med ogrožene, na ljubljanskem barju pa so njihove populacije že dokaj številčne.
 - V pomladnih nočeh na ljubljanskem barju živahno odmeva regljanje zelenih reg.

- Neskončno zelenilo travnikov, ki zaradi cvetja in rastlinja mavrično spreminjajo barve, zvok ptic, žuželk in žab.
- Na barju bomo je mogoče najti kar 70 odstotkov vseh dvoživk, ki živijo v Sloveniji.
- **Kulturne značilnosti:**
 - Ljubljanica, reka sedmih imen, domnevno kulturna reka z mnogimi najdenimi daritvenimi predmeti, reka, ki je imela v času prazgodovine kot tudi kasneje v času naselitve Slovanov kulturni pomen in reka, ki zaradi svoje znanstvene izpovednosti sodi med najpomembnejša arheološka najdišča v Sloveniji.
 - Arheološko bogata pokrajina s številnimi najdbami iz kamene, bronaste, železne in rimske dobe (ženski idol s kolišč pri Igu, ostanki prazgodovinskega čolna drevaka, ostanki dvokolesnika, prvega doslej znanega prazgodovinskega kolesa v Evropi).;
 - Sledovi bronastodobnih selišč na koleh.
 - Brezštevilne romanske in gotske cerkvice, posejanih na gričih. Prav posebna sta dva Sv. Mihaela. V Iški vasi so si pri graditvi vaške cerkve pomagali z materialom, ki je bil najbolj pri roki - rimskimi nagrobniki. Sredi Črne vasi, kraju, ki je svoje ime dobilo po hišah, zaščitenih s črno barjansko zemljo, pa je mojster Jože Plečnik ustvaril čipkasto mojstrovino iz belega kamna.
 - Grad Bistra, bivši samostan kartuzijanskega reda, danes Tehniški muzej Slovenije.
 - Črn podpeški marmor, iz katerega je nastajala Emona, je še danes cenjen gradbeni material. Morda v najlepši luči nam ga je predstavil Jože Plečnik, ki je s podpeškim marmorjem opremil interiere svojih neponovljivih stvaritev.

I.4 Zgodovina Ljubljanskega barja

Narava je za oblikovanje kotline, katere del je Ljubljansko barje, potrebovala milijone let. Z geološkega stališča je to več kot 200 m globoka poznopliocenska udornina izpred dveh milijonov let, nastala na stičišču alpskega in dinarskega sveta.

Ker se razprostira na tektonsko aktivnem območju, se pripisuje nastanek barja pogrezanju matične kamnine. V udorino so se zlivale kraške podzemne vode in potoki, ki so s seboj prinašali prod in druge usedline. Reka Sava je nanašala velike količine proda, kar je povzročilo zajezeitev Ljubljanice ob izlivu v Savo in poplavitve celotne barjanske kotline. Tisočletja rečnih nanosov so jezero počasi zasipavala, voda je odtekala, dokler se pred kakimi šest tisoč leti koliščarsko jezero ni osušilo in omogočilo nastanek velikega močvirja, pozneje pa nizkega in visokega barja.

Barje je tektonska udorina, napolnjena z več kot 100 metrov debelimi nanosi ilovice in peska. Nad ilovico se je po koncu zadnje ledene dobe razprostiralo obsežno, plitvo jezero, ki je nastalo potem, ko so nanosi reke Save preprečili odtok Ljubljanice z Barja. Sredi 2. tisočletja pred našim štetjem se je jezero začelo spreminjati v barje. Zaradi visoke talne vode in posebnih kemijskih razmer na barju začne nastajati šota. To je plast odmrlih delov rastlin, ki zaradi pomanjkanja kisika ne segnijo, ampak se kopičijo, plast šote pa se počasi debeli.

V času ojezeritve so tedanji prebivalci Ljubljanskega barja postavljali na jezeru bivališča na lesenih kolih, zato se je teh naselij oprijela oznaka kolišča oziroma mostišča. Najdbe pa kažejo, da je bilo Barje občasno naseljeno že prej, od starejše kamene dobe dalje.

Velika gradbena in osuševalna dela, ki so se jih lotili v 19. stoletju, so razkrila številna najdišča, in že leta 1875 je na Barju potekalo prvo znanstveno arheološko izkopavanje na naših tleh pod vodstvom prirodoslovca in kustosa tedanjega Deželnega muzeja Karla Dežmana (Dežmanova kolišča pri Igu). Vse odtlej je na Ljubljanskem barju dela za številne generacije arheologov, najdeni so ostanki 23 večjih kolišč in nešteti predmeti, s katerimi se počasi sestavlja mozaik življenja koliščarjev. Lončena posoda, orodje iz kosti in rogova, bakreni predmeti, iz debel izdolbeni čolni. in kronski dragulj barjanskih najdb, leseno kolo in os dvokolesnika, stara 5600 let.

A ni le barjanska zemlja tista, ki skriva ostanke preteklosti. **Tudi struga Ljubljanice sodi med najpomembnejša arheološka najdišča v Sloveniji.** Pod vodstvom Karla Dežmana in ob pomoči potapljačev avstro-ogrske mornarice je ob koncu 19. stoletja potekala prva podvodna arheološka raziskava v Evropi. V Ljubljani najdeni predmeti iz različnih zgodovinskih obdobj, od prazgodovine do novega veka, kažejo, da je imela reka kultni pomen.

V naravno podobo Ljubljanskega barja so prvi resno začeli posegati Rimljani, ki so zaradi prometa delno regulirali Ljubljanico, zgradili pa so tudi prvo cestno povezavo čez Barje, ki se je znašlo med dvema pomembnima rimskima naselbinama, Emono (današnja Ljubljana) in Nauportusom (Vrhnika), ter pristaniščem v današnji Podpeči, kjer so lomili kamen za graditev Emone.

Za največji poseg človeka v Ljubljansko barje pa velja ambiciozni **osuševalni projekt ob koncu 18. stoletja** pod vodstvom Gabriela Gruberja. Z osuševalnimi deli so poskušali čimbolj omejiti poplave in usposobiti tla za kmetijsko obdelavo. Med Grajskim hribom in Golovcem so izkopali kanal, poglobili in regulirali strugo Ljubljanice v mestu, na Barju pa uredili omrežje večjih in manjših kanalov. Tako je nastala za Ljubljansko barje značilna pravokotna parcelacija polj, ki so med seboj ločena z osuševalnimi jarki.

Posegu je sledila še kolonizacija (od 1830 dalje), naselitev prostovoljcev na še vedno močvirno Barje, katerih naloga je bila vzdrževanje odvodnih kanalov in vzpostavitev za kmetijstvo primernih zemljišč. Ljubljansko barje pa novim naseljencem ni ravno izreklo dobrodošlice. Graditev stavb, cest in poti na dotlej znane načine se na mehkih, pogrezajočih se in plavajočih barjanskih tleh ni obnesla, zato se je razvil specifičen način graditve hiš na pilotih, ceste in »štradoni« pa še dandanes niso iz kamnitega materiala, temveč iz dračja in z rušo pokritega vejevja »plavajo« na Barju.

Prvi naseljenci so hitro ugotovili, da se barjanska tla ne obnesejo prav dobro za pridelavo poljščin, zato pa neprimerno bolje kot gorivo. V času kolonizacije je Barje pokrivala več metrov debela plast šote. Rezanje šote na Barju se je razmahnilo v pravo industrijo, z barjansko šoto so se greli Ljubljančani, šota je poganjala vlake, ladje, Cukrarno (rafinerijo sladkorja), tovarno smodnika ... Zaloge šote so se zdele neskončne, vendar pa se šota ob stiku z zrakom sesede in sprhni. Veliki posel se je zato prav hitro končal, danes so na Barju le še redke zaplate nekdanjega šotnega barja, ki jih prepoznamo po tem, da leži območje kak meter ali dva višje.

I.5 Gospodarske panoge na Ljubljanskem barju – kmetijstvo

Po objavljenih podatkih ima Barje okoli 50 % travnikov, 20 % njiv, 25 % gozda, ostalo so pašniki, urbane površine, ceste in vodne površine. Že po podatkih je mogoče sklepamo, da je **najpomembnejša gospodarska panoga, ki v veliki meri odreja tudi rabo tal, kmetijstvo.**

Njivske površine so zasajene s koruzo, za naravo pa je pomemben tudi način gospodarjenja s travišči. Po oceni jih je več kot polovica intenzivno oskrbovanih, kar pomeni, da so dodatno dognojeni, zgodaj košeni, v nekaterih primerih pa je na njih zasejana tudi neavtohtona travnata mešanica. Gozda je malo, večina ga je tudi gospodarsko nezanimivega. **Mokrotna tla so marsikje neprimerna za njivsko obdelavo, zato je več travnikov, ki kmetom služijo za pridelavo krme za živali.** V vseh občinah prevladuje govedoreja (za prirejo mleka, mesa in plemensko vzrejo telic).

Če hočemo ohraniti gospodarsko in življenjsko kakovostno Ljubljansko barje, moramo preusmeriti razvoj v dejavnosti, ki bodo v čim večji meri izkoriščale primerjalne prednosti, ki jih ta prostor ponuja. Za tak kmetijski pa tudi splošni gospodarski razvoj je predvsem treba:

- Razvijati odnos do kakovostnega okolja, ki lokalnemu prebivalstvu ne sme biti v breme, ampak mu pomeni izziv za nadaljnji razvoj;
- Izobraževati prebivalstvo za drugačno, večnamensko vrednotenje ljubljanskega barja;
- Pospeševati proizvodne usmeritve, ki so okolju prijazne in katerih proizvodi so konkurenčni in zagotavljajo dvig dohodka;
- Obujati tradicionalne in spodbujati nove alternativne dejavnosti v prostoru;
- Preprečevati posege v okolje, ki bi rušili okoljsko ravnotežje v prostoru.
- Temeljna načela gospodarjenja na Ljubljanskem barju bi bila naslednja:
 - a. Pospeševanje paše živine;
 - b. Zatravljanje zemljišč na globokih organskih tleh;
 - c. Poljedelstvo na obrobju in osamelcih ter na mineralnih in plitvih organskih tleh, kjer uspeva močvirska preslica;
 - d. Razširitev kolobarja na njivah - zmanjšanje deleža koruze;
 - e. Pridelovanje ameriških borovnic na zaraščenih površinah z globljimi tlemi;
 - f. Zmerna intenzivnost gnojenja.

2. LJUBLJANSKO BARJE KOT KRAJINSKI PARK

2.1 Zavarovana območja v Sloveniji

Ena najbolj prepoznavnih značilnosti Slovenije je zelo ohranjena narava, zlasti velika biotska raznovrstnost in krajinska pestrost, bogat rastlinski in živalski svet, mnogoteri habitatni tipi, raznolika geološka zgradba, razgiban relief, pestrost vzorcev kulturnih krajin in še marsikaj.

Z Zakonom o ohranjanju narave je Slovenija dobila podlago za celovito ohranjanje biotske raznovrstnosti in varstva naravnih vrednot kot naše dediščine.

V Sloveniji je danes okoli 10 % ozemlja v zavarovanih območjih, 35,5 % pa je varovanega v okviru Nature 2000⁴, status naravne vrednote pa je podeljen 14.901 vrednim delom narave (vir Agencija RS za okolje).

Prizadevanja za varovanje tistih območij, kjer so strnjena največja bogastva in lepote narave, imajo v Sloveniji že dolgo zgodovino. Od prvih pobud iz začetka 20. stoletja se je ideja in potreba za njihovo ohranjanje razvijala vse do zadnjih desetletij, ko je postala paradigma civilizacijskih potreb in ena od poti oblikovanja trajnostnega razvoja družbe.

Slovenija je ena od držav z najvišjo stopnjo biotske raznovrstnosti v Evropski uniji in ima trenutno z različnimi varstvenimi kategorijami, ki upoštevajo mednarodno kategorizacijo IUCN zavarovanega 12,6 % ozemlja.

Zakon o ohranjanju narave opredeljuje **ožja (naravni spomenik⁵, strogi naravni rezervat⁶ in naravni rezervat⁷) in širša zavarovana območja (narodni park⁸, regijski park⁹ in krajinski park).**

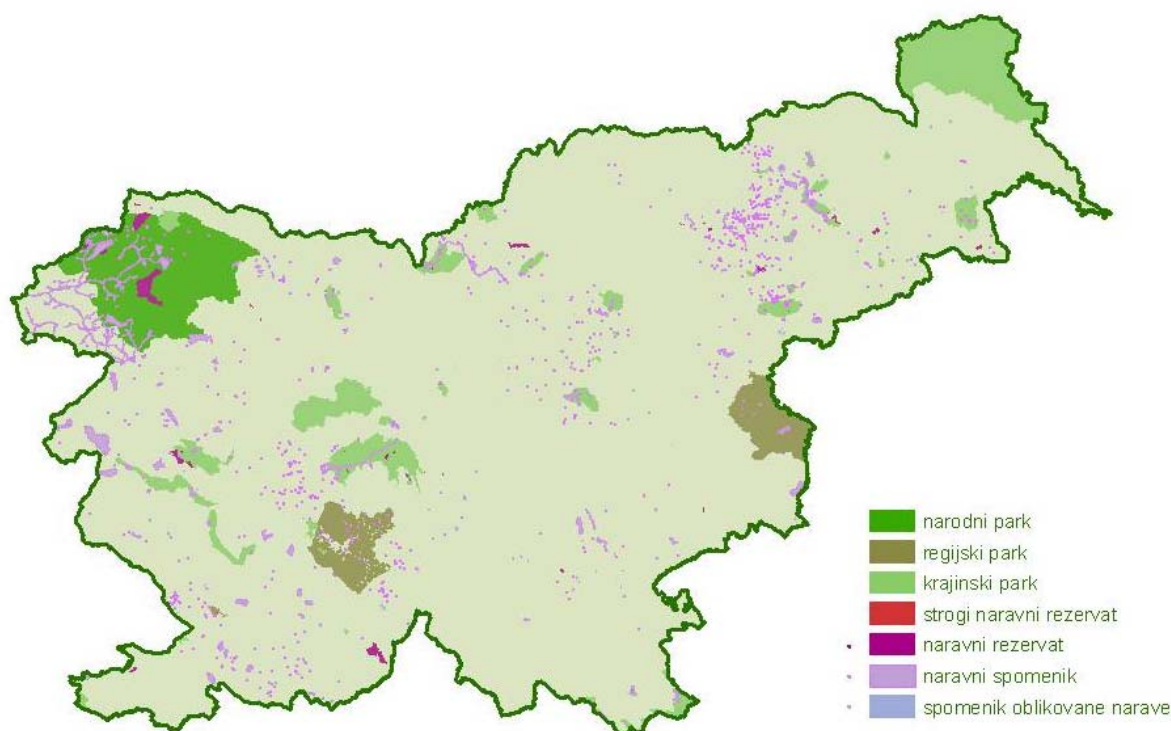
⁴ **Natura 2000** je evropsko omrežje posebnih varstvenih območij, razglašanih v državah članicah Evropske unije z osnovnim ciljem ohraniti biotsko raznovrstnost za bodoče rodove. Posebna varstvena območja so torej namenjena ohranjanju živalskih in rastlinskih vrst ter habitatov, ki so redki ali na evropski ravni ogroženi zaradi dejavnosti človeka. Območja NATURA 2000 so določena na podlagi direktive o pticah (Direktiva Sveta 79/409/EGS z dne 2. aprila 1979 o ohranjanju prosto živečih ptic) - SPA območja, in direktive o habitatih (Direktiva Sveta 92/43/EGS z dne 21. maja 1992 o ohranjanju naravnih habitatov ter prosto živečih živalskih in rastlinskih vrst) - pSCI območja. Predloge območij, ki jih je Slovenija opredelila na podlagi direktive o habitatih, bo Evropska komisija sprejela po posebnem postopku, ki običajno traja nekaj let. Vlada je območja NATURA 2000 potrdila z Uredbo o posebnih varstvenih območjih (območjih Natura 2000), Uradni list RS, št.49/04 in Uredbo o spremembah in dopolnitvah Uredbe o posebnih varstvenih območjih (območjih Natura 2000), Uradni list RS, št. I 10/04.

⁵ **Naravni spomenik** je območje, ki vsebuje eno ali več naravnih vrednot, ki imajo izjemno obliko, velikost, vsebino ali lego ali so redek primer naravne vrednote.

⁶ **Strogi naravni rezervat** je območje naravno ohranjenih geotopov, življenjskih prostorov ogroženih, redkih ali značilnih rastlinskih ali živalskih vrst ali območje, pomembno za ohranjanje biotske raznovrstnosti, kjer potekajo naravni procesi brez človekovega vpliva.

Trenutno imamo v Sloveniji: 1 narodni park, 3 regijske parke, 44 krajinskih parkov, 1 strogi naravni rezervat, 56 naravnih rezervatov in 1191 naravnih spomenikov. Zavarovanih je 256.120 ha, kar je 12,63 % površine Slovenije (stanje februarja 2009, vir Agencija RS za okolje).

Slika št. 6: Obstoječa zavarovana območja v Sloveniji

(vir: Agencija RS za okolje, <http://www.arso.gov.si/narava/zavarovana%20obmo%4%8dja/karta/>)

⁷ **Naravni rezervat** je območje geotopov, življenjskih prostorov ogroženih, redkih ali značilnih rastlinskih ali živalskih vrst ali območje, pomembno za ohranjanje biotske raznovrstnosti, ki se z uravnoveženim delovanjem človeka v naravi tudi vzdržuje.

⁸ **Narodni park** je veliko območje s številnimi naravnimi vrednotami ter z veliko biotsko raznovrstnostjo. V pretežnem delu narodnega parka je prisotna prvobitna narava z ohranjenimi ekosistemi in naravnim procesi, v manjšem delu narodnega parka so lahko tudi območja večjega človekovega vpliva, ki pa je z naravo skladno povezan. V narodnem parku morata biti opredeljeni najmanj dve varstveni območji tako, da je v pretežnem, povečini sklenjenem delu opredeljeno varstveno območje s strožjim varstvenim režimom ob upoštevanju mednarodnih varstvenih standardov in kriterijev.

⁹ **Regijski park** je obsežno območje regijsko značilnih ekosistemov in krajine z večjimi deli prvobitne narave in območji naravnih vrednot, ki se prepletajo z deli narave, kjer je človekov vpliv večji, vendarle pa z naravo uravnovežen. V regijskem parku morata biti opredeljeni najmanj dve varstveni območji tako, da je varstveno območje s strožjim varstvenim režimom opredeljeno v manjšem obsegu in točkovno.

2.2 Krajski park Ljubljansko barje

KRAJINSKI PARK je območje s poudarjenim kakovostnim in dolgotrajnim **prepletom človeka z naravo**, ki ima **veliko ekološko, biotsko in krajinsko vrednost** (opredelitev iz 71. člena Zakona o ohranjanju narave).

Gre za območje, kjer se prepletajo številni elementi naravne in kulturne dediščine, območje kultivirane narave ter značilna krajina z elementi naravne in kulturne dediščine, namenjeno je predvsem ohranjanju krajine in sprostitvi človeka.

2.2.1 Zgodovina prizadevanj za Krajski park Ljubljansko barje¹⁰

Temeljni namen ustanovitve Krajinskega parka Ljubljansko barje

Temeljni namen ustanovitve Krajinskega parka Ljubljansko barje je vzpostaviti kar najboljše pogoje za izvajanje različnih dejavnosti, ki bodo zagotavljale izvajanje ciljev ohranjanja narave. Krajski park prevzame vlogo podpornega okolja za delovanje sodobnega območja ohranjanja narave, v katerem bodo vsakdanje življenje vodili cilji ohranjanja narave in varstva kulturne dediščine; v katerem bodo ustvarjene nove, konkurenčne razvojne priložnosti, v katerem bodo prebivalci in obiskovalci videli privlačno pristočno okolje, bogat vir navdiha in informacij ter rekreacijskih možnosti in ki ga bodo vsi odgovorno uporabljali.

Namen parka se dosega z načrtom upravljanja in vzpostavitvijo organizacijske strukture, delovnih skupin, mehanizmov za sodelovanje in dogovarjanje ter za spodbujanje naravi prijaznih dejavnosti in ukrepov za promocijo ohranjanja naravnih in kulturnih vrednot na Ljubljanskem barju.

Ljubljansko barje se je kot območje izjemne naravne in kulturne dediščine začelo prepoznavati šele v zadnjih nekaj desetletjih. Sicer pa je preteklost tega močvirnega območja zadnjih tristo let vezana predvsem na poskuse ukrotitve narave z bolj ali manj posrečenimi projekti izsuševanja, pridobivanja kmetijskih zemljišč in gospodarskega izkoriščanja. Še v letih po drugi svetovni vojni je bil v resni razpravi projekt dokončne izsušitve Barja, za katerega pa je zmanjkalo denarja.

¹⁰ Vir www.ljubljanskobarje.si

V začetku osemdesetih let prejšnjega stoletja so se pojavili prvi poskusi zavarovanja narave na Barju. Devetdeseta so prinesla razmah nevladnih ekoloških gibanj, raziskave in inventarizacije naravne in kulturne dediščine Barja, v tedaj še oddaljeni Evropi pa prve zavezujoče dokumente o obvezi držav članic po varovanju narave in biotske raznovrstnosti.

Posledica je bil **podpis Sporazuma o sodelovanju pri razglasitvi Krajinskega parka Ljubljansko barje (1998)** med občinami na območju Ljubljanskega barja (Ljubljana, Brezovica, Vrhnika, Borovnica, Ig, Škofljica) ter ministrstvi, pristojnimi za kmetijstvo, okolje in kulturo. V teku projekta so bile pripravljene številne strokovne podlage, potrebne za razglasitev Barja kot krajinskega parka, zaradi česar je Barje danes eno najbolj raziskanih področjih v Sloveniji, zmanjkalo pa je volje in sredstev za najpomembnejši korak – razglasitev zavarovanega območja.

Nekako istočasno pa so se v Evropski uniji dogajale pomembne stvari s področja varovanja narave. Ptičji direktivi iz leta 1979 (Council Directive 79/409/EEC on the conservation of wild birds) se je leta 1992 pridružila še tako imenovana habitatna direktiva (Council Directive 92/43/EEC on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora) s spiskom živalskih in rastlinskih vrst ter naravnih habitatov, pomembnih za ohranitev biotske raznovrstnosti v Evropi. **Slednja vsebuje tudi člen, ki države članice obvezuje k določitvi potrebnih ohranitvenih ukrepov, preprečevanju slabšanja stanja naravnih habitatov in pripravi ocene posledic vsakršnega posega za naravno okolje – ne na celotnem teritoriju držav, pač pa znotraj območij Natura 2000**, ki jih države članice določijo na podlagi prisotnosti vrst in habitatov iz obeh omenjenih direktiv. Glede na obstoječo biotsko raznovrstnost in njeno ohranjenost v Sloveniji (v Sloveniji domuje okoli 15 tisoč živalskih vrst, 6 tisoč rastlinskih vrst in 5 vrst iz sveta gljiv), ki je tudi uradno postala del skupne evropske naravne dediščine, je bilo realno pričakovati, da bodo precejšen del ozemlja Slovenije pokrivala območja Natura 2000, med njimi v celoti tudi območje Ljubljanskega barja.

Slovenska zakonodaja s področja ohranjanja narave opredeljuje več različnih oblik zavarovanih območij, od nacionalnih parkov do manjšin rezervatov. Krajinski park je definiran kot območje s poudarjenim kakovostnim in dolgotrajnim prepletom človeka z naravo, ki ima veliko ekološko, biotsko in krajinsko vrednost, kar vsekakor velja za Ljubljansko barje, ki je v današnji obliki rezultat tako naravnih procesov kot človekove dejavnosti.

Ustanovitev krajinskega parka in režimi delovanja torej ne pomenijo zgolj udejanjanja ohranjanja vrst in njihovih življenjskih prostorov, temveč tudi **aktivno vključitev lokalnega prebivalstva, lokalnih skupnosti, interesnih skupin in podjetniških iniciativ v vse aktivnosti načrtovanja in upravljanja z zavarovanim območjem.**

9. junija 2006 je bil podpisan **Sporazum o sodelovanju pri razglasitvi Krajinskega parka Ljubljansko barje**, ki je urejal način medsebojnega sodelovanja in organizacijsko strukturo projekta ustanovitve KP Ljubljansko barje, predvideval pa tudi njegovo ustanovitev v letu 2008. Na podlagi tega sporazuma se je v projekt ustanavljanja aktivneje vključilo resorno ministrstvo za okolje, z njim so bile jasneje določene tudi pristojnosti in odgovornosti posameznih nosilcev, vzpostavljena je bila struktura vodenja in financiranja projekta ustanovitve krajinskega parka.

Do pomladi 2008 so bile pripravljene strokovne podlage za zavarovanje (varstvo narave, varstvo kulturne dediščine, razvoj ključnih dejavnosti), do poletja istega leta pa je bilo tako strokovno kot politično (strokovni in programski svet) **usklajeno besedilo osnutka Uredbe o Krajinskem parku Ljubljansko barje**.

Skladno z Zakonom o ohranjanju narave je bil osnutek dva meseca v javni obravnavi, organiziranih je bilo tudi enajst javnih predstavitev v krajih na območju Ljubljanskega barja, ki se jih je udeležilo več sto domačinov. Na javnih predstavitvah je bilo predstavljen osnutek Uredbe, naravovarstvena izhodišča in prednosti ustanovitve krajinskega parka.

Organizacije in posamezniki so v nadaljnjem postopku posredovali več deset dopolnil in pripomb na besedilo uredbe, usklajeno in dopolnjeno besedilo uredbe pa je bilo jeseni 2008 poslano v obravnavo na Vlado RS. **Vlada Republike Slovenije je nato na svoji seji dne 9. oktobra 2008 sprejela Uredbo o Krajinskem parku Ljubljansko barje**. Uredba tudi grafično opredeljuje meje krajinskega parka in notranjih varovalnih območij ter ožja zavarovana območja (naravne spomenike in rezervate) znotraj meja širšega zavarovanega območja. **Uredba je začela veljati 12. decembra 2008**.

Ob tej priložnosti je bilo za boljšo prepoznavnost novega zavarovanega območja izdanih nekaj promocijskih gradiv, katerih namen je predstaviti sam park kakor tudi osnovna določila akta o zavarovanju Ljubljanskega barja.

2.2.2 Uredba o ustanovitvi Krajinskega parka Ljubljansko barje

Za upravljanje s krajinskim parkom in zagotavljanje izvajanja določb akta o zavarovanju Ljubljanskega barja je Vlada Republike Slovenije julija 2009 s sklepom ustanovila Javni zavod Krajinski park Ljubljansko barje. Sklep je med drugim opredelil sedež in znak KP Ljubljansko barje, organe zavoda (svet, strokovni svet, direktor) ter dejavnost zavoda. **Osnovna dejavnost javnega zavoda je varstvo narave, v okviru javne službe varstva narave izvaja zavod naslednje naloge:**

- pripravlja predlog načrta upravljanja krajinskega parka;
- pripravlja programe dela krajinskega parka na podlagi načrta upravljanja in opravlja oziroma skrbi za izvajanje posameznih nalog in ukrepov varstva narave;
- sodeluje s parkovnimi lokalnimi skupnostmi pri uresničevanju ciljev krajinskega parka;
- spremlja in analizira stanje naravnih vrednot, biotske raznovrstnosti in krajinske pestrosti ter okolja v krajinskem parku;
- skrbi za izvajanje razvojnih in varstvenih usmeritev ter varstvenih režimov;
- izvaja ukrepe varstva narave v krajinskem parku skupaj z ukrepi pogodbenega varstva in skrbništva v skladu s predpisi, ki urejajo ohranjanje narave in sodeluje z upravnimi organi in organizacijami, ki izvajajo naloge varstva, upravljanja ali rabe naravnih dobrin;
- sodeluje z inšpekcijskimi službami;
- sodeluje z nevladnimi organizacijami;

- sodeluje z lastniki, najemniki in drugimi uporabniki zemljišč v krajinskem parku, jim strokovno pomaga in svetuje;
- sodeluje pri pripravi programov, načrtov in drugih razvojnih in varstvenih dokumentov za del, ki se nanaša na krajinski park;
- usklajuje in spremlja raziskovalne in razvojne naloge v zvezi s krajinskim parkom;
- sodeluje pri izvajanju mednarodnih projektov, ki se nanašajo na krajinski park, oziroma jih izvaja;
- skrbi za predstavitev krajinskega parka ter ozaveščanje in izobraževanje javnosti o krajinskem parku;
- zagotavlja dostop do informacij o krajinskem parku in vodi informacijsko mrežo krajinskega parka;
- načrtuje, gradi in vzdržuje parkovno infrastrukturo;
- vodi obiskovalce po krajinskem parku.

2.3 Zavarovana območja in turizem¹¹

Tuji turisti v Sloveniji najbolj cenijo naravo. Naravne lepote je po podatkih Ankete o tujih turistih (SURS, 2009) kot zelo pomemben ali pomemben motiv za prihod opredelilo 90 % vprašanih. Poleg tega raziskave v tujini kažejo, da turizem, vezan na naravo (opazovanje, uživanje v doživljanju), prinaša znatne gospodarske in socialne koristi. Raziskave nadalje kažejo, da je tovrstni turizem v vzponu in pričakujejo, da se bo težnja nadaljevala. Na trgu se beleži povečano povpraševanje po vodenju, možnostih spoznati nekaj novega, biti dejavno vključen, izvedeti več (glej trende v poglavju 10).

Ena od nalog zavarovanih območij po svetu, še zlasti naravnih parkov, je tudi interpretacija narave in kulturne dediščine za domačine in obiskovalce.

Pojem interpretacija se je do nedavna pri nas redko uporabljal in še ni širše uveljavljen.

»Z interpretacijo ljudem pomagamo spoznavati in ceniti tisto, kar je posebej vredno, na primer naravo, kulturno dediščino, pokrajino, zgodovinski dogodek ... Zainteresiranim obiskovalcem povemo, kaj je zanimivega, jim pomagamo razumeti, skušamo jih prepričati o vrednosti in spodbuditi k ohranjanju. Z interpretacijo narave ustvarjamo vez med naravo in njenimi ljubitelji oziroma obiskovalci. Navdušujemo nad naravo, bogatimo doživetja, razkrivamo pomen – ljudem omogočamo neposreden stik z njo.« (vir www.interpretacija.si).

Sredstva interpretacije so zlasti vodeni ogledi, učne/naravoslovne poti, razstave, predavanja, publikacije in elektronski mediji. Uporabljajo jih v naravnih parkih in rezervatih, naravnih spomenikih, muzejih, živalskih in botaničnih vrtovih, akvarijih, gozdovih, jamah in rudnikih, urejenih za turistični obisk.

Interpretacija nam je lahko v pomoč pri upravljanju, zlasti pri usmerjanju obiskovalcev na manj občutljive poti in predele zavarovanih območij. Lahko nam tudi pomaga preprečevati vedenje obiskovalcev, ki bi naravi škodovalo.

Vloga interpretacije se po svetu precej razlikuje. Kolikšen delež dejavnosti parka, rezervata ali drugega zavarovanega območja posvetijo interpretaciji, je odvisno od načina financiranja zavarovanih območij, mehanizmov, ki jih uporablja varstvo narave za doseg svojih ciljev, tradicije v posamezni državi, orodij itd. Pregled po svetu pokaže, da je interpretacija izredno močno razvita v Združenih državah Amerike, Kanadi, v Avstraliji, v Veliki Britaniji (tudi v nevladnem sektorju, ki upravlja z naravovarstvenimi območji), na celinskem delu Evrope pa močnejše na severu kot na jugu. Posamezna zavarovana območja močnejše odstopajo od povprečja.

Interpretacija turizmu prinaša neposredne in posredne koristi:

¹¹ Vir poglavja je prispevek Brede Ogorelec, Ministrstvo za okolje in prostor: Pomen interpretacije za turizem v zavarovanih območjih. Posvet Turizem v zavarovanih območjih (2005; Goričko). Ljubljana: Turistična zveza Slovenije, 2006.

- Obiskovalcu nudi doživetje, ki je v turističnem gospodarstvu vse bolj cenjeno;
- Turizmu zagotavlja del infrastrukture, po kateri povpraševanje raste;
- Govori neposredno obiskovalcem, pogosto v osebnem stiku;
- Gosti bodo spoznali, da so obiskali območje, ki je nekaj prav posebnega, enkratno – ekskluzivno,;
- Je primerjalna prednost, zaradi katere si bo marsikateri gost – ko bo določal cilj svojega potovanja – izbral prav to območje;
- Nudi možnost tako imenovanega rekreativnega učenja, ko obiskovalci v svojem prostem času spoznajo nekaj novega;
- Gradi ponos lokalnega prebivalstva in mu pokaže, kako lahko varovanje narave prinaša koristi za turizem in s tem posredno tudi ekonomske in zaposlitvene koristi lokalni skupnosti;
- Obiskovalce na privlačen način pritegne k ohranjanju narave, torej dobrine, ki je marsikje temelj turistične ponudbe;
- Ustvarja nove zaposlitve, s tem pa povečuje sprejemljivost turizma v lokalni skupnosti;
- Ustvarja možnosti za podaljšanje sezone,
- Je lahko inštrument preusmerjanja obiska z območij, kjer je nosilna sposobnost že presežena, na druga, manj ranljiva območja.

Interpretacija v naravnih parkih Slovenije

Avtorica prispevka navaja, da sistematičnega pregleda nad različnimi oblikami interpretacije v zavarovanih območjih v Sloveniji ni. Pri opisu stanja se zato opira zlasti na vsebino spletne strani Za ljubitelje narave.

Učne poti sodijo med najbolj priljubljene ureditve za obiskovalce. Ocenjuje, da jih je v zavarovanih območjih narave skupno nekaj več kot 20 (na spletni strani je predstavljenih 21 v 11 zavarovanih območjih). Običajno so poti opremljene s pojasnjevalnimi tablam in tiskanim vodnikom ali vsaj zgibanko. Praviloma se je mogoče dogovoriti za voden ogled poti.

Dolžina teh poti je od 250 metrov do 12 kilometrov in več (slednje krepko presega priporočeno dolžino interpretativnih poti), najpogosteje pa 2–3 kilometre. Nekatere poti so uredili upravljavci zavarovanih območij, večino pa druge institucije (zlasti Zavod za gozdove Slovenije) in nevladne organizacije.

Med medije interpretacije spadajo tudi središča za obiskovalce. V Sloveniji se najpogosteje uporablja izraz informacijski center. Kjer je ponudba skromnejša, jih poimenujejo informacijska točka. Informacijske centre ali točke ima vsaj dvanajst zavarovanih območij v Sloveniji in en predviden naravni park. Ponekod v centrih nudijo multivizijo, zbirko ali muzej in prodajajo svoje publikacije. Za nekatere krajinske parke, rezervate ali spomenike informacije nudijo turistične informacijske točke, zato tam interpretacija ni na voljo.

Tudi vodeni ogledi so (lahko) oblika interpretacije. Nudijo jih v vseh zavarovanih območjih, ki imajo središča za obiskovalce. Spletno stran imajo vsa prej naštetá zavarovana območja in tudi nekaj drugih. Avtorica navaja, da bomo na nekaterih zaman iskali osnovne podatke o vsej ponudbi interpretacije, ki je na voljo. Ponekod svoje spletne strani tudi ne uporabljajo kot medij interpretacije.

Te ureditve za interpretacijo so nastajale tudi s pomočjo finančne podpore na državni in mednarodni ravni. Viri teh podpor in primeri realizacij so: ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, ministrstvo za okolje, prostor in energijo (na primer Pliskina pot v predvidenem Kraškem parku), Agencija RS za okolje (Dolžanova soteska), program PHARE (učna pot v Parku Škocjanske jame), program LIFE – Narava (učna pot na barju Goreljek na Pokljuki v Triglavskem narodnem parku, središče v Sečoveljskih solinah).

SKLOP 2: ANALIZA TURISTIČNE PONUDBE PO POSAMEZNIH OBČINAH

3. PREDSTAVITEV OBMOČJA PO POSAMEZNIH OBČINAH

UVODNO POJASNILO: Za podrobnejšo analizo stanja – za opredelitev problematike in potencialov za razvoj in trženje turizma na območju Krajinskega parka Ljubljansko barje smo **osrednji del analize izvedli skozi analizo stanja po posameznih občinah, na osnovi tega pa nato oblikovali ugotovitve po ključnih področjih, ugotovitve pa pretvorili v izzive.**

○ Predstavitev posameznih občin vključuje:

V prvem delu:

1. **Splošne podatke o občini** (velikost, število prebivalcev, naselja, krajevne skupnosti, krovni splošni opis občine) – kot enoten vir smo vzeli podatke o velikosti občine, številu prebivalcev, gostoti prebivalstva, povprečni mesečni neto plači na zaposleno osebo in število zaposlenih oseb iz publikacije Statističnega urada Republike Slovenije Slovenske občine v številkah (Ljubljana, 2009)¹². Podatki so za leto 2007 (so v času izdelave analize zadnji razpoložljivi podatki).
2. **Kratko predstavitev občine;**
3. **Kratko predstavitev stanja oziroma potencialov na področju turizma;**
4. **Organiziranost turizma** (kako je turizem organiziran v javnem, zasebnem in civilnem sektorju);
5. **Predstavitev ključnih elementov razvojne in trženjske strategije na področju turizma** (če tovrstni dokument obstaja).

V drugem delu:

6. **Inventarizacijo primarne in sekundarne turistične ponudbe** – pri čemer navajamo primarno in sekundarno turistično ponudbo na območju celotne občine in ne zgolj na tistem območju občine, ki spada v Krajinski park Ljubljansko barje.
7. **Število zabeleženih turističnih prihodov in nočitev** (po podatkih SURS-a).

○ Pojasnilo glede predstavitve posameznih občin:

¹² Celotna publikacija je na voljo na <http://www.stat.si/doc/pub/Obcine2009/OBCINE%202009.pdf>.

- **Občino predstavljamo predvsem s turističnega vidika, z inventarizacijo turistične primarne in sekundarne ponudbe** (in ne navajamo gospodarske in demografske strukture in značilnosti ter širše problematike);
- **Pri predstavitvi izhajamo iz podatkov**, ki smo jih pridobili iz uvodnih vprašalnikov, ki so jih izpolnile občine;
- Pridobili smo druge sekundarne vire, ki so dosegljivi v literaturi ali/in na internetu.
- **V analizi ni vključena analiza Mestne občine Ljubljane**, saj njena ponudba glede na specifičnost Mestne občine Ljubljane kot prestolnice in glede na njeno urbano naravo za opredelitev potencialov Ljubljanskega barja ni neposredno relevantna. Seveda pa je v ugotovitvah ustrezno upoštevana v smislu močnega zaledja v neposredni bližini, ki ga predstavlja (za ustvarjanje prihodov), kot tudi trženjskih kanalov, ki jih ponuja.

🕒 Kaj so cilji inventarizacije po posameznih občinah

- Glavni cilj je **pridobiti vpogled v značilnosti in stanje na področju turizma po posameznih občin, ki so na območju Ljubljanskega barja** – pogled »od spodaj navzgor«, saj lahko tako ocenimo realne potenciale, opredelimo prednosti, pomanjkljivosti kot tudi priložnosti in nevarnosti razvoja turizma;
- Vendar pa cilj te inventarizacije **ni narediti problemsko analizo po posameznih občinah** (saj je problemska analiza in oblikovanje strateških razvojno-trženjskih konceptov naloga posameznih občin in ne strateškega dokumenta na nivoju Ljubljanskega barja), temveč pripraviti osnove za oblikovanje skupnega razvojno-trženjskega koncepta na nivoju celotne destinacije.

➡ Ugotovitve (= to, kar nam bo pomagalo pri načrtovanju), kot izhajajo iz inventarizacije in analize ponudbe po posameznih občinah, so podane v poglavju 6.

3.1 Občina Borovnica

3.1.1 Predstavitev občine in stanja na področju turizma v občini Borovnica

1. SPLOŠNI PODATKI O OBČINI BOROVNICA	
Velikost občine	42 km ²
Upravna enota	Upravna enota Vrhnika
Naselja	12 naselij: Borovnica, Breg pri Borovnici, Brezovica pri Borovnici, Dol pri Borovnici, Dražica, Laze pri Borovnici, Lašče, Niževce, Ohonica, Pako, Pristava, Zabočevo.
Število prebivalcev	3.921
Gostota prebivalcev na km	93
Povprečna neto plača na zaposleno osebo, EUR, 2007	748,78
Število zaposlenih oseb (število samozaposlenih oseb)	466 (133)
Število podjetij v dejavnosti C-K-SDK 2002, 2007	132
2. OBČINA BOROVNICA ¹³ – kratek splošni opis	
Borovnica, znana po некоč mogočnem železniškem viaduktu in slikoviti soteski Pekel, je danes prepoznavna tudi po največjih nasadih ameriških borovnic v Sloveniji. Borovnica je z vlakom 18 minut oddaljena od Ljubljane po progi Ljubljana – Postojna, do nje je iz Ljubljane pol ure vožnje po asfaltirani cesti preko Podpeči, nekoliko daljša je pot po cesti iz vrhniške smeri skozi samostan Bistra, kjer je Tehniški muzej Slovenije. Sosednje občine so Vrhnika, Brezovica in Cerknica. Samostojna občina je Borovnica ponovno postala leta 1995 (z izločitvijo iz vrhniške občine). Borovnica je gručasta vas na jugozahodnem robu Ljubljanskega barja, ki ji daje značilno podobo tudi lesna industrija. V vasi, kjer prebiva nekaj nad 2.000 ljudi, je sedež občine, ki šteje nekaj manj kot 4.000 prebivalcev. Kraj ima razen železniške postaje zdravstveni dom, lekarno, pošto, bencinski servis, devetletno osnovno šolo, v kateri deluje tudi podružna glasbena šola, vrtec, knjižnico dr. Marje Boršnik (znana slavistka, rojena v Borovnici), razvejan kulturni utrip, ki ga usklajujejo kulturno društvo in MKD Arterija, športno dejavnost (šolska telovadnica, dom TVD Partizan), ki sega tudi po državnih odličjih, turistično, zgodovinsko, čebelarstvo, upokojsko, konjeniško, jamarsko in planinsko društvo, kar tri gasilska društva ter lovsko družino. Dodatno privlačnost ji daje stičišče geografskih regij in tektonskih prelomov. Na njenih tleh se namreč srečujeta dinarski in predalpski svet, v planotah za vasjo pa se že začneja tudi Kras. Naselja občine s severne strani objema Ljubljansko barje, na vzhodu Planina, na zahodu Trebelnik, južno stran kotline pa obkrožajo blizu tisoč metrov visoki hribi, ki se dvigajo nad vasi v Kotih. Pred tisočletji se je na večjem območju doline razprostiralo plitvo jezero. Segalo je vse do obronkov hribov, ki obdajajo kotlino. Zabočevo je prvi naseljen kraj občine, v vaseh, ki ležijo na ali ob Barju, pa so našli arheološke ostanke iz različnih obdobj. Poleg koliščarjev, skrivnostnega močvirja in bistriškega samostana sta Borovnico močno zaznamovala predvsem	

¹³ Vir je občinska uradna stran, www.borovnica.si

veličasten viadukt in železniška proga Dunaj-Trst. Omogočila sta ji razvoj in povezavo s svetom. Od zanimive verige petih železniških premostitvenih objektov so v občini ohranjeni štirje, vidni pa so tudi ostanki stare proge. Še danes je prevozen Jelenov oziroma Dolinski most, na najmogočnejšega pa nas spominja le steber, proglašen za tehniški spomenik.

Nastanek vasi Borovnica je tesno povezan z ustanovitvijo kartuzijanskega samostana v Bistri in sega v leto 1260, čeprav zgodovina kraja sega daleč nazaj, ko je bila dolina še pokrita z vodo in so ob vznožju gričev nastala prva naselja. Na planotah nad kotlino je kar nekaj razglednih točk, vzletišč za jadralne padalce in zmarjarje ter primernih poti za gorsko kolesarjenje. Čez občino potekajo označene planinske poti in evropska pešpot E 7, med najbolj priljubljenimi točkami pa sta Rakitna in planota Menišija nad sotesko Pekel. Prek Borovniške kotline poteka tudi 5. vseevropski koridor Barcelona-Kijev.

Na robu Ljubljanskega barja so se rodili, šolali ali živeli ljudje, ki so zaznamovali krajevno in slovensko zgodovino. Med njimi so bili literarna zgodovinarica dr. Marja Boršnik, pesnik dr. Ivan Korošec, nadučitelj in sadjar Franc Papler, pisatelj Jože Kranjc, dr. Danilo Majaron in dr. Fran Ramovš pa sta med najbolj zaslužnimi ustanovitelji ljubljanske univerze.

V občini je že več desetletij prisotna lesna industrija, o bogati tovrstni zgodovini pa pričajo ostanki in opisi mlinov ter žag, ki so se nekoč oglašali ob številnih potokih. Domačini so našli zaposlitev tudi v kemični tovarni Fenolit na Bregu, večina pa se jih vozi na delo v druge kraje, predvsem v Ljubljano in na Vrhniko.

Barje je pomembno kmetijsko območje, značilno s svojimi odvodnimi jarki. **Nova kmetijska kultura so ameriške borovnice, redke celo v Evropi.** Prvi nasadi ameriške sadne vrste, visokogrmovnatih borovnic so bili na borovniškem delu Ljubljanskega barja med gradom Bistra in Borovniščico zasnovani jeseni leta 1984. Danes pa so na borovniškem največji nasadi borovnic v Sloveniji, preko dvajset tisoč grmov na površini okrog petnajst hektarjev. **Po navedbah občine bo postala pridelava in predelava borovnic v prihodnosti zaradi širokih možnosti uporabe v prehrani z rastjo mladih nasadov in večanjem pridelanih količin sadežev zagotovo ena pomembnejših gospodarskih dejavnosti** v občini Borovnica. Nekaj borovniških kmetij se z ekološkim načinom kmetovanja ukvarja že od leta 2000. Sedaj na tak način obdeluje zemljo dvanajst živinorejskih kmetij. Skupno delajo na prek 250 hektarjih kmetijskih površin.

Na območje Borovnice sega Ljubljana le na skrajnem severnem delu občine. Skupaj z obrežno vegetacijo predstavlja življenjski prostor številnim ogroženim vrstam ptic, dvoživk, rib in velikih nevretenčarjev. Reka je tudi pomembna selitvena pot ogroženih vrst živali.

3. TURIZEM

Borovnica s svojimi znamenitostmi (najbolj znani sta Soteska Pekel in Borovniški viadukt) velja za priljubljeno izletniško destinacijo, vendar predvsem za lokalno prebivalstvo (vključno z Ljubljano). To je še dodatno okrepila vse bolj prepoznavna prireditev Dan borovnic (v letu 2010 bo že 10.), vendar pa naravne danosti niso valorizirane – ni pravih razvojnih in finančnih učinkov od izletniškega turizma.

4. ORGANIZIRANOST TURIZMA

Turizem na občinski ravni sodi v Oddelek za gospodarstvo, kmetijstvo in turizem. Drugih organizacij na področju turizma v občini ni, medtem ko je društvena sfera precej močna (športna, kulturna, gasilska društva ter turistično društvo).

5. RAZVOJNI IN TRŽENJSKI DOKUMENTI NA PODROČJU TURIZMA
Občina ne razpolaga z razvojnim dokumentom na področju turizma.
6. TRŽENJE TURIZMA
Posebne spletne strani, ki bi predstavljala turistično ponudbo občine, ni. V okviru občinskega portala www.borovnica.si imajo v levem meniju tudi kategorijo »Krajski park«, kjer podajo osnovno informacijo o Ljubljanskem barju s kontaktnimi podatki Ministrstva za okolje in prostor in Mestne občine Ljubljana. Pod »Gospodarstvo« imajo predstavljeno zgolj »Gostinstvo« in »Ekološke kmetije«, pod »Predstavitev« pa »Znamenitosti«, kjer z opisom in sliko predstavljajo glavne znamenitosti v občini Borovnica, med njimi pa tudi Ljubljansko barje. Opisi so sicer precej izčrpni, vendar pa v celoti statični, ne usmerjajo naprej za več informacij in nimajo pravega trženjskega učinka.

3.1.2 Inventarizacija primarne in sekundarne ponudbe v občini Borovnica

I. PRIMARNA TURISTIČNA PONUDBA BOROVNICE	
NARAVNA DEDIŠČINA – NARAVNE ZNAMENITOSTI	
Soteska Pekel	Uro hoda od Borovnice je a soteska Pekel, ki jo je naredil potok Otavščica. Ustvarja pet slapov, visokih od 3 do 22 metrov. Ob slapovih je zavarovana pot – izdelane poti, brvi in stopnice. Soteska je značilna po rastlinju: kranjski jeglič, mesojeda mastnica, dvocvetna vijolica, dlakavi sleč itd. Tu gnezdi vodni kos. V Peklu je mogoče najti redko rastlinje, nad dolino za Brezovico pri Borovnici pod Strmecem se više v skalovju lahko srečate z gamsom. Prve steze skozi pekelsko sotesko so naredili oglarji pred več kot sto leti, ko so tu dobivali les za postavljanje oglarskih kop. Poleg oglarjev so v sotesko zahajali še ljudje brez svojih gozdov, ki so tam našagali drva in jih ob naraslih vodah spuščali po strugi v dolino. Nad in pod nedostopno sotesko je bilo več mlinov in žag, katerih ostanki so ponekod vidni še danes.
Golobja jama	Borovniška kotlina, obdana z Barjem, Trebelnikom, Planino in hribi nad vasmi v Kotih, skriva več jam. Najlepša med njimi je Golobja jama, poimenovana tudi biser borovniškega podzemlja. Leži pod Goveščkom in skriva kapniški gozd, v katerem se zrcali jezero. Dostopna je le jamarjem. Dolga je 125 m in globoka 20 m. Člani Jamarskega kluba Borovnica so jo dokončno raziskali, izmerili in geodetsko izrisali 23. junija 1968. Vhod v jamo se skriva v poraslem pobočju. Ko vstopimo vanjo, opazimo podorne bloke, pot pa se razširi in nas vodi vse do belih kapnikov in jezerca.
KULTURNO-ZGODOVINSKA DEDIŠČINA	

Borovniški viadukt – ostanek stebra čez 500 metrov dolgega zidanega železniškega viadukta	Železniški viadukt na progi Ljubljana – Trst je bil slovesno odprt leta 1857. Ko je leta 1856 čezenj zapeljal prvi vlak, je veljal za tehnično in arhitekturno mojstrovino. 561 metrov dolg se je v dvojnih lokih dvigal 38 metrov visoko. 4000 v barjanska tla zabitih hrastovih pilotov, 24 obokanih stebrov, 31 tisoč kubikov kamnitih blokov, 5 milijonov opek. Kot pomembno strateško točko in oskrbovalno vojaško pot ga je ob začetku druge svetovne vojne najprej delno porušila umikajoča se starojugoslovanska vojska. Italijani so ga sicer hitro spet usposobili za promet, večmesečna zavezniška bombardiranja ob koncu leta 1944 pa so ga dokončno izbrisala. Danes na gradbeno mojstrovino 19. stoletja spominjale še osameli steber, okoli katerega je kasneje zrasel novi del Borovnice. Na gradbeno znanje tega časa še danes spominja bližnji Dolinski most. Danes je železnica speljana nižje in globlje po dolini.
Jelenov viadukt	Ob gradnji južne železnice od Ljubljane do Trsta sta bili največji težavi premostitev Ljubljanskega barja in vzpon na Kraško planoto. Na trasi so zgradili več premostitvenih objektov, kar pet večjih je bilo v borovniški občini. Največjega med njimi – mogočnega Borovniškega viadukta – ni več, nanj nas spominja le še steber. Blizu njega se še vedno nahaja vse prevečkrat zapostavljen in neopažen Jelenov oziroma Dolinski most, zgrajen leta 1857. Ob odhodu iz vasi so ga maja 1945 Nemci hoteli razstreliti, kruti usodi je ušel le zaradi pomanjkanja razstreliva. Most, speljan v rahlem zavoju, je zidan iz opeke in kamnja, sestavlja pa ga dvanajst stebrov in enajst obokov. Dolg je 219 m in visok 29 m. Je med najstarejšimi slovenskimi mostovi z dvotirno železnico in čeprav je bil grajen za nizke obremenitve, še danes lahko vozijo po njem težki tovorni vlaki. Jelenov oziroma Dolinski most se vidi s ceste, ki povezuje Borovnico in Vrhniko. Med Borovniškim viaduktom in Jelenovim oz. Dolinskim mostom je na vzpetini manjša ravnina, na kateri je bila do porušitve viadukta železniška postaja. Zgradili so jo leta 1857, po opustitvi pa demontirali vse nepotrebne tire, opremo in objekte. Marsikaj so uničile tudi bombe. Ostala sta dva tira, v stavbi pa so zdaj stanovanja. Temu delu Borovnice še danes rečemo Stara postaja. Leta 1947 so na drugi strani doline zgradili novo postajno poslopje, ki stoji na nekdanjem zemljišču Majaronove žage. Arhitekturno je nova postaja precej različna od ostalih postaj južne železnice, posebnost so predvsem ročno kovane rešetke na nekaterih oknih. Stara in nova železniška postaja sta tako kot Jelenov oziroma Dolinski most vpisani v Register nepremične kulturne dediščine.
Čuvajnica 666	Čuvajnice spadajo med tipične in najbolj razširjene železniške stavbe svojega časa. V njih so živeli in delali čuvaji, njihova osnovna naloga pa je bila omogočanje varnega prometa. Na področju Borovnice so znani trije tipi čuvajnic različnih velikosti. Čuvajnice so gradili v standardni obliki in tehniki vse od Dunaja do Trsta. V tej smeri je potekalo tudi njihovo številčenje. Čuvajnico št. 666 so dogradili leta 1857, od takrat so jo tudi uporabljali. Stoji na stari progi in je bila zadnja pred viaduktom. Predstavlja standardni tip najmanjše čuvajnice, prislonjene na pobočje hriba. Njena posebnost je, da stoji na zgornji strani proge in je zrcalna podoba čuvajnic istega tipa. Tako kot trasa stare proge Preserje – Borovnica je tudi čuvajnica št. 666 vpisana v Register nepremične kulturne dediščine.
Zabočevo, Cerkev sv.	Zabočevo, kraj prve naselitve borovniške doline. Cerkev sv. Janeza Krstnika je iz prve

Janeza Krstnika	polovice 14. stoletja. Ohranjena freska sv. Krištofa je v zgodnjegotskem slogu, zanjo trdijo, da je 150 let starejša od hrastoveljskega Mrtvaškega plesa.
Župnijska cerkev sv. Marjete	Prvič omenjena 1351, leta 1828 so jo zaradi dotrajanosti zaprli in 1830 sezidali novo. V celoti je bila obnovljena leta 1935. Pri cerkvi je staro jedro kraja, pa tudi sedež občine.
Cerkev sv. Miklavža	Cerkev sv. Miklavža, prvič omenjena 1521, baročno predelana. Ohranjen je paški most stare železniške proge.
I top naravna in kulturna znamenitost , po kateri je območje najbolj prepoznavno	
Naravna znamenitost: Soteska Pekel	
Kulturna znamenitost: Borovniški viadukt	

2. SEKUNDARNA TURISTIČNA PONUDBA BOROVNICE
NASTANITVENI SEKTOR
Občina Borovnica ima po podatkih SURS-a za avgust 2009 5 sob in 12 postelj .
GOSTINSKI SEKTOR - KULINARIKA
Sredi Borovnice je gostilna Godec, pizzerija "7", bar Čebela, na železniški postaji je okrepčevalnica Cokla, na Dražici gostilna Most, gostišče je tudi pred vstopom v Pekel. V drugo smer, Pod goro, je Kim-Vi. Okrepčevalnica Faškarija je v gasilskem domu na Bregu proti Podpeči, na poti proti Vrhniku je Škorpiljon na Dolu.
PRIREDTV
Dan Borovnic
POSEBNOSTI V KRAJU
Ameriške borovnice

3. TURISTIČNO POVPRŠEVANJE
Po podatkih SURS-a za leto 2009 v občini Borovnica ni bilo opravljenih prenočitev.

3.2 Občina Brezovica

3.2.1 Predstavitev občine in stanja na področju turizma v občini Brezovica

1. SPLOŠNI PODATKI O OBČINI BREZOVICA	
Velikost občine	91 km ²
Krajevne skupnosti	Brezovica, Vnanje Gorice, Notranje Gorice, Podpeč – Preserje, Rakitna
Naselja	16 naselij: Brezovica pri Ljubljani, Dolenja Brezovica, Gorenja Brezovica, Goričica pod Krimom, Jezero, Kamnik pod Krimom, Notranje Gorice, Planinca, Plešivica, Podpeč, Podplešivica, Preserje, Prevalje pod Krimom, Rakitna, Vnanje Gorice, Žabnica
Število prebivalcev	10.283
Gostota prebivalcev	113
Povprečna neto plača na zaposleno osebo, EUR, 2007	731,18
Število zaposlenih oseb (število samozaposlenih oseb)	1.770 (375)
Število podjetij v dejavnosti C-K-SDK 2002, 2007	592
2. OBČINA BREZOVICA ¹⁴ – kratek splošni opis	
Brezovica je osrednja občina Ljubljanskega barja, ki združuje 16 naselij z več kot 3.700 hišami in 10.000 ljudi. Ustanovljena je bila konec leta 1994, pred tem je bilo območje del današnje občine del Občine Ljubljana Vič-Rudnik. Naselje Brezovica je bilo v zgodovinskih virih prvič omenjeno leta 1314, naseljeno pa je bilo že v rimski dobi, saj je skozenj že tedaj vodila pomembna prometna povezava med Emono (Ljubljana) in Nauportusom (Vrhnika). Občina na vzhodu meji z Mestno občino Ljubljana ter občinama Ig in Velike Lašče. Na jugu leži občina Cerknica, na zahodu pa občini Borovnica in Vrhnika. Na severu sta občini Dobrova – Polhov Gradec in Log – Dragomer. Kraj Brezovica je eno izmed glavnih izhodišč v smeri proti Podpeči in Rakitni ter pomembna točka na poti proti Primorski. Starejše kmečko jedro je postavljeno ob vznožju Brezoviškega in Debelega hriba, medtem ko se je naselje širilo na ravnino ob avtocesti in železniški progi. 30 km² občine obsega barje z osamelci (osamelec Plešivica, visok 390 m, je najvišja točka Ljubljanskega barja), Ljubljanico (ki je bila nekdaj pomembna prometna povezava), sifonskim kraškim jezerom na Jezeru (okrogle oblike, ki je z globino 51 metrov najgloblje naravno jezero v Sloveniji, razglašeno tudi za naravni spomenik) in rakiško planoto z zdravilno klimo in jezerom, 60 km² pa pokrivajo kraški gozdovi. Na južnem delu Preserja se razprostira poplavno kraško polje Ponikve s ponikalnico, na ravnici pod Krimom leži kraški bruhalnik. Znani geograf Melik meni, da so Ponikve najmanjše kraško polje v Sloveniji z vsemi značilnostmi. Rakitna sodi med najbolj zdrave srednjegorske kraje v Sloveniji, saj ima izredno ugodne bioklimatske razmere, ki jih ustvarja mešanje sredozemskih in alpskih zračnih tokov. Tu se nahaja mladinsko klimatsko zdravilišče, ki se ukvarja predvsem z	

¹⁴ Vir uradna občinska stran www.brezovica.si.

zdravljenjem in rehabilitacijo otrok z obolenji dihal.

Področje je bilo poseljeno že v davni preteklosti. Na mnogih mestih so še danes vidni ostanki keltskih in rimskih časov. Ljubljana je bila tako pomembna povezava s svetom, da so Rimljani prestavili njeno strugo k Podpeči, ki je poznana tudi po dobrem kamnu. Bližina gozdov in mesta je ugodno vplivala na razvoj kmetijstva, obrti in podjetništva. Furmane so zamenjali prevozniki. Mnoge stare obrti, na primer žganje apna, obdelava kamna in lesa, pletarstvo, so se ohranile do današnjih dni.

Na Gmajni so arheologi odkrili najstarejše ostanke kolišč, na katerih so v kameni dobi živeli mostiščarji. V Zamedvedci pod Marinčevim hribom so našli drevak in druge predmete, ki so jih uporabljali. Življenje mostiščarjev je opisal pisatelj Janez Jalen v knjigi Bobri.

Mimo Rakitne je pred dva tisoč leti vodila rimska cesta. Za njeno obrambo so Rimljani zgradili Ajdovski zid, katerega ostanki so vidni še danes. Takšna obzidja so zgradili povsod tam, kjer so bili pomembni prehodi in si na ta način zavarovali pridobljeno območje. Za Rimljane sta bila izrednega pomena reka Ljubljana in podpeški kamnolom, iz katerega so pridobivali znani podpeški marmor, ki ga je pozneje v arhitekturi Ljubljane rad uporabljal arhitekt Plečnik.

Ljubljana je bila pomembna prometna povezava, po kateri so čolnarji prevažali blago. Rimljani so celo, da bi olajšali prevoz dragocenega podpeškega marmorja v Emono, strugo speljali prav v neposredno bližino kamnoloma. V Podpeči je bilo pomembno пристanišče vse do 19. stoletja, ko je bila zgrajena železniška povezava preko Barja. Danes je kamnolom opuščen, saj je lomljenje kamna ogrožalo okolje. Poleg podpeškega sta v občini še dva opuščena kamnoloma, ki razkrivata zgodovino: v Notranjih Goricah in v Preserju. Presersko kamnino iz kamnoloma pod Žalostno goro so uporabljali za beton, nasipe železniških prog in izgradnjo cest, kamnolom v Notranjih Goricah pa je nastal leta 1848 pri izgradnji železniške proge Ljubljana – Trst. Ruski ujetniki, ki so progo gradili, so s pridom izkoriščali ogromne količine peska in kamenja. Drugič v zgodovini je bil kamnolom izkoriščen po drugi svetovni vojni, ko so potrebovali material za izgradnjo porušjenih mostov.

Bližina gozdov in mesta je ugodno vplivala na razvoj kmetijstva, obrti in podjetništva. Mnoge stare obrti so se ohranile vse do današnjih dni, druge uspešno oživljajo in bogatijo kulturno in turistično ponudbo. Občina ima več uspešnih podjetnikov, obrtnikov ter dobrih trgovin in gostiln. Večji podjetji sta Hoja galanterija Podpeč in Mineral. Od gostiln sta posebej znani dve, katerih korenine segajo v čas "furmanskih" gostiln: Pri Kopaču in Gostilna ter galerija pri Poku.

Občina Brezovica se povezuje tudi navzven in tesno sodeluje z nekdanjimi ljubljanskimi in notranjskimi občinami. Stike navezuje tudi z nekaterimi občinami iz sosednjih držav (z občino Dolina pri Trstu, Kastav pri Reki, Laurenfeld s Koroške in Dachau z Bavarske).

3. TURIZEM

Občina ima v primerjavi z nekaterimi drugimi barjanskimi občinami kar nekaj turističnih točk, ki so prepoznavne in ki ustvarjajo obisk (razen Klimatskega zdravilišča Rakitna gre večinoma za enodnevni ali nekajurni izletniški turizem), kljub temu pa turizem v razvojnih prioritetah občine svojega mesta nima.

Kaže, da se bo v letu 2010 začelo premikati – odprt bi naj bil prvi hotel (ob rakiškem jezeru). V njem bo 36 sob, picerija, savne in bazen. Investitor projekta, podjetje Effekt iz Ljubljane, se je pred leti prijavilo na razpis za evropski denar iz skladov za razvoj podeželja in turizma v odmaknjenih krajih, vendar na razpisu ni uspelo. Tako je moralo samo pridobiti ves potreben denar, zaradi česar se je projekt zavlekel za nekaj let.

3. ORGANIZIRANOST TURIZMA

V okviru občinske uprave je turizem pokriva v oddelku za družbene dejavnosti, kulturo, šport in turizem (ena oseba), poleg tega se turizem pokriva v okviru Odbora za gospodarstvo, turizem in gostinstvo ter kmetijstvo in gozdarstvo.

Brezovica ima razvejano društveno sfero – in dva aktivna turistična društva (Športno kulturno turistično društvo Lokvanj in Turistično društvo Rakitna).

Občina ima (v Podpeči, v leseni baraki pri parkirišču pred Kavarno Mostiščar) svoj TIC (TIC Brezovica).

Odpert je od konca leta 2007 oziroma začetka 2008, upravlja ga TD Lokvanj.

5. RAZVOJNI IN TRŽENJSKI DOKUMENTI NA PODROČJU TURIZMA

Občina ne razpolaga z razvojnim dokumentom na področju turizma.

6. TRŽENJE TURIZMA

Občina Brezovica na svojem spletnem portalu www.brezovica.si – za razliko od drugih občin – sploh ne omenja oziroma ne predstavljajo turističnih znamenitosti.

Na voljo je spletna strani <http://ticinlokvanj.blog.siol.net/> – poimenovana »Osrednje bisto Ljubljanskega barja« (ŠKTD Lokvanj in TIC Brezovica), ki deluje po principu bloga in ki prinaša utrip na področju turizma in kulture na območju občine.

TIC Brezovica je leta 2009 začel z novim turističnim programom, v okviru katerega ponujajo prevoz z ladjico po Ljubljani od Podpeči do Ljubljane.

3.2.2 Inventarizacija primarne in sekundarne ponudbe v občini Brezovica

I. PRIMARNA TURISTIČNA PONUDBA BREZOVICE

NARAVNA DEDIŠČINA – NARAVNE ZNAMENITOSTI

Podpeško jezero

Kraško jezerce v dolini pri vasi Jezero je skoraj popolnoma okroglo. V premeru dosega okoli 130 metrov. Njegova posebnost je, da dobiva vodo iz sedmih površinskih kraških izvirov, odteka pa podzemsko, skozi globok lijak. Doslej so mu izmerili 51 metrov globine, s čemer je eno najglobljih naravnih jezer v Sloveniji. Jezero nima običajnega jezerskega brega, temveč se okoliška ravnica brez pregiba spušča v vodo. Poleti je ob jezeru urejeno kopališče, možen je tudi ribolov. Iz Jezera vodi planinska pot do Planince, od koder se odpira čudovit razgled na Barje in njegove osamelce. V Uredbi KPLB je Jezero pri Podpeči imenovano kot naravni spomenik in spada pod ožje varovano območje.

Domačini v povezavi z njim poznajo legendo o zmaju, ki pravi, da sega voda daleč pod

	zemljo. V njej leži strašen zmaj, po domače "lintvern", ki ima glavo pod cerkvico sv. Ane, rep pa mu sega daleč pod Krim. In kadar z njim zamahne, nastane povodje.
Podpeški kamnolom	Zaradi izjemnega zgodovinskega pomena je kamnolom zaščiten kot naravna vrednota. Bele lupine fosilnih školjk v temno sivem apnencu – zaradi kamnoloma so Rimljane preusmerili strugo Ljubljanice in jo speljali mimo Podpeškega kamnoloma. S čolni so podpeški kamen vozili v Emono in z njim krasili najpomembnejše stavbe v mestu. Tako je ostalo dolga stoletja, mnogi domačini pa so postali cenjeni kamnoseški mojstri. Stopnišče Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani, delo Jožefa Plečnika, pokaže podpeški marmor v najlepši luči. Manjši izkopi so namenjeni le za restavriranje objektov.
Uvala Ponikve	Uvala Ponikve je miniaturno pretočno kraško polje, ki ga najdemo med pobočji Krima, ob cesti med Preserjem in Dolnjo Brezovico. Na južnem robu uvale Ponikve so izviri, vode se zberejo v potok, ki v slikovitih okljukih prečka polje do ponorov na severnem in vzhodnem robu polja. Tu ponikne in ponovno izvira na robu Ljubljanskega barja pod vasjo Kamnik. Ob višjih vodah občasno nastane manjše jezero.
Goriški mah	Nedaleč od vasi Goričica pod Krimom leži Goriški mah, ki je največje in doslej najbolj ohranjeno visoko barje na območju Ljubljanskega barja. Na površini skoraj 19 hektarov in do dveh metrov debelih šotnih plasti najdemo pestre vegetacijske združbe, od šotnega mahu do sestojev puhaste breze, rdečega bora, smreke in krhlike. V jesenskih mesecih prijetno presenetijo medonosne planjave jesenske vrese. V KPLB je območje razglašeno za Naravni rezervat Goriški Mah.
Jezero Rakitna	Rakitna deloma leži na plitvem kraškem polju in deloma na valoviti dolomitni planoti v nadmorski višini 780 do 820 m. Kraj obkrožajo borovi in smrekovi gozdovi. Dolomitno dno polja je mokrotno, po njem teče potok Rakitniščica, ki ponika v Ponikvah v severnem delu polja. Kraj je znan po umetnem jezeru in vikendaškem zaselku v njegovi bližini. Okoliš Rakitne ponuja ugodne klimatske pogoje za pljučne bolnike. V zaselku Boršt stoji Mladinsko klimatsko zdravilišče . Rakitna je povezana z redno avtobusno linijo preko Preserij in Brezovice z Ljubljano. Rakitna je izhodišče za naslednje izlete: po pešpoti mimo bolnišnice Krvavica v dolino lške (lški Vintgar), po makadamski cesti na vrh Krima 1107 m). V pisnih virih se Rakitna prvič omenja leta 1265. Mimo kraja je vodila rimska cesta iz Cerknice čez Ig v Emono.
Kraško polje Ponikve	Med vasjo Preserje in Dolenja Brezovica se razprostira kraško polje Ponikve. Ob dežju je poplavljen, sicer pa po njem vijuga Kraški potok. Voda odteka skozi požiralnik v nižjo ležečo vas Podpeč. Znani geograf Melik meni, da so Ponikve najmanjše kraško polje v Sloveniji z vsemi značilnostmi.
Brinarjeva oziroma Klanška jelka	Brinarjeva oziroma Klanška jelka (domačini ji pravijo 'ta lepa smreka') vzbuja pozornost z izredno gosto raščeno krošnjo in predvsem s cipresasto obliko, zaradi

	katere jo v gozdu sploh lahko najdemo. Krošnje s stebrasto rastjo so pri drevesih zelo redke. Brinarjeva jelka je edina znana takšna jelka pri nas, zato jo uvrščamo med spomenike naravne dediščine.
KULTURNO-ZGODOVINSKA DEDIŠČINA	
Sv. Ana	Cerkvica Sv. Ana je postavljena strmo nad starim Podpeškim kamnolomom. Hrib je kakor velikanski pomol potisnjen nad Barje, zato je razgled s ploščadi okoli cerkve lep in prostran, saj sega po vsem Ljubljanskem barju od Škofljice do Vrhnike. Cerkev sv. Ane v sedanji obliki je s konca 16. stoletja, sezidana je na temeljih stare gotske cerkve. Glavni romarski shod je na nedeljo po sv. Ani (26. julij).
Gršakova domačija	Gršakova domačija je ena najlepše urejenih kmetij v Vnanjih Goricah. Zgrajena je bila leta 1863 in je še danes ohranila svoj prvotni izgled. Domači so večkrat prejeli nagrado za lepo urejeno okolico in gostoljubnost. Zanimivost pa je tudi ohranjeno družinsko drevo od vsega začetka Gršakovega rodu.
Podpeška vila	Podpeška vila je bila zgrajena 1925. leta po načrtih znanega arhitekta Jožefa Plečnika na željo družine Kobi. K objektu sta spadala do nedavnega tudi zunanji bazen in lep park, zasajen s tisami, vrbami, rdečimi bukvami in še nekaterimi drugimi drevesi. Podjetje Hoja jo je leta 1964 odkupilo od lastnice in v njej organiziralo zdravstveno službo za bližnjo in daljno okolico. Sedanji lastnik, občina Brezovica, se je obvezala, da vili povrne nekdanji sijaj.
Kušljanov grad (Podplešivica)	Manjša graščina, zgrajena predvidoma v 15. stoletju, omenil jo je Valvazor.
Sakralni objekti	- Baročna župnijska cerkev sv. Antona Puščavnika (Brezovica). Cerkev je znana po poslikavah Ivana Šubica in ubranem pritrkovanju, saj je v kraju močna pritrkovaška skupina. - Cerkev Sv. Duha (Vnanje Gorice) s freskami na lehnjaku, zgrajena leta 1526. - Kapelica, ki zaznamuje središče Ljubljanskega barja (Notranje Gorice). - Cerkev Sv. Martina (Notranje Gorice), kjer je župnikoval pisatelj Janez Jalen – roman Bobri. - Cerkev Sv. Ane (Podpeč). Cerkev je na hribu nad starim Podpeškim kamnolomom, in nudi razgled po celotnem Ljubljanskem barju. - Cerkev Sv. Lovrenca (Podpeč), stoji na osamelcu (postavljena konec 11. stoletja). - Cerkev Sv. Jožefa (Preserje). - Cerkev Sv. Vida (Preserje) - zgodnjebaročna arhitektura. - Cerkev sv. Tomaža (Planinca), postavljena 1321.
Obrti in stari običaji, ki so se ohranili do danes	Apneničarstvo je zelo stara dejavnost, s katero pridobivajo apno za zidavo in beljenje. Ljudsko izročilo pravi, da je kraj po tej obrti dobil celo svoje ime. Kuhanje ali žganje apna je zelo zahtevno opravilo, saj je najprej potrebno v kamnolomu nalomiti apnenec, ga v apnenici zložiti v obok, pri katerem je potrebno paziti na natančno

	zlaganje. Ko je apnenica naložena do vrha, zazidajo vhod in skozi majhno odprtino kurijo od pet do devet dni. Ko je delo končano, se apno hladi več dni, nato pa se v posebnih bazenih gasi. Iz podpeškega kamna je bilo zgrajenih veliko znamenitih zgradb; v arhitekturi Ljubljane ga je rad uporabljal tudi arhitekt Jože Plečnik. Kamen je domačinom predstavljal zaslužek, zato so se pojavili mojstri kamnoseki, znani daleč naokoli. Iz kamna so izklesani mnogi nagrobni spomeniki, skoraj vsaka starejša hiša pa ima iz njega oblikovana vhodna vrata ali vogale hiše, neke pa tudi tlake. Danes je kamnolom opuščen, saj je lomljenje kamna ogrožalo okolje. Kljub težkemu kamnoseškemu delu je v Podpeči ostalo podjetje za obdelavo žlahtnega kamna - Mineral. Zdi se, da se bo apneničarstvo v Podpeči ohranilo še naprej, saj je zanimanje za tako pridobljeno apno veliko. Polharska družina je aktivna že več let, v njej pa deluje precej članov. V lasti imajo svoj Polharski dom. Vsako jesen pripravljajo lov na polhe in Polharsko noč. Polhi so dragoceni zaradi krzna, masti in mesa. Do nedavnega je bil na ogled tudi polharski muzej (klikni za ogled predstavitev) v zasebni lasti, blizu železniške postaje Preserje.
I top naravna ali kulturna znamenitost , po kateri je območje najbolj prepoznavno	
Naravna znamenitost: Podpeško jezero	

2. SEKUNDARNA TURISTIČNA PONUDBA BREZOVICE
NASTANITVENI SEKTOR
Občina Brezovica ima po podatkih SURS-a za avgust 2009 28 sob, 136 oziroma 114 stalnih ležišč in sicer v: • Gostišče in prenočišča Pri Poku (Brezovica): 8 sob in 16 oziroma 14 postelj, kategorije 3*. • Mladinsko klimatsko zdravilišče Rakitna: 20 sob in 120 oziroma 100 stalnih ležišč, ki se nahajajo v kategoriji Otroški in mladinski počitniški domovi. Je edino srednjegorsko otroško klimatsko zdravilišče v Sloveniji, ki se ukvarja predvsem z zdravljenjem in rehabilitacijo otrok z obolenji dihal. Izredno ugodni pogoji so prvo skupino otrok pripeljali na zdravljenje že leta 1930. Rakitna nudi obilico možnosti za rekreacijo v naravi. V zdravilišču so za svoje potrebe odlično opremljeni s športnimi objekti, ki pa so dostopni vsakomur. Poleg igrišč za tenis, odbojko na pesku ter zanimivih igral je na voljo tudi umetna plezalna stena, visoka osem metrov.
GOSTINSKI SEKTOR - KULINARIKA
Gostišče in prenočišča Pri Poku (prepoznavno, z visoko kakovostno kulinarično ponudbo), Pizzeria brunarica Jezero, Okrepčevalnica Brunarica ob jezeru Rakitna.
TEMATSKE POTI

Ašičeva učna botanična pot, osnovana leta 1993, je imenovana po patru Simonu Ašiču (30.11.1906 – 25.8.1992). Živel je v samostanu Stična in velik del življenja posvetil zdravilnim rastlinam. Leta 1993 je bil poimenovan tudi Ašičev dom, Na Brce 4 (na Griču), ki je sedaj Mladinski center za proučevanje in varovanje barja. Ob stoletnici rojstva velikega Slovence, 30.11.2006, so se kot Ašičeve poti poimenovalе vse večnamenske poti po nastajajočem Krajinskem parku Ljubljansko barje z zaledjem. Sedaj Ašičeva pot po stranskih (servisnih) poteh povezuje vsa naselja. Bolj poznana so: Vnanje in Notranje Gorice, Log, Brezovica, Dobrova, Polhov Gradec, Horjul, Podlipa, Vrhnika, Bistra, Žalostna gora, Preserje, Podpeč, Črna Vas, Tomišelj, Ig, Kurešček, Želimlje, Škofljica, Rakovnik, Trnovo in Vič. Ašičeva pot združuje naselja in ljudi na vseh področjih ter vse vabi k sožitju med seboj in z naravo. Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije je odobril rumeno-zelene markacije in v les vrezana hišna imena ter pozdravna krajevna imena v značilni »Ašičevi pisavi«. Čeprav si za varne poti prizadevajo vse občine, vrtci, šole, župnije in prostovoljne organizacije, smo k iskanju najboljših rešitev, označevanju in vzdrževanju le-teh v svojih sosesčinah najprej povabljeni vsi tam živeči. Ob 100-letnici rojstva patra Simona Ašiča, 30. 11. 2006, so bile povezovalne poti Ljubljanskega barja z zaledjem razglašene za Ašičeve poti.

REKREACIJSKA INFRASTRUKTURA

- Balonarsko središče (Vnanje Gorice).
- Pristajalna steza za lahka in jadralna letala (Podpeč).
- Kolesarsko-atletski center in poligon (Vnanje Gorice).

3. TURISTIČNO POVPRASEVANJE V OBČINI BREZOVICA

Po podatkih SURS-a za leto 2009 je bilo v občini Brezovica **450 prihodov turistov, ki so opravili 1.756 nočitev (od tega 1.440 domačih).**

3.3 Občina Ig

3.3.1 Predstavitev občine in stanja na področju turizma v občini Ig

1. SPLOŠNI PODATKI O OBČINI IG	
Velikost občine	99 km ²
Upravna enota	Ljubljana
Naselja	Brest, Dobravica, Golo, Gornji Ig, Ig, Iška, Iška Loka, Iška vas, Kot, Kremenica, Matena, Rogatec nad Želimljami, Sarsko, Selnik, Staje, Strahomer, Tomišelj, Visoko, Vrbljene, Zapotok, Škrilje.
Število prebivalcev	6.098
Gostota prebivalcev	62
Povprečna neto plača na zaposleno osebo, EUR, 2007	799,79
Število zaposlenih oseb (število samozaposlenih oseb)	1.113 (283)
Število podjetij v dejavnosti C-K-SDK 2002, 2007	322
2. OBČINA IG ¹⁵ – kratek splošni opis	
Občina Ig se razprostira na površini 99 km², delno po Ljubljanskem barju in delno po hribovju, južno od barja, kjer sta najvišja Krim (1107 m) in Mokerc. Sestavlja jo 25 vasi. Središče občine predstavlja Ig, z močnim izvirom Ižice sredi vasi, kjer je tudi sedež občine. Do konca prve svetovne vojne se je vas imenovala Studenec – po izviru sredi vasi. Ig je z Ljubljano povezan preko »znamenite« ižanske ceste, zgrajene leta 1827 na pobudo cesarja Franca I. Prva omemba imena Ig je zapisana v daljne leto 1249. Največje podjetje na Ižanskem, ki nudi številna delovna mesta domačinom, je že 60 let Kig d.d.. Na Igu je Izobraževalni center za zaščito in reševanje. V mirnem okolju ob vstopu v dolino Drage domuje Center Dolfke Boštjančičeve, center za usposabljanje delo in varstvo, kjer svoje življenje preživlja približno 250 varovancev. Ig z okolico je najbolj znan po najstarejši kulturi – kulturi koliščarjev, ki so tu živeli pred 6.000 leti. Najstarejše znano ižansko kolišče leži ob novi strugi potoka Resnik (Resnikov graben). Koliščarske naselbine je v letih 1875-1877 med Ižansko cesto in Ižico prvi raziskal Karel Dežman, kustos Krajinskega deželnege muzeja v Ljubljani. Dežmanova kolišča pomenijo vrh koliščarske kulture na Ljubljanskem barju. Med najdbami prevladuje odlično izdelana in domiselno krašena lončenina. Z vrezanimi simboli, ki je nedvomno služila v kultne namene. Najizvirnejša najdba koliščarske kulture je poleg drevakov, glinena, črno žgana in fino zglajena posoda okrašena z vrezi, imenovana ženski idol. Upodobljena je ženska, oblečena v laneno obleko, okrašeno z vrezi. Izkopanina je stara približno 6000 let, najdena pa je bila na ižanskem leta 1876 na t.i. Dežmanovem kolišču blizu Iga. Ižanska pokrajina je kulturni spomenik državnega pomena tako po koliščarskih naseljih, kot po antičnem (rimskem) obdobju. Na tem območju je bilo najdenih preko 120 rimskih napisov oziroma rimskih	

¹⁵ Vir www.ig.si.

kamnitih nagrobnikov na območju Iga, Staj, Iške vasi, Matene, Tomišlja, Strahomerja in Golega. Vzidani so v stene ljubljanske stolnice, v cerkvi na Igu, Ižanskem gradu, nekaj pa jih je shranjenih v cerkvi sv. Mihaela v Iški vasi kot lapidarij. Da je Ig z okolico v resnici imel status domačega mesta, čeprav v pisnih virih navaja zanj le označba VICUS, dokazuje:

- več kot 120 rimskih napisov, kar uvršča Ig na četrto mesto v Sloveniji, takoj za Ptujem, Emono in Celjem;
- izredna cestna in vodna povezanost z Emono (skozi Ig je vodila pomembna vinicijska cesta proti Reškemu zalivu)
- gospodarska osnova prebivalstva (kamnolomi in kamnoseške delavnice, fužinarstvo in kovaštvo, železova ruda na Ižanskem, gozdarstvo in lesarstvo).

Latinsko ime za Ig doslej ni bilo raziskano, koren Ig izvira iz latinščine ali celo iz prazgodovinskih indoevropskih jezikov, zato najdemo značilna antična ižanska lastna in rodbinska imena.

Za varstvo pomembne naselbine je bila v 4. stoletju postavljena trdnjava na Golem, kjer je bila nastanjena kohorta z okoli 800 vojakov. Na Pungartu, prvotno železnodobnem gradišču, v pozni antiki po obzidani trdnjavi, je bila v času največjega razcveta morda naša različica atenske Akropole oz. rimskega Kapitola. Tu so stala svetišča tako državnih rimskih kot domačih bogov. Posebej je tu potrebno omeniti v živo skalo vklesan spomenik iz 1. st. n.št. imenovan Stari dedec, ki leži med Stajami in Kotom.

V naselju Iška je še danes ohranjenih nekaj mlinov in žag. Najzanimivejša med njimi je Benkotova žaga, ki je zaščitena kot tehniški spomenik. Nad Iškim Vintgarjem je v skriti grapi za časa 2. svetovne vojne delovala partizanska bolnišnica Krvavice.

3. TURIZEM

Kot je Občina Ig opredelila v uvodnem vprašalniku, si prebivalci občine želijo, da bi njihovi kraji postali turistično prepoznavni, da bi se predstavili potencialnim obiskovalcem na enoten način. Razpršenost današnje ponudbe (več povsem amaterskih turističnih društev) bi povezali v celovit turistični produkt, ki se bi tržil pod skupno blagovno znamko. Taka krovna organizacija pripomore k lažjemu in učinkovitejšemu razvoju turistične ponudbe. Na lokalni ravni je v organizacijsko shemo vključen javni in zasebni sektor.

Cilj usmeritve je predvsem uporabiti danosti območja, kjer bi izkoristili tako naravne kot kulturno zgodovinske prednosti področja. **Prvi večji zalogaj bi predstavljala postavitev rekonstrukcije kolišč na Ljubljanskem barju (koliščarsko naselje-skansen),** ki bi bila izjemna turistična atrakcija. V ponudbo bi vključili tudi organizacijo delavnic (na primer prikaz življenja na koliščih) in podobno.

Naravne lepote, ki jih nudi soteska reke Iške (Iški vintgar) je potrebno ustrezno varovati in uvesti režime in pravila obnašanja za obiskovalce v smislu ohranjanja dediščine in naravnega okolja. Teren je zelo razgiban in je izhodišče za številne izlete, pohode v hribe ali pa le za sprehod po poti soteske.

Ižanski grad, v katerem so sedaj ženski zapor, ali kakšen drug primeren objekt bi **preuredili v muzej in prostore za dejavnost kulture, izobraževanja in turizma.** Muzej bi predstavljal zgodovino Ižancev na Ljubljanskem barju in v njegovem hribovitem zaledju. Uredili bi tudi prostore za koncerte v dvorani in na prostem.

Nadalje opredeljujejo, da bo potrebno **zagotoviti možnost prenočevanja** in spodbujati razvoj podjetništva tudi v tej smeri. Možnost izposoje koles. V občini je potrebno razviti dopolnilne dejavnosti predvsem zaradi večje donosnosti kmetij in boljšega izkoristka naravnih virov. **Cilji usmeritve so predvsem v odpiranju turističnih kmetij in**

povečanju kvalitete gostinske ponudbe, kjer bo morala prevladovati predvsem ponudba domače hrane in lokalnih značilnosti. Lokalne značilnosti na področju prehrane bo potrebno najprej sistematsko evidentirati in preučiti.

Zaradi razpršenosti trgovske ponudbe po vaseh je cilj tudi izgradnja trgovskega centra, ki bi predstavljal pomemben element pri razvoju podjetništva.

Poleg turizma in vseh spremljajočih dejavnosti bodo spodbujali tudi razvoj drugih gospodarskih dejavnosti, vezanih na lokalno okolje. Tu bodo podpirali predvsem dejavnosti, ki ne bodo škodljivo vplivale na okolje. V ta namen bodo še bolj obudili nekdanje kmečke sejme (lžanski sejem že deluje in se počasi uveljavlja), kar bi poživilo tudi sam kraj. Ne gre zanemariti že sedaj razvito **čebelarstvo, ki ga je potrebno dodelati in obogatiti z ekološko blagovno znamko** in na ustrezen način promovirati.

Kje vidijo priložnosti? »Bližina Ljubljane, kot urbanega naselja predstavlja velik potencial obiskovalcev občine, kjer bi lahko kakovostno preživeli prosti čas v mirnem, naravnem okolju, odmaknjenem od hrupa. Razvoj turistične ponudbe, predstavlja priložnost tudi za ostale dejavnosti, ki so posredno ali neposredno povezane s turizmom (kmetijstvo, gostinstvo, trgovina), za razvoj splošne in turistične infrastrukture (ceste, parkirišča, kolesarske poti). Do danes prebivalci tukajšnjega okolja niso dajali posebnega poudarka razvoju turizma, zato je potrebno ljudi osvestiti in jim predstaviti pozitivne strani turizma in njegovih učinkov in na pravi način pristopiti k razvoju. Nevarnost predstavlja razvoj konkurenčne ponudbe na ožjem področju. Turizem ima glede na lego in naravne danosti, ki jih ima Občina Ig, veliko prihodnost, samo izkoristiti je treba s pravimi idejami in pravimi ljudmi.«

4. ORGANIZIRANOST TURIZMA

Na Občini Ig je zaposlen en delavec z nazivom Strokovni sodelavec za področje turizma in VS, načrtovanih sprememb ni. **Občina nima svojega TIC-a.**

Turistična društva so sofinancirana s strani občine (Občina Ig navaja 5 društev).

V občini pa deluje **Društvo Gran Govekar**, v okviru katerega deluje tudi turistični pomladek in turistično raziskovalno skupina (njihov osrednji projekt je »V deželi koliščarjev«, v sklopu katerega so izdali serijo razglednic iz koliščarskega življenja in pripravili prireditev koliščarski dan, ki postaja tradicionalna prireditev – poleg tega pa tudi nudijo možnost izvajanja predstavitve življenja koliščarjev na drugih prireditvah po Sloveniji). V letu 2010 bi naj bila po nekaj ur 2-krat na teden odprta Informacijska pisarna Društva Fran Govekar, kjer bom mogoče med drugim tudi dobiti kakšno idejo za izlet.

5. RAZVOJNI IN TRŽENJSKI DOKUMENTI NA PODROČJU TURIZMA

V pripravi je **Interni strateški načrt razvoja in trženja turizma na območju občine Ig** (načrtovano za leto 2010, poleg tega je v pripravi tudi Strategija prostorskega razvoja občine Ig).

6. TRŽENJE TURIZMA

Občina Ig na svoji občinskem spletnem portalu www.obcina-ig.si posebej (pregledno, izpostavljeno – na enakem nivoju kot Občina Ig) predstavlja tudi »lžansko«, znotraj tega pa naravne in kulturne znamenitosti, gostinsko ponudbo, prenočitve in ideje za izlet, med katerimi izpostavlja naslednje:

- Ig (ogled starega vaškega jedra s cerkvijo Sv. Martina)
- Staje (rimski nagrobnik Stari dedec)
- Iška vas (ogled lapidarija v cerkvi sv. Mihaela)
- Iški Vintgar (sprehodi v neokrnjeni naravi)
- Krim (najvišja razgledna točka v Občini Ig)
- Ig - Draga (ogled gozdne učne poti v dolini Drage ali sprehod ob ribnikih)
- Ig - Škrilje - Golo - Kurešček (ogled romarske cerkve in sprehodi)
- Tomišelj (ogled cerkve Rožnovenske matere božje)
- Vrbljene (hipodrom, topler)

Vendar pa se pri predstavitvi lžanskega sploh ne omenja Ljubljanskega barja. Informacijo dobimo šele preko klika na Občinsko upravo, kjer je podana informacija o postopku za razglasitev Krajinskega parka Ljubljansko barje – od tam je tudi povezava naprej na strani Ljubljanskega barja.

Prav tako ne predstavljajo možnosti npr. za kolesarjenje – kljub temu, da imajo kolesarsko zloženko, pa te informacije na spletni strani praktično ni mogoče najti (na voljo je le preko gumba Občinska uprava – Turizem).

3.3.2 Inventarizacija primarne in sekundarne ponudbe v občini Ig

I. PRIMARNA TURISTIČNA PONUDBA V OBČINI IG	
NARAVNA DEDIŠČINA – NARAVNE ZNAMENITOSTI	
Ribniki v dolini Drage	Ribniki so nastali z zaježitvijo reke Draščice in potoka pod vasjo Dobravica. Ribnikov je sedem, izkopali so jih v 18. stoletju zaradi gojenja rib in kasneje kopanja gline za opekarno. Področje nudi dom številnim vrstam ptic, pogosto tu srečamo čopastega ponirka, ki je našel mesto v občinskem grbu. Tu živi edina avtohtona želva pri nas – želva sklednica, od rastlin pa je najbolj privlačen beli lokvanj. Občina Ig je v okolici sedmih ribnikov uredila gozdno učno pot Draga . Pot je krožna in dolga 3,2 km, opremljena je s 27 lesenimi tablami z imeni drevesnih vrst.
Soteska reke Iške – Iški vintgar	Reka Iška je zarezala od 300 do 400 metrov globoko sotesko s strmimi bregovi. Pomen za turizem lahko iščemo v sprehajalnih poteh, botanični raznovrstnosti. Ob reki je del evropske poti E-6, bližina ostankov partizanske bolnišnice Krvavica. Soteska reke Iške privabi v poletnih mesecih številne sprehajalce, ki se zatečejo v hlad hudourniškega kanjona Iški vintgar. Soteska se zajeda v apnenčasto dolomitno planoto od sotočja glavnih vodotokov Zale in Iške, ki se združita v Vrbici, kjer je stičišče štirih občin.

Iški morost	To je območje najboljše ohranjenih travniških habitatov in je ožje zavarovano območje KPLB.
Krim	Krim je najvišji vrh občine. Ob lepem vremenu nudi zelo obsežen razgled, kar so znali izkoristiti že avstrijski zemljemerci, ki so tu že v letih 1817 do 1828 postavili koordinacijsko izhodišče prve katastrske izmere dežel Kranjske, Koroške, ter Primorske z Istro. Tu je še vedno najpomembnejša geodetska točka v Sloveniji.
Koslerjeva gošča/Koslerjev gozd	Jugovzhodno od Črne vasi je ohranjen kompleks visokobarjanskega gozda z acidofilnimi drevesnimi vrstami. Naravna vrednota je razglašena kot ožje varovano območje.
KULTURNO-ZGODOVINSKA DEDIŠČINA	
Ižanski grad	Na ižanskem področju je bilo v zgodovini sezidanih kar nekaj gradov, graščin in dvorcev, ki so v stoletjih doživljala različne usode. O nekaterih danes ne vemo niti tega, kje so bili, saj jih poznamo le iz pisanih zgodovinskih virov, drugi, redki, pa so še danes med nami v različnih funkcijah. Na hribu Pungart so razvaline prvotnega ižanskega gradu, Ižanskega turna, omenjenega že leta 1261. Zdajšnji grad Sonnegg se prvič omenja 1436. leta. V 15. stoletju so bili lastniki gradu protestantski plemiči, ki so v verski gorečnosti razdejali bližnjo gotsko, sicer katoliško cerkev sv. Jurija in obglavili ter zažgali kip svetnika. O dogodku je pisal tudi Valvasor v Slavi vojvodine Kranjske, s pripisom, da so na isti način kasneje domačini obračunali tudi s plemičem. V revolucionarnem letu 1848 je bil grad prizorišče zadnjega kmečkega upora in sežigu gruntnih knjig. Med zadnjo svetovno vojno je bil grad požgan, danes pa so v grajskih prostorih zapori, zato je grad z okolico zaprto območje.
Stari dedec	V Stajah pri Igu, le nekaj korakov z glavne ceste, je na ogled zanimivost iz rimskih časov – v živo skalo vklesan nagrobni napis, ki ga, kdo ve zakaj, domačini imenujejo »Stari dedec«. Na območju Iga so arheologi našli prek sto rimskih kamnitih nagrobnikov, rimske žarne grobove in zgodnjekrščanske oljenke. Tod je vodil tudi rimski zaporni zid, ki je bil v dobi rimskega cesarstva, v 3. in 4. stoletju, utrjen obrambni pas z obrambnimi trdnjavami, obzidanimi naselji, stražnimi stolpi in mitnicami za plačilo cestne pristojbine. V 7. in 8. stoletju je prav ta zid ponazarjal naselitveno mejo Slovanov. Od Iga mimo Staj, Kota, Iške vasi proti Iškemu Vintgarju lahko sledimo pešpoti ob rimskih zapornih zidovih.
Iški turn	Pozidan naj bi bil po propadu starega gradu in je njegov naslednik. Verjetno je nastal iz gotskega dvora, ki je stal JZ od izvira Iščice. Leta 1350 je omenjena kot pristava pod gradom ob vodi, kjer je bil tudi mlin, last vitezov Iških. Leta 1447 so Auspergi dobili zgornji mlin ob Iškem turnu. Okoli leta 1964 so stavbo popolnoma prezidali in razširili. Sedaj je na njegovem zemljišču Izobraževalni center za zaščito in reševanje.

Brest-graščina	V vasi Brest blizu Iga je Janez Seifried pl. Portner leta 1664 sezidal graščino Brest – Ebenporthen, enonadstropno poslopje pravokotnega tlorisa z dvema okroglima stolpoma na vogalih. Sedaj je to kmetija – stanovanjsko poslopje.
Cerkev Sv. Martina	Cerkev Sv. Martina na Igu, katero v pisnih virih prvič zasledimo leta 1361. Stavbenik je bil Gregor Maček, ljubljanski baročni mojster. V cerkvi stoji na rimskem podstavku krstni kamen z upodobitvijo dveh levov.
Cerkev Sv. Mihaela	Cerkev Sv. Mihaela v Iški vasi, ki je bila prvič omenjena leta 1353. V cerkvi je urejena zbirka izanskih rimskih nagrobnikov. Arheološka izkopavanja ob njej so dala tri rimske žarne grobove in razbite zgodnjekrščanske oljenke.
Roženvenska Marijina cerkev	Roženvensko Marijino cerkev v Tomišlju pod Krimom lahko vidimo skoraj z vseh koncev Ljubljanskega barja. Današnja baročna cerkev z dvema stranskima kapelama in dvema zvonikoma je postavljena na mestu starejše, ki se omenja že leta 1526. Praznik Roženvenske Marije se obhaja v oktobru že prek 400 let. Uvedel ga je papež Pij V. po zmagi krščanskega ladjevja nad turškimi ladjami v pomorski bitki pri Lepantu leta 1571. Pred bitko je papež pozval vernike, naj z molitvijo rožnega venca kličejo na pomoč nebeško Marijo, zato so zmago pripisali njenemu varstvu.
Cerkvica Marije Kraljice Miru na Kureščku	Obnovljena cerkvica Marije Kraljice Miru na Kureščku, pri kateri se v velikem številu zbirajo verniki iz Slovenije in drugih evropskih držav. Na Kureščku že vsaj pet stoletij obstaja svetišče posvečeno Mariji. Prvotno gotška cerkev je na tem mestu stala že v 15. stoletju.
I top naravna ali kulturna znamenitost , po kateri je območje najbolj prepoznavno	
Naravna znamenitost: Iški vintgar	

2. SEKUNDARNA TURISTIČNA PONUDBA V OBČINI IG
NASTANITVENI SEKTOR
Občina Ig po podatkih SURS-a za avgust 2009 nima nobenih turističnih nastanitvenih zmogljivosti.
Občina Ig pa na svojih straneh navaja Turistično kmetijo z nastanitvijo Petek, Visoko.
GOSTINSKI SEKTOR - KULINARIKA

• Gostilna Gerbec • Gostilna Ulčar • Gostilna in pizzeria MM • Pizzeria Mars, • Gostišče Iški vintgar (sezonsko od aprila do oktobra) • Turistična kmetija z nastanitvijo Petek	
PRIREĐITVE	
• Pustni karneval (pustna sobota) • Prvomajski pohod na Krim (maj) • Kolesarjenje na poti do Ostrorogega jelena (maj) • Konjeniška prireditve Vrbljene (julij) • Lžanski sejem (september)	
TEMATSKÉ POTI	
Gozdna učna pot Draga	Pot je krožna. Na dobrih treh kilometrih nas 27 informativnih tabel popelje mimo razširjenih in manj poznanih drevesnih vrst, nas opozori na nenavadne ali malo znane pojave v gozdu ter nas spomni na nekatera najbolj značilna gozdna opravila. Izhodišče učne poti je Lovski dom v Dragi, tik ob velikem ribniku, kjer je mogoče pustiti avto. Ogled traja dobro uro. Na voljo je pregledno napisan vodnik z natančnim opisom vsake označene točke. Možnost vodenja (usposobljen vodnik oziroma gozdar).
Koščeva učna pot po Iškem morostu	Na delu rezervata¹⁶ Iški morost (leži med Igom in Podpečjo ob reki Iški) je urejena 1300 metrov dolga Koščeva učna pot z opazovalnico, kjer lahko obiskovalci spoznavajo bogastvo biotske pestrosti vlažnih ekstenzivnih travnikov. Učna pot je označena z osmimi točkami. Označene točke opisujejo različne življenjske prostore na Ljubljanskem barju ter nanje vezane vrste rastlin in živali. Koščeva pot se prične ob vstopni tabli pri mostu čez Iško, na cesti med Črno vasjo in Brestom ter vodi po 400 metrov dolgi utrjeni poti do opazovalnice. Do vstopne točke je najlažje priti s ceste, ki vodi od Bresta proti Podpeči, ob mostu čez Iško pot nadaljujemo po kolovozu na levi ali desni strani reke dolvodno. Ta del poti bo najlepše opraviti peš, s kolesi ali konjsko vprego. Na voljo je vodnik (tudi na posebnem stojalu na začetku učne poti). Osrednja točka učne poti je lesena opazovalnica, katere oblika simbolizira gnezdo. V njej je nameščena velika panoramska tabla, ki prikazuje pester živalski in rastlinski svet mokrotnih travnikov Ljubljanskega barja. Prikazani so tudi pticam prijazni načini košnje, življenjska okolja v rezervatu ter travniki Iškega morosta nekoč in danes.
KOLESARJENJE	
Občina Ig je med občinami Ljubljanskega barja zagotovo občina z najbolj razdelano kolesarsko ponudbo. Na voljo je	

¹⁶ Rezervat služi tudi kot kmetijsko poskusno posestvo, na katerem Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije v sodelovanju z okoliškimi kmeti in z lastno kmetijsko mehanizacijo prikazuje predvsem pticam prijazne načine upravljanja.

zloženska Po kolesarskih poteh občine, v kateri je šest različnih možnosti kolesarjenja po občini. V zloženci so opisane poti tako po Barju kot po »hribih«, njihova dolžina, višinska razlika, težavnost in zanimivosti na poti. Zloženko je mogoče dobiti na Občini Ig, v papirnici in galeriji Margala v Centru Ig in v TIC v Ljubljani.

PRIREDITVE

- **Koliščarski dan** (v letu 2009 že drugič), kjer z delavnicami, igrami, predstavo, predavanjem in slikarsko kolonijo predstavljajo koliščarsko življenje. Prireditel, ki je namenjena predvsem mladim in družinam, pripravlja Društvo Fran Govekar z Iga.

3. TURISTIČNO POVPRAŠEVANJE

Po podatkih SURS-a za leto 2009 v občini Ig **ni bilo opravljenih prenočitev.**

3.4 Občina Log – Dragomer

3.4.1 Predstavitev občine in stanja na področju turizma v občini Log – Dragomer

1. SPLOŠNI PODATKI O OBČINI LOG - DRAGOMER	
Velikost občine	11 km ²
Naselja	Log pri Brezovici, Dragomer, Lukovica pri Brezovici
Število prebivalcev	3.484
Gostota prebivalcev	314
Povprečna neto plača na zaposleno osebo, EUR, 2007	742,09
Število zaposlenih oseb (število samozaposlenih oseb)	472 (120)
Število podjetij v dejavnosti C-K-SDK 2002, 2007	234
2. OBČINA LOG - DRAGOMER ¹⁷ – kratek splošni opis	
Območje današnje občine Log - Dragomer je bilo pred drugo svetovno vojno že samostojna občina Log, ki je bila ustanovljena leta 1907. V to občino so spadala naselja Log, Dragomer in Lukovica, ki še danes skupaj spadajo v katastrsko območje k.o. Log z 1.339 ha površine. Ko so se občine širile, so k občini Log leta 1934 priključili tudi vas Brezje. Po letu 1945 se je občina Log, tako kot vse občine, preimenovala v KLO (Krajevni ljudski odbor) Log, leta 1952 pa je bila priključena Občini Brezovica. Na referendumu, ki je bil razpisan leta 1955, so se krajani Dragomerja, Lukovice in Loga odločili, da se namesto Občini Ljubljana – Vič priključijo Občini Vrhnika. Občina Log – Dragomer pa je nastala leta 2006 z izločitvijo iz občine Vrhnika. Občina leži v osrednji Sloveniji in je ena mlajših in tudi manjših po številu naselij, saj vključuje le tri (Log pri Brezovici, Dragomer, Lukovica pri Brezovici). Naravogeografsko jo zaznamuje predvsem močvirna ravnina Ljubljanskega barja. Občina na severu meji na občino Dobrova – Polhov Gradec, na jugu na Občini Vrhnika in Brezovica, na zahodu na občini Vrhnika in Horjul, na vzhodu pa na občino Brezovica. Območje občine Log – Dragomer leži ob stari magistralni cesti med Ljubljano in Vrhniko, na obrobju Ljubljanskega barja. Severni del občine sega do vznožja Polhograjskega hribovja. Odmaknjena je od vrveža glavnega mesta, a hkrati tako blizu, da je skoraj del Ljubljane – od Ljubljane je oddaljena 10 km, prav toliko od Vrhnike. Na severni strani so poddolomitski hribi, proti jugu se odpira široka močvirna ravnina Ljubljanskega barja, ki se zaključuje ob reki Ljubljanici. Zgodovina območja je prežeta z dediščino Rimljanov. Da je bila tu nekoč znamenita rimska preprežna postaja Pri devetem milniku, danes spominjata sarkofag in milnik pri stari Vrbičevi hiši. Močvirne ravnice zaznamuje neskončen mozaik travnikov, steljnikov, njiv, jarkov in mejic, ki nudijo življenjski prostor številnim, tudi ranljivim in ogroženim rastlinskim in živalskim vrstam.	
3. TURIZEM – STANJE, ORGANIZIRANOST TURIZMA, RAZVOJNI IN TRŽENJSKI DOKUMENTI NA PODROČJU TURIZMA in TRŽENJE	

¹⁷ Vir www.log-dragomer.si.

Občina na področju turizma nima opredeljene politike oziroma strategije – kot navajajo, občina nima izrazitih priložnosti oziroma naravnih danosti, če ne štejejo obiskov Barja – sprehajalne in kolesarske poti. Ekonomski interes se (še) ni organiziral. Organizirane oblike niso vzpostavljene, so pa mogoče določeni potenciali glede starih kmetij (neraziskano področje).

Posebne delovne mesta v občinski upravi, ki bi pokrival turizem, ni, prav tako se ne načrtuje za v prihodnje. Prav tako v občini ni TIC-a.

Na področju turizma po podatkih občine ne deluje nobeno društvo. Določene možnosti so v Kulturnem društvu, ki pa še ni zares zaživelo. Kot priložnost ocenjujejo tudi delovanje iniciative, ki skrbi za udeležbo na tekmovanju koscev in grabljic in za ohranjanje drugih kmečkih opravil, npr. ličkanje koruze.

Po navedbah občine določen potencial predstavlja plezalna stena v Športnem parku Log in Plezalno društvo Korenjak.

Občinski spletni portal www.log-dragomer.si ne navaja nobenih opisov na področju turizma, informacije niso dostopne tudi preko drugih spletnih strani.

3.4.2 Inventarizacija primarne in sekundarne ponudbe v občini Log – Dragomer

I. PRIMARNA TURISTIČNA PONUDBA OBČINE LOG – DRAGOMER

NARAVNA / KULTURNO-ZGODOVINSKA DEDIŠČINA

V uvodnem vprašalniku, ki ga je izpolnila Občina Log – Dragomer, niso navedli nobene naravne znamenitosti, med kulturno zgodovinskimi pa naslednje:

- Arheološko najdišče pri cerkvi sv. Lovrenca
- Cerkev sv. Lovrenca
- Domačije Na vasi 6, Stara cesta 10, Stara cesta 25, Loška 20, hlev pri hiši Loška 22, Vrhniška c. 4, hiša Pod Gradom 32
- Kapelica sv. Antona padovanskega
- Kapelica žalostne matere božje
- Cerkev sv. Janeza Krstnika
- Mozaik Tito
- Podvoz na Logu pri Brezovici
- Spomenik padlim NOB
- Spominska plošča dolomitskemu odredu
- Šola na loški cesti 21
- Toplar pri hiši Loška cesta 21a
- Kapelica na Lukovici pri Brezovici

2. SEKUNDARNA TURISTIČNA PONUDBA OBČINE LOG – DRAGOMER
NASTANITVENI SEKTOR
Občina Log Dragomer po podatkih SURS-a za avgust 2009 nima nobenih nastanitvenih zmogljivosti.
GOSTINSKI SEKTOR - KULINARIKA
• Picerija Siciliana, • Gostilna in picerija Ponvica
PRIREDITVE
• Gasilska veselica v Dragomerju (avgust) • Pozdrav jeseni (oktober) • Športfejsť (začetek septembra) • Tekmovanja na plezalni steni
ŠPORTNA INFRASTRUKTURA
• Športni park Dragomer (teniško igrišče, odbojka na mivki, košarkarsko igrišče,...), • Športni park Log (plezalna stena, nogometno igrišče, ...)

3. TURISTIČNO POVPRASEVANJE
Po podatkih SURS-a za leto 2009 v občini Log – Dragomer ni bilo opravljenih prenočitev.

3.5 Občina Škofljica

3.5.1 Splošni podatki o občini Škofljica

1. SPLOŠNI PODATKI O OBČINI ŠKOFLJICA	
Velikost občine	43 km ²
Število prebivalcev	8.145
Gostota prebivalcev	188
Krajevne skupnosti	Lavrica, Pijava Gorica in Želimlje
Naselja	Dole pri Škofljici, Drenik, Glinek, Gorenje Blato, Gradišče nad Pijavo Gorico, Gumnišče, Klada, Lanišče, Lavrica, Orle, Pijava Gorica, Pleše, Reber pri Škofljici, Smrjene, Škofljica, Vrh nad Želimljami, Zalog pri Škofljici, Želimlje
Povprečna neto plača na zaposleno osebo, EUR, 2007	707,39
Število zaposlenih oseb (število samozaposlenih oseb)	1.472 (296)
Število podjetij v dejavnosti C-K-SDK 2002, 2007	494
2. OBČINA ŠKOFLJICA ¹⁸ – kratek splošni opis	
Občina Škofljica leži v osrednjem delu Slovenije. Zajema skrajni jugovzhodni rob Ljubljanskega barja z zatoki, Želimeljsko dolino in del gričevnatega sveta, ki se že od Orel in Molnika dviguje proti Vrh nad Želimljami do vznožja gore sv. Ahaca nad Turjakom. Na severu meji na Mestno Občino Ljubljana, na jugu na Občino Velike Lašče, na vzhodu na Občino Grosuplje in na zahodu na Občino Ig. Po velikosti šteje med manjše občine, spada pa med razvitejše občine. Geografsko se deli na ravninski del, ki ga v večji meri pokriva barje in rahlo valoviti in hribovito zaledje. Občinsko središče je vozlišče primarnih in sekundarnih prometnih tokov. Tu se križajo avtomobilski, tovorni in železniški promet ter koncentrirajo storitvene in druge dejavnosti. Je obcestno naselje in občinsko središče ob cesti Ljubljana-Zagreb in ob železniški progi Ljubljana-Grosuplje, na skrajnem jugovzhodnem robu Ljubljanskega barja. Škofljica se je razvila na križišču poti proti Igu, Kočevju in Ljubljani. S slednjo jo povezuje redna medkrajevna avtobusna linija št. 70. Območje je bilo naseljeno že v prazgodovini, o čemer pričajo ostanki železnodobnega naselja Molnik, kjer naj bi bila rezidenca halštatskih knezov. V bližini so našli tudi ostanke treh kolišč, naselij stare kulture koliščarjev, ki so živeli pred 6000 leti na Ljubljanskem Barju. Škofljica je danes predvsem obmestno spalno naselje. Večina ljudi je zaposlenih v Ljubljani ali bližnji okolici. Največji obrat na Škofljici je Hoja – žaga in lepljenje konstrukcij s spremljajočimi programi, in pa Pekarna Pečjak, ki s testeninami in z izdelki zamrznjenega testa oskrbuje velik del Slovenije. Z odprtjem poslovno obrtne cone Škofljica se vse bolj krepi malo gospodarstvo. Kmetijstvo je zaradi omejenih možnosti slabše razvito, saj se večji del kmetijskih zemljišč nahaja na Ljubljanskem barju,	

¹⁸ Vir www.skofljica.si.

preostali del pa na višinskem območju.

3. TURIZEM

Trenutna turistična ponudba v občini Škofljica je slaba in razdrobljena na posamezne kulturne in naravne znamenitosti ter gostinske in namestitvene ponudnike. Najpomembnejši obstoječi projekt je po navedbah občine vključenost v Krajevni park Ljubljansko barje, ki ga upravlja Ministrstvo za okolje in prostor. Na območju občine deluje nekaj turističnih društev, ki pa med seboj niso povezana in ne prispevajo k skupni turistični ponudbi občine Škofljica.

Gostinska in namestitvena infrastruktura je relativno slabo razvita. Namestitvene zmogljivosti zajemajo Grandvid Hotel s 56 ležišči, turistično kmetijo Orle in izletniško kmetijo Pri Mihelnu. V občini je tudi 5 večjih gostinskih ponudnikov. Med kulturno-zgodovinskimi znamenitostmi je najpomembnejša dvorec Lisičje v zaselku Lisičje nad vasjo Lanišče pri Škofljici, ki ga je občina Škofljica odkupila od države. Dvorec ima zaradi zgodovinske in arhitekturne vrednosti precejšen turistični potencial, je pa v propadanju in potreben temeljite obnove.

Lokalna kmetijska dejavnost je kljub pretežno agrarni pokrajini (68 %) v upadu in v vse večji meri predstavlja le še dopolnilno dejavnost. Kljub temu je cilj kmetijsko dejavnost vključiti v turistično ponudbo, kar bi ob povečanem povpraševanju ponovno dvignilo zanimanje zanj. Lokalna kulturna dediščina zajema tudi nekaj kmečke etnografske dediščine – predvsem tradicionalne sušilnice sadja, ki so potrebne obnove, furmanska kulturna dediščina v Želimljah in tradicija predelave lana v Lanišču.

Naravno okolje na območju občine Škofljica je dobro ohranjeno in je zato primerno za vključitev v turistično ponudbo. **Barjanski del občine je prek vključenosti v Krajevni park Ljubljansko Barje že del širše regionalne turistične ponudbe in predstavlja možnost za širitev turizma na celotno območje občine.** Za turizem je zanimiv tudi del občine Škofljica, ki leži severno od avtoceste. Logična nadgradnja vzpostavitve izletniškega turizma v občini in njenih naravnih danosti, predvsem lega na obrobju krajinskega parka Ljubljansko barje, bi bila ureditev turističnega kampa ali naselja. S pridobitvijo ustreznih kolesarskih in pešpoti bo občina Škofljica primerno opremljena za ciljno publiko, ki uporablja tovrstno infrastrukturo. Ureditev kampa je primerna ideja za naslednje programsko obdobje, do katerega bi jo lahko tudi ustrezno strateško oblikovali in vključili v strategijo razvoja turizma v občini Škofljica.

Strategija razvoja turizma je stanje turizma v Občini Škofljica opredelila z naslednjimi ugotovitvami:

- Občina Škofljica ima dobre naravne danosti za razvoj turizma in rekreacije, ohranjeno naravno in kulturno dediščino ter izjemno lego - v neposredni bližini glavnega mesta Ljubljane.
- Zaradi slabe turistične ponudbe obisk občine iz leta v leto upada.
- Slabo razvita turistična infrastruktura.
- Kulturno-zgodovinske in naravne znamenitosti so razdrobljene in neizkoriščene za turistično dejavnost.
- Večina zgodovinskih objektov je potrebna obnove (na čelu z dvorcem Lisičje).
- Lokalna turistična organizacija ne obstaja.
- Strategija razvoja turizma ne obstaja.
- Podeželje ima, zaradi bližine glavnega mesta, možnosti razvoja turizma in ponudbe prehrane. Turistični produkti naj ponudijo predvsem možnosti popoldanskega oddiha in rekreacije, v njihovo izvedbo bi morda vključili tudi objekte kulturne dediščine.
- Pridelovalci hrane bi se lahko povezali med seboj (resnejša kmetijska pridelava je mogoča samo na Barju), da bi skupaj lahko oskrbovali večje odjemnike hrane v mestu (šole, podjetja, javna uprava).

4. ORGANIZIRANOST TURIZMA

Turizem na občinski ravni sodi v Oddelek za gospodarske in kmetijske dejavnosti, ki pokriva področja dela: gospodarske in kmetijske dejavnosti ter turizem.

V občini ni TIC-a, delujeta pa dva turistična društva (Škofljica in Lavrica).

5. RAZVOJNI IN TRŽENJSKI DOKUMENTI NA PODROČJU TURIZMA

Občina ne razpolaga z razvojnim dokumentom na področju turizma.

Občina Škofljica je leta 2007 pristopila k pripravi Strategije dolgoročnega razvoja občine in opredelila naslednjo vizijo: »V letu 2020 bo občina Škofljica prepoznavna po visoki kakovosti življenja vseh prebivalcev, saj bo postala pomembno središče dogajanja z razvitimi pestrimi družbenimi storitvami za zadovoljevanje potreb domačega in okoliškega prebivalstva.

Na podlagi zgoraj navedenih prednostnih razvojnih usmeritev so opredeljeni cilji za uresničevanje zastavljene vizije občine Škofljica, ki so skladni s cilji iz strateških razvojnih dokumentov (SPRS, PRS in RRP LUR):

- Kakovostno bivalno okolje.
- Zagotovljene javne storitve za prebivalstvo.
- Razvito središče novih priložnosti.

Dosego ciljev se bo lahko doseglo samo z izvedbo naslednjih prioritarno izbranih projektov:

- Ureditev prometa v občini Škofljica.
- Odvajanje in čiščenje odpadne in padavinske vode.
- Zagotovljen dostop do kakovostne in pestre ponudbe zdravstvene in socialne oskrbe.
- Mladi so prihodnost.
- Občinsko središče – celovita oskrba na domačem pragu.
- **Razvoj turistične ponudbe.**

Med cilji zadnjega projekta – razvoj turistične ponudbe so:

- Oblikovanje Lokalne turistične organizacije v sodelovanju z namestitvenimi in gostinskimi ponudniki.
- Obnova dvorca Lisičje, ki bo postal temelj vsebine turistične ponudbe.
- Določitev ostalih turističnih znamenitosti in njihova vključitev v skupno strategijo.
- Ureditev turističnih kolesarskih poti in pešpoti, ki se navezujejo na turistične poti LUR.
- Izvajanje trženjskih in komunikacijskih aktivnosti.

6. TRŽENJE TURIZMA

Posebne spletne strani, ki bi predstavljala turistično ponudbo občine, ni. V okviru občinskega portala www.skofljica.si imajo tudi kategorijo »Turizem«, kjer pod zanimivosti navajajo le Cerkev svete Uršule, poleg tega pa gostinsko in prenočitveno ponudbo.

Krajinskega parka Ljubljansko barje ne omenjajo.

Prav tako do podatkov o turistični ponudbi občine ni mogoče priti preko drugih spletnih strani (razen www.ljubljanskobarje.si), Ljubljanskega barja na svojih spletnih straneh (www.gravid-hotel.com) ne omenja tudi Hotel Granvid kot edini večji oziroma nastanitveni ponudnik.

3.5.2 Inventarizacija primarne in sekundarne ponudbe v občini Škofljica

I. PRIMARNA TURISTIČNA PONUDBA ŠKOFLJICE	
NARAVNA DEDIŠČINA – NARAVNE ZNAMENITOSTI	
Strajanov breg	To je breg z mokrišči pri naselju Drenik, ki je rastišče loeselove grezovke, in spada pod ožje varovano območje KPLB.
Dolina Želimeljščice	Redko naseljena dolina s cvetočimi močvirnatimi travniki, kjer so se ohranile nekatere redke vrste metuljev in ptic. Pomen za turizem te naravne znamenitosti je v možni kolesarski poti, na območju pa je spominska soba Frana Saleškega Finžgarja.
KULTURNO-ZGODOVINSKA DEDIŠČINA	
Dvorec Lisičje	Dvorec v istoimenskem naselju nad Škofljico je bil zgrajen v 16. stoletju. Ob gradu je bil urejen največji cvetlični, botanični in pomološki vrt na Kranjskem, na vrtu naj bi raslo čez 50 sort jabolk in hrušk, češnje, marelice, orehi, vinska trta in številne okrasne rastline iz vse Evrope in tudi čezmorskih dežel. Po številnih menjavah lastnikov je prešel v roke meniškega reda salezijancev, po koncu druge svetovne vojne pa je dvorec počasi propadal. V nekdanje dni slave in razkošja na tem gradu pred 300 leti nas povede njegov tedanji gost in obiskovalec Janez Vajkard Valvazor. V enajsti knjigi Slava vojvodine kranjske na straneh 173 do 182 takole pripoveduje o njem: Grad Lisičje stoji na lepem in ugodnem kraju Dolenjske, miljo in pol hoda od Ljubljane. Ponosno se dviga na hribu in že njegova zunanost vabi človeka, da si ga ogleda. In res nudi očem obiskovalcev in gostov mnogo užitka in veselja, kajti poleg krasnih vrtov in vinograda ima tudi lep prijazen ribnik. Vsa poslopja: grad, pod in pristava so lepo skupaj. Po kranjsko se imenuje grad Lisičje, ker se v okoliških gozdovih potikajo lisice v velikem številu.
Cerkev sv. Simona in Jude	Podružnična cerkev sv. Simona in Jude je razglašena za kulturni spomenik državnega pomena. Hrani čudovita bogastva preteklosti. Zаметki sedanje cerkve segajo v prvo polovico 15. stoletja. Freske so delo gotskega slikarja Janeza

	Ljubljanskega (domnevno iz l. 1456).
Cerkev sv. Peter Vrh nad Želimljami	Cerkev stoji na vrhu Zakope (580m), na zelo razgledni vzpetini na grebenu, ki poteka od Škofljice proti gori sv. Ahaca in deli grosupeljsko dolino od želimeljske. Je najvišje ležeča cerkev v občini Škofljica. Lega cerkve ter same vzpetine Zakope je v preteklosti večkrat služila kot geo-strateški položaj, saj je preglednost širše okolice izredna. Pod cerkvijo se namreč kot na dlani razprostira Ljubljansko barje, grosupeljska dolina, v daljavi pa pogled seže prek Ljubljana do julijskih ter kamniško-savinjskih Alp.
Namršelj	V 15. stoletju so Auerspergi pozidali v Želimljah lovski dvorec Namršelj (Hammerstill), večje enonadstropno poslopje s strmo dvokapno streho, bolj podobno pristavi kot gradiču. Leta 1552 je dvorec kupil grof Ursini-Blagaj, skoraj celo 17. Stoletje je bilo last grofov Engelshausov z lga, dokler ni leta 1692 ponovno prešel v roke Auerspergov. Do konca druge svetovne vojne je bil Namršlju turjaški graščinski in gozdni oskrbniški urad, v njem pa so bivali tudi oskrbniki gradu Turjak. Predelano enonadstropno poslopje z vhodnim stolpastim prizidkom je sedaj v zasebni lasti.
Robežnikov topilar	Med kulturno dediščino štejemo tudi okrog 130 lesenih topilarjev, ki so evidentirani v občini. Med njimi je najbolj imeniten Robežnikov topilar na Škofljici, ki je največji daleč naokrog.
Spominska soba Frana Saleškega Finžgarja (Želimlje)	Fran Saleški Finžgar je župnikoval v Želimljah v letih od 1902 do 1908 in je bil najbolj zaslužen, da so v tem kraju leta 1903 dobili prvo redno šolo. Tu je napisal svoj najbolj znameniti roman Pod svobodnim soncem. V času Finžgarjevega bivanja se je v kraju odvijalo bogato kulturno življenje, saj je prijateljeval z mnogimi znanimi osebnostmi.
Cerkev Sv. Uršule, Lanišče	Cerkev je zelo stara, po vsej verjetnosti je bila zidana okoli leta 1000.
Za kulturni spomenik državnega pomena sta razglašeni cerkev sv. Simona in Jude Tadeja na Pijavi Gorici, hiša Želimlje 9 in Grad Lisičje.	
I top naravna oziroma kulturna znamenitost, po kateri je območje najbolj prepoznavno	
Kulturna znamenitost: Grad Lisičje	

2. SEKUNDARNA TURISTIČNA PONUDBA OBČINE ŠKOFLJICA
NASTANITVENI SEKTOR

Občina Škofljica ima po podatkih SURS-a za avgust 2009 in sicer v:
• Hotelu Granvid (23 sob, 56 ležišč, kategorija 4*)¹⁹
GOSTINSKI SEKTOR - KULINARIKA
• Gostilna Čot • Gostilna Petkovšek • Gostilna Strah • Gostilna Pri Špančku • Picerija Ona • Pizzeria in okrepčevalnica Arkada • Izletniška kmetija Pri Mihelnu • Klub Ranč Orle – islandski konji
KROŽNA POT
Svarunova pot je krožna pohodna pot, ki zajema večji del občine Škofljica. Kraje, po katerih vodi, je Fran Saleški Finžgar vključil v svoj zgodovinski roman Pod svobodnim soncem. Pot od središča Škofljice vodi prek tamkajšnjega gričevja do Vrha nad Želimljami, se spusti do Želimelj in se po dolini Želimeljščice vrne na svoje izhodišče. Celotna pot je dolga 23 km, obeležena je s kažipot, na pomembnejših točkah pa so postavljene informativne table.

3. TURISTIČNO POVPRASEVANJE
Po podatkih SURS-a za leto 2009 je bilo v občini Škofljica opravljenih 938 prihodov in 1.382 prenočitev .

¹⁹ Hotel stoji v mirnem naselju Lavrica ob glavni cesti smeri Kočevje. Oddaljeno je samo 7 minut od centra Ljubljane in 1 km od priključka na avtocesto/obvoznico.

3.6 Občina Vrhnika

3.6.1 Predstavitev občine in stanja na področju turizma v občini Vrhnika

1. SPLOŠNI PODATKI O OBČINI VRHNIKA	
Velikost občine	115 km ²
Število prebivalcev	15.262
Gostota prebivalcev	133
Krajevne skupnosti	Bevke, Blatna Brezovica, Drenov grič - Lesno Brdo, Ligojna, Podlipa - Smrečje, Pokojišče - Padež - Zavrh, Sinja Gorica, Stara Vrhnika, Verd, Vrhnika-Breg, Vrhnika - Center, Vrhnika – Vas in Zaplana
Naselja	Bevke, Bistra, Blatna Brezovica, Drenov Grič, Jamnik, Jerinov Grič, Lesno Brdo, Mala Ligojna, Marinčev Grič, Mirke, Mizni Dol, Padež, Podlipa, Pokojišče, Prezid, Sinja Gorica, Smrečje, Stara Vrhnika, Strmica, Trčkov Grič, Velika Ligojna, Verd, Vrhnika, Zaplana, Zavrh pri Borovnici
Povprečna neto plača na zaposleno osebo, EUR, 2007	692,02
Število zaposlenih oseb (število samozaposlenih oseb)	4.262 (565)
Število podjetij v dejavnosti C-K-SDK 2002, 2007	792
2. OBČINA VRHNIKA ²⁰	
Občina Vrhnika leži na zahodnem robu Ljubljanskega barja ter obronkih Pokojiške planote, s središčem okoli 20 km jugozahodno od Ljubljane. Občina osrednjeslovenske regije, Vrhnika, leži na prehodu iz Ljubljanske kotline čez notranjske in kraške gozdnote planote proti morju. Tukaj izvira reka Ljubljanica, in sicer iz enajstih kraških izvirov. Naselje je rojstni kraj Ivana Cankarja. V vrhniškem kotu se stikajo trije različni reliefni elementi, ki pomembno prispevajo k naravni in kulturni razgibanosti. To so dinarsko – kraški predel, predalpsko gorstvo v zaplaninsko-rovtarskem predelu ter Ljubljansko barje, ki ga domačini imenujejo mah ali marost. Na osnovi izkopanin se lahko sklepa, da je bilo ozemlje današnje Vrhnike naseljeno že pred prihodom Rimljanov. Najdbe uvrščamo v dobo halštatske kulture v starejši železni dobi in v mlajšo železno dobo. Iz teh časov naj bi tudi izviralo Gradišče pri Vrhniki, katerega naj bi okoli leta 338 pr. n. št. ustanovili noriški Tavriski. Področje Vrhnike jebilo že takrat pomembna trgovska postaja na prometni poti med vzhodom in zahodom, o čemer priča starogrška pripovedka o Jazonu in argonavtih. Iz pripovedke izvemo, da so Vrhniko ustanovili argonavti, ki so pod vodstvom tesalskega kraljeviča Jazona pripluli v te kraje, vračajoč se iz Kolhide ob Črnem morju po Donavi, Savi in Ljubljanici do njenih izvirov. Od tu so svojo ladjo Argo prenesli preko Krasa na Jadransko morje ter nato nadaljevali	

²⁰ Vir www.vrhnika.si.

pot po morju v Grčijo. Po zgodovinskih virih sega legenda v 3. st. pr. n. št.

3. ORGANIZIRANOST TURIZMA

Naloge s področja turizma opravlja Zavod Ivana Cankarja za kulturo, šport in turizem Vrhnika; zaposleni:

- 1 strokovna sodelavka za turizem
- 3 zaposleni v TIC Vrhnika (ki je del Zavoda Ivana Cankarja za kulturo, šport in turizem Vrhnika) – 2 redno zaposlena in en zaposlen preko javnih del.

Zavod Ivana Cankarja za kulturo, šport in turizem Vrhnika, ustanovljen leta 2005, je javni zavod za opravljanje storitev na področju kulture, športa in turizma, za potrebe Občine Vrhnika, kot njenega ustanovitelja, kakor tudi za širšo družbeno skupnost prebivalcev Občine Vrhnika.

4. TURIZEM - RAZVOJNI IN TRŽENJSKI DOKUMENTI NA PODROČJU TURIZMA

Občina razpolaga s Strategijo razvoja kulture, športa in turizma v občini Vrhnika (Zavod Ivana Cankarja za kulturo, šport in turizem Vrhnika) za obdobje 2006 – 2010, poleg tega ima opredeljeno Strategijo razvoja občine Vrhnika za obdobje 2006 – 2020.

Glavne pomanjkljivosti so opredeljene kot sledi:

- Pomanjkljiva signalizacija in turistična infrastruktura na področju nastanitvenih kapacitet.
- Nedelovanje smučišča in športno-rekreacijskega centra na Ulovki.
- Nepovezanost turističnih ponudnikov.
- Slabši gospodarski položaj nekaterih podjetij in trenutna gospodarska kriza.
- Slabe nekatere lokalne ceste do bolj oddaljenih zaselkov in območij občine.
- Slaba kvaliteta storitev in objekta samega v Močilniku.
- Slab obisk CSH v poletnih mesecih in na splošno trend upadanja obiska.
- Nezačeta prepoznavnost Vrhnike.
- Premalo ugodnosti pri pridobitvi prostora in sredstev za razvoj zelenih turističnih dejavnosti.
- Slaba kakovost turističnih storitev.
- Neuspešna diferenciacija izdelkov glede na Ljubljano in sosednje občine.

Vizija iz Strategije razvoja kulture, športa in turizma v občini Vrhnika (2006):

»Prihodnost turizma občine je v celoviti ponudbi, ki bo upoštevala razvojne turistične trende in se usmerila k naravnim in kulturnim prvinam, aktivnemu preživljanju prostega časa v neokrnjeni naravi, stran od turistično razvitih centrov. Potencialne možnosti razvoja turizma v občini bodo brez usmerjenega razvoja, dobro oblikovanih programov, promocije, usklajevanja nosilcev turistične dejavnosti ter splošnega zavedanja o pomenu turizma, ostale tudi v bodoče zgolj neizkoriščena priložnost«.

Cilj iz Strategija razvoja kulture, športa in turizma v občini Vrhnika (2006):

CILJ: Povečanje turističnega obiska v Občini Vrhnika za 2 % letno

Ukrepi:

- Izboljšanje turistične prepoznavnosti Občine Vrhnika (projekti: Posredovanje informacij o porokah, Poletni tabor v Starem malnu, Kašče na Vrhniškem, Arheološke sledi na Vrhniku (arheološka pot), Razpis za »Naj turistični spominek Vrhnik« , Miniaturna zbirka Cankarjevih črtic, Replike arheoloških najdb)
- Izobraževanje in usposabljanje turističnih vodičev (projekti: Priprava in vložitev predloga za sprejetje odloka o lokalni vodniški službi in lokalnih vodičih, Organizacija in izvedba usposabljanj za lokalne turistične vodiče)
- Promocija in trženje turistične in druge ponudbe (projekti: Razvoj turističnih prireditev, Turistični zemljevid občine Vrhnika, Turistični informator)
- Posodobitev turistične signalizacije (projekti: Ureditev turistične signalizacije v občini Vrhnika)
- Oblikovanje nove turistične destinacije (projekti: Muzej na prostem Bevke)
- Medobčinsko regijsko povezovanje turistične ponudbe (projekti: Priprava načrta integrirane regijske turistične ponudbe)

Potenciale vidijo v:

- Možnosti razvijanja športno-rekreativnega turizma.
- Možnost razvoja izletniškega in podeželskega turizma.
- Nadgradnji tradicionalnih prireditev, ki presegajo lokalni nivo.
- Razvoju novih učnih poti.
- Poletnih taborih v naravi za osnovne šole.
- Avtokampu.
- Oblikovanju celovite turistične ponudbe.
- Intenzivnejšem sodelovanju s Tehniškim muzejem Bistra.
- Vzpostavitvi plovne poti po Ljubljani.
- Ustanovitvi »Muzeja Vrhnika«.
- Izgradnji »Term Vrhnika«.
- Ljubljanskem barju.

6. TRŽENJE TURIZMA

V okviru občinskega portala www.vrhnika.si imajo v levem meniju tudi predstavitev turizma, sicer pa bi naj predstavitev turizma nastala v okviru spletne strani Zavod Ivana Cankarja za kulturo, šport in turizem Vrhnika (te strani so še v pripravi).

3.6.2 Inventarizacija primarne in sekundarne ponudbe v občini Vrhnika

I. PRIMARNA TURISTIČNA PONUDBA VRHNIKA	
NARAVNA DEDIŠČINA – NARAVNE ZNAMENITOSTI	
Vrhniška jama	Na apnencih južno od Vrhnik prevladuje zakrasel planotast svet, ves porasel z gozdom in površinsko tekočimi vodami, neugoden za agrarno

	izkoriščanje in zato tudi neposeljen. Na južnem barjanskem robu se najvišje povzpne Ljubljanski vrh (813 m), ki se dviga skoraj neposredno nad izvirom Ljubljanice. Proti vzhodu se širi Pokojiška planota (700 - 800 m), ki se na vzhodu strmo spušča proti barju, proti zahodu pa postopoma prehaja v notranjsko podolje z najnižjo Logaško planoto. V neposrednem zaledju kraških izvirov Ljubljanice so nastale številne udorne vrtače kot so Meletova dolina, Grogarjev dol, Babji dol in tudi Pavkarjeva dolina, v kateri je prostora za celo kmetijo. Grogarjev dol se po velikih nalivih v nekaj urah napolni z vodo podzemnega toka Ljubljanice in se spremeni v presihajoče jezero. V njem so našli celo človeške ribice, ki jih je podtalnica vrgla na plano. Ob izviri Ljubljanice so se izoblikovale zatrepne doline Retovja in Močilnika s strmimi ali celo prepadnimi stenami. Na vsem področju je obilo brezen in manjših kraških jam. Raziskana je Vrhniška jama, katere ogled je zaradi težkega vstopa možen le pod strokovnim vodstvom jamarjev.
Trije izviri Ljubljanice - Retovje, Močilnik, Bistra	Izviri Ljubljanice: Retovje (izvir Pod orehom, Pod skalo, Malo okence, Veliko okence), Močilnik (Mali Močilnik, Veliki Močilnik, Grogarjev dol), Bistra (Grajski izvir, Zupanov izvir, Trebija – Galetov izvir)
Kuclerjev kamnolom	Kuclerjev kamnolom je razglašen za naravni spomenik je prava učilnica v naravi z veličastnim prikazom narivanja zemeljskih plasti in z bogatimi fosilnimi ostanki. Kamnoseke je apnenec privlačil zaradi črne barve in belih kalcitnih žilic. Iz njega so izdelovali okenske okvirje, portale, stopnice in druge arhitekturne detajle. Na obrobju Ljubljanskega barja na južnem pobočju Lesnega Brda leži več kamnolomov črnega apnenca, ki so ga približno 150 let uporabljali kot gradbeni material, imenovan "črni marmor" (Plečnik, črni portali na Vrhniki, črni kralj v Šentjakovski cerkvi). V lapornih plasteh si je moč ogledati okoli 25 vrst okamenin, predvsem školjk. Del kamnoloma je geološka znamenitost, ki zaradi geoloških in fosilnih posebnosti sodi med bisere slovenske naravne dediščine in je zato razglašen za naravni spomenik.
Mali plac in Jurčevo šotišče	Zaščitena naravna rezervata na osamelcu Kostanjevica pri Bevkah, kjer je danes edino še živo šotnomahovno barje na Ljubljanskem barju. Nenavadna lega na poraščenem gričku, v plitvi kotanji jajčaste oblike, okrog deset metrov nad ravnino Barja, kjer najdemo še redke primerke barjanskih rastlin (rosika, barjanska vijolica in močvirska kukavica).
Razgledni stolp na Planini	Prvi improvizirani razgledni stolp je zgradila skupina vrhniških navdušencev leta 1930, med drugo svetovno vojno so Italijani njegovo konstrukcijo prekucnili v dolino in podrli kočo. Danes povsem nov stolp obiskovalcem ponuja lep razgled.
KULTURNO-ZGODOVINSKA DEDIŠČINA	

Grad Bistra in Tehniški muzej Slovenije	Kartuzijanski samostan v Bistri, ustanovljen 1255. Menihi so vzdrževali potniški in tovarni promet po Ljubljani do Vrhnike do Ljubljane, v drugo smer preko Menišije na Notranjsko. Zgradbe so trikrat pogorele. Zadnji lastniki po razpustu samostana so bili Galleti, lesni industrialci. Danes je v gradu Tehniški muzej Slovenije, kjer so na nekaj več kot 6.000 m ² razstavnih površin na ogled stalne zbirke s področja kmetijstva, prometa, gozdarstva, lesarstva, lovstva, ribištva, tekstila, tiskarstva in elektrotehnike. Nad gradom se začne gozdna učna pot. Skozi grad pelje cesta iz Vrhnike v Borovnico skozi vas Dol in pod Lazami.
Spomenik Ivana Cankarja	Ob glavni cesti v središču mesta stoji spomenik, posvečen slovenskemu pisatelju, dramatik in pesniku Ivanu Cankarju (1876-1918). Pisateljevo podobo v bronu je leta 1930 izdelal kipar Ivo Jurkovič.
Cankarjeva spominska hiša in pot Po Cankarjevih obležjih	Hiša, v kateri se je leta 1876 rodil Ivan Cankar, je bila lesena in krita s slamo. Pogorela je leta 1879. Odtlej so morali Cankarjevi gostovati po raznih opuščeni hlevih in hišah po vsej Vrhniki. Hišo so prevzeli novi lastniki in ji leta 1880 dali takšno podobo, kot jo ima danes. Notranjost je razdeljena v bivalni prostor, izbo in črno kuhinjo. V njej je pohištvo in druga oprema s preloma stoletja, s čimer želimo prikazati utrip vsakdana pri Cankarjevih. Spominska hiša je razglašena za kulturni spomenik.
Lavrenčičeva hiša	Lavrenčičeva hiša – Stara pošta je ena najstarejših in najpomembnejših stavb na Vrhniki. Stoji na bregu Ljubljane, kjer je bilo nekoč potniško пристanišče. Po nekaterih domnevah je bila stavba zgrajena v 15. stoletju. V Valvasorjevem času je imela nadstropje več kot danes in je v resnici nastala z združitvijo dveh hiš. V njej so bili nekdanj mitnica, pošta in gostišče, v katerem je leta 1728 prenočil cesar Karel VI. Leta 1809 so ob prenovi hiše eno nadstropje odstranili. Danes je stavba last Industrije usnja Vrhnika, ki jo je pred leti obnovila, v njej pa je Center mode IUUV.
Spomenik padlim v NOB	Spomenik padlim v NOB - z vrha hriba zre na mesto mogočen spomenik, delo kiparja Borisa Kalina in arhitekta Borisa Kobeta. V grobnici poleg mnogih vrhniških partizanov počivata tudi pisatelj Karel Grabeljšek-Gaber in pesnik Ivan Rob.
Kašča v Verdu	Kašče predstavljajo le del nekdanj bogate arhitekturne dediščine širšega okoliša Vrhnike, ki se je ohranila do danes. V vrhniški okolici je znanih 17 kašč. Najstarejša je Jelovčanova kašča, ki nosi letnico 1808. Danes kašče služijo svojemu namenu le še tam, kjer se je ohranilo kmečko gospodarstvo. Miklčeva kašča v Verdu je bila grajena v baročnem stilu in je bila v prvotni posesti bistrškega samostana. Leta 1981 so jo obnovili in jo v spomin na slikarja Jožefa Petkovška poimenovali v galerijo Kašča . V njej je

	na ogled stalna razstava fotografij Petkovškovih likovnih del in občasne razstave del sedanjih likovnih umetnikov.
Cerkev Sv. Miklavža na Kurenu	Zgrajena je bila v 16. stoletju, z znamenitim lesenim poslikanim stropom, slonečim na dveh lesenih stebrih. V cerkvi so trije leseni pozlačeni oltarji. Nespremenjen videz vse od nastanka je dragocen dokument slovenske sakralne umetnosti. Leta 1988 je razglašena za kulturni spomenik.
Kapela sv. Lenarta	Prvotno zgrajena v gotskem slogu, prvič omenjena leta 1444. Okrog nje je bilo tudi pokopališče. Današnja baročno podoba je dobila v 18. stoletju. Notranjost so poslikali cerkveni slikarji takratnega časa, med njimi Leopold Layer, Simon Ogrin, Lah, Koželj in Götze ter Petkovšek. Ob spodnjem zidu pokopališča so pokopani Cankarjevi starši in sestra Francka.
I top naravna in kulturna znamenitost , po kateri je območje najbolj prepoznavno	
Naravna znamenitost: Izviri Ljubljane	
Kulturna znamenitost: Tehniški muzej Bistra	

2. SEKUNDARNA TURISTIČNA PONUDBA V OBČINI VRHNIKA
NASTANITVENI SEKTOR
Občina Vrhnika ima po podatkih SURS-a za avgust 2009 in sicer 45 sob in 95 postelj :
• Hotel Mantova • Gostišče Mesec na Zaplani • Gostišče in prenočišče Bajc
GOSTINSKI SEKTOR - KULINARIKA
• Gostilna in pizzerija Boter (Vrhnika) • Gostilna pri Kranjcu (Vrhnika) • Gostilna Turšič (Vrhnika) • Cankarjev hram (Vrhnika) Gostilna Simon (Vrhnika) Gostilna in pizzerija Nibi (Sinja Gorica) • Gostilna Kavčič (Drenov Grič) Gostilna Jurca (Podlipa), Restavracija Močilnik (Vrhnika) • Pizzerija Kašča (Vrhnika) • Pizzerija Sončina (Sinja Gorica) • Slaščičarna Berzo (Vrhnika) • Slaščičarna Breza (Vrhnika) • Turistično izletniška kmetija Kuren

SEMINARSKA PONUDBA	
Mala in Velika dvorana Cankarjevega doma na Vrhniki, OŠ Ivana Cankarja Vrhnika, OŠ A. M. Slomška Vrhnika, Cankarjeva knjižnica Vrhnika, Glasbena šola Vrhnika	
ŠPORTNA INFRASTRUKTURA	
• Športni objekti OŠ Antona Martina Slomška Vrhnika • Mala telovadnica OŠ Ivana Cankarja Vrhnika • Športni objekti OŠ Log – Dragomer • Športna igrišča Zadruha – Stara Vrhnika • Balinišče BŠK Blagajana • Športni park Sinja Gorica • Dvorana krajevne skupnosti Sinja Gorica • Športni park Zaplana • Športno igrišče Blatna Brezovica • Športno igrišče LOG • Športno igrišče Podlipa • Športni park Bevke • Balinarsko igrišče v Bevkah pri gostilni Špilak • Večnamenska dvorana v - Bevkah - kulturni dom • Balinarsko igrišče Društva upokojencev Vrhnika • Večnamenska dvorana Karate kluba Vrhnika • Strelišče za zračno puško • Lokostrelsko zaprto strelišče • Teniško igrišče Fitnes center M I – ŠPORT, Vrhnika • Fitnes center Peter Klepec – Log pri Brezovici	
TEMATSKE POTI	
Učna pot Vrhnika	Na učni poti po naravnih znamenitostih Ljubljanskega barja na območju Vrhnik si lahko ogledamo tri različne, vendar medsebojno povezane pojave, ki nam dajo vpogled v geološke in naravne procese, ki so tekli pred mnogimi tisočletji in nam odpirajo tančico skrivnosti o nastanku območja, ki ga danes poznamo kot Ljubljansko barje. V Kuclerjevem kamnolomu nad vasjo Lesno brdo spoznamo, da leta ne nagubajo le obrazov ljudi, temveč tudi kamnine. Kamnolom je znan predvsem po izredno ohranjenih fosilnih školjkah, ki jih najdemo med črnim apnencem, zato je bil črni marmor iz kamnoloma dolga leta iskan in cenjen gradbeni material za marsikateri ljubljanski arhitekturni biser. V Jurčevem šotišču, v kotlini med Bevkami in Drenovim gričem, lahko spremljamo razvoj nastanka šote oziroma postopek spreminjanja nizkega v visoko barje. Jurčevo šotišče je eno redkih območij na Ljubljanskem barju, kjer še vedno najdemo ostanek visokega barja in zanj tipične vegetacije, saj je bila preostala šota na barju porezana v letih intenzivnega izkoriščanja šote kot kuriva. Žal pa še dandanes prenekateri vrtnar

	cvetje posadi v nelegalno izkopani šoti iz redkih barjanskih šotišč. Na Malem Placu (oziroma Malem Blatcu) pri Kostanjevici lahko, z malo domišljije, še danes dobimo vtis o tem, kakšno je Ljubljansko barje zgledalo nekoč, ko so se šele začeli procesi nastajanja šote in je bilo še ojezerjeno. V tej odmaknjeni dolini so pred časom sicer umetno dvignili nivo vode, tako da smo sedaj priča intenzivni rasti močvirskih rastlin, rogoza, šašov, vodne perunike, ponekod pa lahko najdemo tudi šotne mahove in celo rosike. Na voljo je vodnik.
--	--

3. TURISTIČNO POVPRAŠEVANJE

Po podatkih SURS-a za leto 2009 je bilo v občini Vrhnika **2.551** prihodov in **4.118** prenočitev (od tega le **551** domačih).

4. ANALIZA STANJA NA PODROČJU TURISTIČNIH PROIZVODOV NA OBMOČJU

Za potrebe oblikovanja razvojnega in trženjskega koncepta turističnih proizvodov (ki bo pripravljen v strateškem delu dokumenta), smo v spodnji tabeli analizirali trenutno stanje po posameznih (delnih, parcialnih) proizvodih oziroma turistični ponudbi (saj večino od ponudbe še ni ustrezno organizirana v turistični proizvod²¹).

V poglavju 6 pa smo nato oblikovali ključne ugotovitve na področju današnjega stanja proizvodov (torej, kje smo danes, iz česa izhajamo) – in sicer na nivoju celotnega območja (= Krajinskega parka Ljubljansko barje). Inventarizacijo stanja po posameznih območjih smo opravili v poglavju 3 – vendar še ne toliko po turističnih proizvodih, saj se ponudba na nivoju posameznih občin še ne oblikuje in trži na ta način.

Tabela 1: Pregled in kratka analiza obstoječe ponudbe, ki ima potencial za razvoj turističnih proizvodov (kje smo danes)

Opomba: Za večjo preglednost v spodnji tabeli ponudbo že razporejamo glede na motiv prihoda (kot bo strateški koncept integralnih turističnih proizvodov).

Ponudba – turistični proizvod	Obstoječe stanje (2009) in ocena potenciala	Ključne lokacije oziroma ponudniki
I. REKREACIJA - AKTIVNI ODDIH		
Kolesarjenje	Na območju Ljubljanskega barja je veliko možnosti za kolesarjenje, različnih težavnostnih stopenj – od kratkega potepa po ravnem Ljubljanskem barju do vzpona na Krim po gozdarskih poteh. Čeprav so pismo o nameri za ustanovitev Mreže kolesarskih povezav Ljubljanske urbane regije že leta 2002	Trenutno najbolj vzpostavljena ponudba v Občini Ig.

²¹ **Kako razumemo turistični proizvod?**

Planina (1997, str. 203-205) razlikuje dve obliki turističnega proizvoda:

- **Parcialni ali delni turistični proizvod je proizvod enega samega proizvajalca**, na primer posamezne turistične, gostinske, prometne ali trgovinske organizacije. Proizvod se pojavi na trgu, kjer dobi pod vplivom povpraševanja in ponudbe svojo ceno. Sem prištevamo prenočitve v hotelu, ogled muzeja, obisk športne prireditve, itd.
- **Integralni ali celotni* turistični proizvod je sestavljen iz večjega števila delnih proizvodov; to je proizvod, kot ga vidi potrošnik.** Z njegovega stališča je turistični proizvod celota številnih in različnih storitev ali dobrin, ki jih uporablja v času od zapustitve stalnega bivališča do povratka vanj.

* Opomba izvajalca analize: pravičen termin je CELOSTEN (in ne celotni).

	podpisali vsi župani vključenih občin, projekt še ni zaživel²², poti pa so označene večinoma v Občini Ig (informacija je dostopna preko www.ljubljanskobarje.si). Kolesarjenje glede na trende večanja priljubljenosti in glede na naravne danosti Ljubljanskega barja zagotovo velja za enega najbolj perspektivnih oblik aktivnega odkrivanja Ljubljanskega barja, vendar pa je potrebno proizvod razvijati na način, da bo kolesarski izlet na Barje prinašal tudi finančne učinke (urejene kolesarske poti, vodeni izleti, gostinska in druga dodatna ponudba). Kolesarjenje poteka po manj prometnih cestah oziroma kolovozih in štradonih, s katerimi je Barje prepleteno. Potencial predstavlja kombinacija prihoda na Barje z ladjico po Ljubljani, nato pa nadaljevanje poti s kolesom (potrebno zagotoviti izposojanje in servisiranje koles).	
Pohodništvo – sprehodi	Podobno kot za kolesarjenje je Barje zelo primerno za pohodništvo ali zgolj sprehajanje – glede na trende večanja priljubljenosti, glede na naravne danosti Ljubljanskega barja in še posebej glede na bližino Ljubljane poleg kolesarjenja zagotovo velja za enega najbolj perspektivnih oblik aktivnega odkrivanja Ljubljanskega	

²² Projekt je bil zasnovan v treh fazah, saj predstavlja velik finančni zalogaj za ureditev kolesarske infrastrukture (projekt je bil ovrednoten na okoli 660.000 evrov). Na podlagi objavljenega javnega naročila je bil izbran zunanji izvajalec Oikos, svetovanje za razvoj, d. o. o., ki je načrtoval prvi dve fazi projekta. V prvi fazi so zasnovali kolesarske povezave v Ljubljanski urbani regiji. V drugi fazi so pripravili dokumentacijo za označitev kolesarskih povezav in jo posredovali občinam, ki naj bi v tretji fazi označile kolesarske povezave in pripravile vodnik kolesarskih povezav.

Rok, do katerega naj bi bil projekt končan, je bilo leto 2006, ki pa ni bil uresničen. Zapletlo se je že na začetku, ko je podjetje Oikos prvi dve fazi projekta načrtovalo dlje, kot je bilo predvideno. Največ težav pa je povzročila zadnja faza projekta, kjer se je zataknilo pri postavitvi oznak za kolesarske poti, v nekaterih barjanskih občinah pa popolnoma zaustavilo. V tretji fazi naj bi občine postavile oznake za kolesarske poti. Kljub veliki finančni injekciji, ki je bila namenjena za projekt, so bila finančna sredstva očitno namenjena samo prvima dvema fazama. Občine so oziroma bi naj same financirale in poiskale izvajalca za postavitev oznak za kolesarske poti na podlagi dobljene dokumentacije.

V Občini Škofljica so 40 tabel in 28 dopolnilnih tabel postavili. Stroške v višini okoli 7000 evrov je krila občina. Ta sredstva so bila namenjena predvsem za postavitev ter nabavo tabel in promocijo kolesarskih poti.

V Občini Vrhnika in Občini Log - Dragomer, ki je ta projekt podedovala še iz vrhniške občine, oznake za kolesarske poti niso bile postavljene. Na Občini Vrhnika bi naj bile oznake za kolesarske poti postavljene v letu 2009, ko so za to aktivnost rezervirana sredstva proračuna Občine Vrhnika.

Kolesarske poti po Barju bi naj vzdrževale občine – saj bi naj kolesarske poti potekale po poteh, ki jih vzdržuje občina. Pri vzpostavljanju kolesarskih povezav so upoštevali predvsem obstoječe ceste in poti, saj bi občine same za nove poti težko zagotovile sredstva. Nove izvedbe kolesarskih poti so predlagane le na odsekih, kjer je to nujno zaradi zagotavljanja varnosti.

Na vseh barjanskih občinah so si enotni, da vzpostavitev mreže kolesarskih poti pomeni pozitivno priložnost za trajnostni razvoj občin. Kljub temu pa opozarjajo, da bo potrebno še veliko narediti.

	barja (oziroma oblike rekreacije). Potrebno je urediti rekreacijske poti, z dodatno ponudbo, kar bo povečalo pozitivne (finančne) učinke in zmanjšalo negativne učinke na območje.	
Tek	Ljubljansko barje je danes priljubljena točka za rekreacijski tek. Problematika in načini reševanja so enaki kot pri pohodništvu.	
Jahanje	Ponudba jahanja je dobro razvita (tudi v povezavi z vožnjami z vozovi). Ponudniki nudijo jahanje (ježa in terensko jahanje), ogleda in piknike na pašnikih, tudi ogleda kmetije, vozov in opreme. Potrebna je vnaprejšnja prijava. Ponudbo je potrebno še nadgraditi v bolj celosten turistični proizvod in okrepiti trženjske kanale, problematika jahalnih poti pa se rešuje skupaj z drugimi rekreacijskimi potmi.	• Anton in Matjaž Grbec • Jahalni klub Ig • Športno konjeniško društvo – Klub ranč Orle • Konjeniški klub Lavrica • Jahalna šola – Kraljeva domačija Borovnica • Martin in Klemen Bolha • Miroslav in Matjaž Hlebš (Društvo Sostro) • KONJEREJSKO DRUŠTVO BARJE • EOHIPPUS D.O.O (Borovnica) • Konjeniški klub Trnovo
Vožnja z baloni	Ljubljansko barje in njegova okolica so med najbolj obiskanimi slovenskimi balonarskimi destinacijami. Največ povpraševanja je v času poletne turistične sezone, zato predstavljajo te storitve pomembno turistično prepoznavnost Ljubljanskega barja, hkrati pa so v zadnjih letih spodbudile kar nekaj razprav o omejevanju te dejavnosti na ravni občinskih svetov – proti neomejenemu pristajanju in vzletanju so na Doppsu, predvsem v spomladanskih mesecih se zaradi škode na zemljiščih pritožujejo kmetje. Barjanske občine v svojih odlokih zaenkrat nimajo določenih področij za vzletanje ali pristajanje z baloni. Dejstvo je, da gre za zelo privlačen proizvod, zato bi bilo potrebno sistematično pristopiti k spodbujanju te dejavnosti.	Konkurenca med ponudniki je velika, saj kakšnih posebnih koncesij za prelete nad Ljubljanskim barjem piloti toplozračnih balonov ne potrebujejo, zato prihajajo na prelete barja tudi iz drugih koncev Slovenije in tujine.

Lov	Vloga lovca se je v sodobnosti bistveno spremenila. Lovci so se preobrazili iz klasičnega lovca, ki je v preteklosti lovil zaradi prehrane ali kasneje za zabavo, v varuha narave in okolja. Sedaj je njihova glavna naloga ohranjanje divjadi in njihovega življenjskega prostora. V prvotnem osnutku uredbe o ustanovitvi Krajinskega parka Ljubljansko barje lov na tem območju ni bil dovoljen. Kasneje, pri usklajevanju osnutka uredbe, pa so se lovci z Ministrstvom za okolje in prostor dogovorili, da prepoved umaknejo iz uredbe. Na območju Ljubljanskega barja se najpogosteje pojavlja srnjad, fazan, raca mlakarica, siva vrana in sraka, prisotna pa je tudi lisica, nutrija in jazbec. » V skladu s planom je predviden lov srnjadi, race mlakarice, lisice, fazana ter tudi sive vrane in srake. Lovci so dobro organizirani, prisotni so na terenu in vsekakor veljajo za kredibilnega sogovornika, saj naredijo veliko dobrega za naravo.	
Ribolov	Ljubljanico upravljajo tri upravljavke: od izvira do mostu v Podpeči RD Vrhnika, od mostu v Podpeči do zapornice pri Ambroževem trgu in zapornice na Grubarjevem prekopu v Ljubljani RD Barje, od zapornice pri Ambroževem trgu in zapornice na Grubarjevem prekopu v Ljubljani do izliva v Savo RD Vevče. Ribolov je z dobro organizirano mrežo ribiških družin dobro urejen in predstavlja potencialen turistični proizvod.	
Tek na smučeh	Zelo potencialen turistični proizvod, problematika podobna kot pti drugih rekreacijskih poteh.	
2. REKREACIJA - SPROSTITEV, ODDIH (V NARAVNEM OKOLJU)		
Sprehodi s psi	Ljubljansko barje je priljubljena točka za sprehajanje psov – ker ni ustrezne infrastrukture (smetnjaki), je problem nepobiranja pasjih iztrebkov. Ljubljansko barje je tudi uveljavljena lokacija za izvajanje pasjih šol. Problematika se rešuje skupaj z ureditvijo rekreativnih poti.	
Pikniki	Ljubljansko barje je zaradi neposredne bližine Ljubljane priljubljeno za piknike. Pomembno je zagotoviti organizirano ponudbo in usmeriti obiskovalce zgolj na določena območja.	Najbolj organiziran primer lški vintgar, kjer nudijo 26 urejenih piknik prostorov
Opazovanje in spoznavanje ptic in rastlinstva	Glede na naravne vrednote območja je to proizvod, ki še nima ustrezne pozicije, a zelo velike potenciale. Že danes je mogoče na opazovanje podati z ornitologom (Društvo za opazovanje in preučevanje ptic Slovenije DOPPS, ki deluje v javnem interesu varovanja narave in upravlja z naravnima rezervatoma lški morost in Škocjanski zatok). V tem rezervatu se najlažje je najlažje dogovoriti za voden ogled, z ornitologom lahko uskladite tudi ogled	Društvo za opazovanje in preučevanje ptic Slovenije DOPPS

	druge lokacije. Velik potencial t.i. slow turizma.	
Gostinska ponudba	Gostinsko ponudbo je potrebno vezati na ostalo ponudbo Parka – tam, kjer potekajo/bodo potekale rekreativne, učne, tematske poti oziroma ponudba. Ljubljansko barje ima možnost razvijanja palete lokalnih tipičnih gastronomskih proizvodov s poudarkom na ekološko pridelanih živilih (Ljubljansko barje kot »zelena tržnica v neposredni bližini Ljubljane«), ki jih je nato potrebno vključiti v integralni turistični proizvod in izboljšati prodajne kanale.	Pregled po občinah podan v poglavju 3.
3. ODKRIVANJE (NARAVNE IN KULTURNE DEDIŠČINE LJUBLJANSKEGA BARJA)		
Naravna dediščina	Ena ključnih primerjalnih prednosti Ljubljanskega barja so izredno bogate in dobro ohranjene naravne danosti – gre za v evropskem merilu edinstvene značilnosti. Najpomembnejši del turistične ponudbe Ljubljanskega barja je tako vezan na naravne značilnosti in naravne vrednote – še posebej v smislu naravne krajine, tudi posamezne naravne znamenitosti, Ljubljansko barje je območje Natura 2000. Posamezne znamenitosti so razdrobljene po posameznih občinah – le nekatere dosegajo večjo prepoznavnost in tudi obisk (vendar le dnevni, izletniški turizem), ki pa zaradi nerazvitosti ne prinaša pravih finančnih učinkov, pa tudi prepoznavnosti občine kot turističnega območja ne. Ponudba je razdrobljena, nepovezana in ne dovolj doživljajsko in/ali izkustveno ter izobraževalno zasnovana. Manjka sodobna interpretacija naravne dediščine. Privlačnost posameznih naravnih znamenitosti je lahko večja le v kontekstu njihove umestitve v Ljubljansko barje. Potencial predstavljajo tematska geografska območja – določen del Barja postane prepoznaven po določeni temi oziroma obdobju, celotna podporna ponudba je vezana na to temo.	Pregled podan v poglavju 3 (po posameznih občinah).
Kulturna dediščina (zgodovinska, tehniška, arheološka)	Enaka problematika in potenciali kot pri naravni dediščini.	Pregled podan v poglavju 3 (po posameznih občinah).
Muzeji in galerije	Glavna atrakcija je Tehniški muzej Slovenije (v Bistri pri Vrhniki) – ki poleg stalne razstavne zbirke nudi	Pregled podan v poglavju 3 (po posameznih občinah).

	precej pestro dogajanje v obliki raznih demonstracij in delavnic za družine in šolske skupine ter občasnih in gostujočih razstav, sicer pa je na območju na voljo še nekaj galerij in predvsem spominskih hiš oziroma sob, galerij – a večinoma je odprtje po vnaprejšnjem dogovoru. Obstoječa muzejska ponudba (npr. obstoječe Spominska soba Frana Saleškega Finžgarja, Cankarjeva spominska hiša) nima potenciala za doseganje mednarodne konkurenčnosti oziroma prepoznavnosti (v glavni muzejski atrakciji je npr. 10 % tujih obiskovalcev). Druge muzejske ponudbe – takšne, ki bi valorizirala edinstveno koliščarsko dediščino, ni. Kljub iniciativam in poskusom do rezultatov še ni prišlo – potrebno razviti sodobno muzejske ponudbo, ki bi dosegla privlačnost tudi za tuje obiskovalce (Ljubljane), ki bi na ta način dobili močen motiv za obisk Ljubljanskega barja.	
Prireditve	V poglavju 3 smo po občinah pregledali najbolj prepoznavne prireditve. Ponudba se izboljšuje in vse bolj profilira v smeri tistih prireditev, ki gradijo na avtentičnosti območja (kot so Koliščarski dan na Igu). Prireditve predstavljajo pomemben dinamični del turistične ponudbe, ki lahko ustvarja motiv za prihod in gradi na prepoznavnosti ponudbe oziroma območja. Potrebno bi bilo razviti skupen koledar najbolj reprezentativnih prireditev, ki gradijo na avtentičnosti območja (in so tudi časovno usklajene).	Pregled podan v poglavju 3 (po posameznih občinah).
(Tematske) učne poti	Prav področje tematskih oziroma učnih poti predstavlja glede na naravo območja enega ključnih potencialov – trenutno so tematsko opredeljene, označene in organizirano ponujene poti še relativno redke, predvsem pa ne v zadostni meri trženjsko izkoriščene. Pojavlja se tudi problem vzdrževanja poti. Poleg tega še niso povezane v integralne turistične proizvode, zaradi česar pogosto informacija sploh ne pride do turista (kljub temu, da so na voljo tudi zloženke), uspešnost njihovega trženja na turističnem trgu pa je z zdajšnjim pristopom precej omejena. Predstavljajo potencial, ki ga je potrebno valorizirati, nadgraditi poti v zaokrožena doživetja in njihova valorizacija tudi v smislu ustvarjanja prihodkov. Potrebno je tudi sledenje sodobnim trendom na tem področju.	• Gozdna učna pot Draga pri Igu (Ig); • Koščeva učna pot po Iškem morostu (Ig); • Učna pot Vrhnika (Vrhnika). Lastniki in vzdrževalci & upravljavci so občine.

	Poleg tega je v prihodnosti smiselno spodbujati razvoj le tistih učnih oziroma izobraževalnih poti, ki bi bile ustrezno umeščene v prostor glede na tematsko zaokrožena geografska območja (da določeni del Ljubljanskega parka postane tematsko območje, celotna infrastruktura in razvoj ponudbe pa sledi temi). Razviti je potrebno sodben sistem interpretacije narave in kulture.	
Vožnja z vozovi	Ponudba organiziranih voženj z vozovi po Ljubljanskem barju (tudi po drugi okolici okoli Ljubljane) že obstaja; leta 2005 je MOL (oddelek za gospodarske dejavnosti in turizem) izdal zloženko²³, kjer je predstavil konkretno ponudbo vožnje z vozovi (posamezni ponudniki imajo tudi dodatno ponudbo ogleda pašnikov, vozov, opreme, ponekod možnost izvedbe piknikov, terenskega jahanja). Na območju Barja je nekaj ponudnikov, ki imajo možnost prevoza skupin z vozovi in zapravljički za od 4 do 12 oseb. Problem je, da je pogosto potrebno rezervirati precej vnaprej. Ponudba je izredno zanimiva – dejansko se je mogoče voziti z vozom prav na obrobju glavnega mesta, v povsem ruralnem okolju, a še ni vključena oziroma oblikovana v doživetja (torej ne zgolj vožnja, temveč celotno doživetje odkrivanja Barja in njegovih znamenitosti – namesto kolesa ali avtobusa je prevozno sredstvo voz).	Na območju Barja je nekaj ponudnikov, ki imajo možnost prevoza skupin z vozovi in zapravljički za od 4 do 12 oseb. Informacija o ponudnikih je dostopna v obliki zloženke, tudi preko www.ljubljanskobarje.si.
Po Ljubljanici z ladjico	Vožnje po Ljubljanici z ladjico so postale že kar prepoznaven in priljubljen turistični proizvod (tako v obliki rednih linij kot zaključenih skupin – oziroma najema ladjic za zaključene skupine), ki ponuja poleg vožnje tudi pogostitev in ogleda. Zanimanje obiskovalcev za plovbo se iz leta v leto povečuje. Po pričevanju čolnarjev je na reki danes največ povpraševanja po krajših izletih s turističnimi čolni v poletnih mesecih (junij, julij in avgust). Prevladujejo vožnje po mestnem (ljubljskem) delu reke, kjer so organizirane tudi redne turistične vožnje. Zanimanje zanje je veliko. Razmišlja se o redni vodni liniji od Livade do Tromostovja in nazaj; tudi o vodnih taksijih. Plovba po barjanskem delu (do Podpeči, Vrhlike) je manj	Na www.ljubljanskobarje.si so navedeni: • Tomoz d.o.o. • Veslaški klub Ljubljana • Zavod plavajoče gledališče Ljubljana • Šrd bober • Klub čolnarjev Dolgi breg • Dancequake

²³ Na voljo na <http://www.ljubljanskobarje.si/pdf/MOL-KONJl-zlozenka-06.pdf>.

	pogosta in predvsem odvisna od povpraševanja. Največ zanimanja za vožnjo je izraženo s strani domačih gostov, kjer prevladujejo večje skupine ljudi – zaprte družbe in firme, medtem ko se zanimanje gostov iz tujine iz leta v leto počasi veča, ponavadi se dogovorijo za plovbo po reki preko posrednika – turistične organizacije. Večina plovil pluje po predhodnem naročilu. Plovba, ki je usmerjena v povezavo z drugimi turističnimi točkami, te pa Barje vsekakor ima, je zanimiv način, kako voditi obiskovalca v prostoru in usmerjati turistično ponudbo v bodoče, poleg tega pa omogoča tudi boljšo kontrolo gosta na območju. Ob večji povezavi plovbe s turističnimi organizacijami in oblikovanju primernih turističnih aranžmajev je na reki pričakovati večje povpraševanje v prihodnosti in tudi bistveno večji del gostov iz tujine kot danes. Vse več osebnih motoriziranih plovil (dolžine do 5 m) na ljubljanskem delu reke priča tudi o individualnem zanimanju za turistično plovbo po barjanskem odseku. Plovba na Ljubljanici im pomembno povezovalno in doživljajsko funkcija, kjer lahko s prepoznavanjem potencialov plovbe in njenim vključevanjem v ostalo ponudbo v prostoru pomembno vplivamo na razvoj samega območja.²⁴ Ostaja problematika ureditve²⁵ turistične plovbe.	
--	---	--

²⁴ Vir: http://www.ljubljanskobarje.si/uploads/datoteke/Plovba_po_Ljubljanici-diplomsko_delo_2009.pdf.

²⁵ Na Ljubljanici je dejavnost rekreacije slabo razvita. Razloge je na eni strani iskati v slabem kakovostnem stanju vodotoka v preteklih letih, ki je še pred časom predstavljal »odtočni kanal« vsem okoliškim vodam, šele s sprejetjem evropske vodne direktive pa se je konkretnije spremenil pogled na reko in potrdila nujnost njenega varovanja. Na drugi strani je stanju na reki botrovalo pomanjkanje politične volje, ki se kaže v mirovanju pravnega urejanja (od leta 1972 do 2000 ni bil sprejet noben dokument v zvezi z izrabo reke v gospodarske ali prostočasovne namene). Prizadevanja za vzpostavitev in pravno ureditev turistične plovbe po barjanskem delu Ljubljanice (do Vrhniko oz. do Podpeči) so bila v 90-ih letih in zlasti po letu 2000 večkrat izražena. Vloženih je bilo več pobud različnih društev in občin, a je stanje vse Vzpostavitev okoljskega programa Natura 2000 in novo ustanovljeni KPLB dajeta tako novo upanje, da se bo stanje na reki pričelo sistematično urejati, saj v svojih določilih oba mehanizma dopuščata potencialni prostor razvoju plovbe, ki je v soglasju z varstvenimi opredelitvami. Aktualen plovni režim na reki je določen z Uredbo o uporabi plovil na motorni pogon na Ljubljanici (UL RS, št. 84/04), ki velja na celotnem odseku reke od izvirov do izliva v Savo in Odlokom o določitvi plovbnega režima v MOL (UL RS, št. 53/06), ki velja na območju Mestne občine Ljubljana. Po Uredbi je plovba s plovili na motorni pogon na Ljubljanici prepovedana; izjema je plovba za izvajanje lovsko-gospodarskih in ribiškokogojitvenih načrtov, pri čemer plovila ne smejo presegati 5 m v dolžino, 5 km/h in efektivne moči motorja 2,95 kW. Plovba na motorni pogon je dovoljena tudi za prevoz potnikov in tovora, a le do avtocestnega mostu pri Črni vasi oz. izliva Lšice, pri čemer plovila ne smejo presegati: 15 m v dolžino, 5 m v širino, efektivne moči motorja 55 kW, hitrosti plovila 8 km/h in ugreza plovila 60 cm. Po celotnem odseku reke je dovoljena tudi plovba v rekreacijske namene s plovili brez motorne pogona. (vir Lebar, P. 2009. Plovba na reki Ljubljanici v kontekstu varovanja Natura 2000. Dipl. nal. - UNI. Ljubljana, UL, FGG, Študij vodarstva in komunalnega inženirstva. Dosegljiva na http://www.ljubljanskobarje.si/uploads/datoteke/Plovba_po_Ljubljanici-diplomsko_delo_2009.pdf).

4. IZOBRAŽEVALNI TURIZEM (SPOZNAVANJE NARAVNE IN KULTURNE DEDIŠČINE LJUBLJANSKEGA BARJA)		
Ponudba izobraževalnega in izkustvenega turizma	Izobraževalni programi, ki so vpleteni v celotno turistično ponudbo so ključni element trajnostnega turizma. Prilagojeni so različnim skupinam in dajejo novo dimenzijo znanju o naravni in kulturni dediščini. Istočasno tudi dvigujejo zavest javnosti, kar je eden najpomembnejših korakov pri varovanju ogroženih vrst in okolja na splošno. Ponudba še ni razvita – po ciljnih skupinah. Trenutno določena društva kot tudi Javni zavod KPLB organizirajo predvsem predavanja. Pristop ima potenciala nadgradnje v bolj izkustveno učenje, a pogojuje tudi razvoj ponudbe. Društvo Gran Govekar na primer uspešno in inovativno razvija produkt spoznavanja koliščarske dediščine (npr. koliščarski dan, kampi za otroke itd.).	
4. POSLOVNI TURIZEM		
Seminarji, predstavitve, poslovna srečanja	Trenutno je ponudba razvita pri redkih nastanitvenih ponudnikih. Proizvod ima zelo velike potenciale – tako v smislu klasičnega poslovnega turizma izven središča Ljubljane (v bolj kreativnem okolju, a v neposredni bližini prestolnice, preprosto dostopno) kot tudi izobraževalnega turizma in strokovnega središča (predavanja, izobraževalne delavnice v povezavi z naravovarstveno tematiko, mednarodna znanstvena srečanja idr), za kar pa bi bilo potrebno zagotoviti nove prostore – v duhu zelo privlačne trajnostne gradnje. Smiselno bi bilo združiti takšne prostore z osrednjim informacijskim središčem (sedežem Javnega zavoda KPLB).	Pregled v poglavju 3.
Poslovni tranzitni turizem	Nekateri nastanitveni ponudniki (predvsem hotela Mantova in Grandvid) imajo večino gostov prav zaradi poslovnega tranzitnega turizma. Gre za pomemben način polnjenja teh zmogljivosti, motiv prihoda kot takšen pa ni del turističen ponudbe Ljubljanskega barja.	● Hotel Mantova ● Hotel Grandvid
Team-building	Ljubljansko barje glede na avtentično ponudbo in lokacijo ter glede na neposredno bližino predstavlja velik potencial za team-building programe.	Določeni ponudniki, kot je npr. TBA Akademija, že imajo v svoji ponudbi team building programe na Ljubljanskem barju.
5. DRUGO – POSEBNI INTERESI		
Vožnja s terenskimi avtomobili	Priljubljena oblika rekreacije, ki pa ne sodi v Park. Težko jo je prepovedati – vsekakor pa jo je potrebno umestiti v določen prostor, kjer ne bo povzročala	

	motenj in škode na okolju.
--	----------------------------

➡ Na osnovi opravljene analize stanja so oblikovane ugotovitve in izzivi, ki iz tega izhajajo. Glej poglavje 6.

5. ANALIZA ORGANIZIRANOSTI NA PODROČJU TURIZMA NA OBMOČJU

Analizo organiziranosti turizma in s turizmom neposredno ali posredno povezanih dejavnosti je opravljena **na dveh nivojih**:

1. Najprej smo v poglavju 3 opravili **pregled organiziranosti turizma PO POSAMEZNIH OBČINAH** (v javnem in civilnem sektorju, s pregledom ponudnikov nastanitvenih in gostinskih zmogljivosti pa tudi v zasebnem sektorju) – v nadaljevanju povzemamo ugotovitve, poudarjamo pa, da v njih ni vključena Ljubljana;
2. Nato je bil opravljen **pregled drugih institucij na ravni OBMOČJA (Ljubljanskega parka)**.

● PRVIČ – Analiza organiziranosti po posameznih občinah pokaže:

- a. **Turizem na nivoju občinske uprave je večinoma organiziran v okviru oddelkov za gospodarske in kmetijske dejavnosti ter turizem**; pri tem večinoma za turizem ni opredeljeno posebno delovno mesto (referent se torej ne ukvarja zgolj s turizmom). **Turizem torej znotraj občin nima ustreznega mesta oziroma pozicije** (tako ne strateško, operativno kot tudi ne kadrovsko).
- b. **Občine večinoma za področja turizma nimajo opredeljene vizije in razvojnega načrta** – iz izjemo Občine Ig, kjer je takšen načrt v načrtu za leto 2010, in Občine Vrhnika, kjer imajo edino opredeljeno Strategijo razvoja kulture, športa in turizma v občini Vrhnika.
- c. **Na celotnem območju se nahajata le dva TIC-a** (če izvajamo Mestno občino Ljubljano):
 - a. TIC Brezovica in
 - b. TIC Vrhnika, ki je del Zavoda Ivana Cankarja za kulturo, šport in turizem Vrhnika.
- d. **Vsaka občina samostojno pristopa k turizmu – tudi na tistih področjih, ki »posegajo na Ljubljansko barje«.**
- e. Iz predstavitev turistične ponudbe na spletnih občinskih portalih izhaja, da **občine ne vidijo potenciala, ki ga prinaša Ljubljansko barje za valorizacijo priložnosti na nivoju posamezne občine**.
- f. **Ni (večjih oziroma tudi manjših) ponudnikov (ki bi bili nosilci)** – z izjemo nekaj hotelskih nastanitvenih ponudnikov.

- g. **Lokalna razdrobljenost** – ni povezovanja znotraj občine in še manj med občinami, omejevanje z občinskimi mejami.
- h. **Močna je civilna (društvena) sfera**, vendar pa je večinoma aktivna le na nivoju posamezne občine.

○ DRUGIČ – inventarizacija na področju turizma na nivoju območja

Najprej podajamo pregled s kratkim opisom.

KONZORCIJ PONUDNIKOV TURISTIČNIH STORITEV NA BARJU

Ker je ponudba na področju Ljubljanskega barja neprepoznavna, razdrobljena in nepovezana, je ustanovljen konzorcij turističnih ponudnikov BARJANSKI CVET.

Cilji ustanovitve konzorcija so:

- Večja prepoznavnost in povezanost turistične ponudbe Ljubljanskega barja v javnosti;
- Večja prepoznavnost članov konzorcija;
- Večja obiskanost prireditev, ki jih organizirajo člani;
- Poseben poudarek na promociji tradicionalnih prireditev članov konzorcija na Barju;
- Skupni nastop ponudnikov turističnih in drugih storitev;
- Več možnosti za uspeh pri različnih razpisih zaradi medsebojne pomoči.

Konzorcij je bil ustanovljen na začetku leta 2008. Po podatkih na www.barje.si je v konzorciju 11 članov, to je različnih podjetij, društev, javnih zavodov itd. – odprt pa je za sodelovanje vseh, ki delujejo na področju turizma in jih zanima usklajen razvoj turizma na Barju.

Informacijsko deluje preko portala www.barje.net – ki je bil razvit z namenom povezovanja posameznikov, društev, različnih interesnih skupin in podjetniške dejavnosti, v krajih na območju Ljubljanskega Barja in ki so pod upravo občin Brezovica, Borovnica, Ig, Log- Dragomer, Vrhnika, Škofljica in MOL Ljubljana.

Ureja ga **OKOLJEVARSTVENO DRUŠTVO BARJANSKI ZMAJ**. Portal je zasnovan kot nadgradnja projekta »Promocija življenjskega prostora ogroženih živali in rastlin, kot element prepoznavnosti Ljubljanskega Barja«, in se je začel leta 2004.

OKOLJEVARSTVENO DRUŠTVO BARJANSKI ZMAJ

Namen ustanovitve okoljevarstvenega društva Barjanski zmaj je povezati vse tiste posameznike, ki jim ni vseeno, kaj se dogaja z varovanjem okolja na Ljubljanskem barju.

Glavni namen in naloge so:

- Med krajani na območju Ljubljanskega barja spodbuja zanimanje za aktivno delovanje na področju kulture, turizma, gospodarstva, okoljevarstva in kmetijstva;
- Pospeševanje splošne turistične promocije in informacijske dejavnosti ter vodenje izletov;
- Vzgoja in osveščanje prebivalstva o turizmu, kulturi, gospodarstvu, okoljevarstvu in kmetijstvu in pomembnosti vključevanja prebivalstva v razvoj teh dejavnosti;
- Ozaveščanje in spodbujanje prebivalstva k ekološkem ravnanju na področju, kjer deluje društvo;
- Informiranje prebivalcev barjanskih občin o dogodkih, prireditvah in drugi aktualni problematiki v njihovem kraju na področju Ljubljanskega barja preko spletnega portala www.barje.net;
- Varstvo okolja, naravne in kulturne dediščine ter negovanja ljudskih običajev;
- Organiziranje vseh vrst prireditev na območju Ljubljanskega barja in sodelovanje pri ostalih dogodkih;
- Ukvarjanje z okoljevarstvenimi prizadevanji na območju Ljubljanskega barja,

DRUŠTVO ZA LJUBLJANSKO BARJE

Društvo za Ljubljansko barje je združenje prebivalcev Ljubljanskega barja in vseh, katerih cilj je ohranitev in obvarovanje Ljubljanskega barja kot krajinske in kulturne vrednote. Ustanovljeno je bilo leta 2005, na pobudo Civilne iniciative Odbora za Barje. Društvo je ustanovilo 24 ustanoviteljev z namenom zaščite in varovanja Ljubljanskega barja ter sodelovanja v procesu ustanovitve Krajinskega parka Ljubljansko barje.

Namen in cilji društva:

- Varovanje večstoletnega sožitja ljudi in narave na Ljubljanskem barju, ki je ustvarilo edinstveno in raznoliko kulturno krajino;
- Ohraniti svet, ki izginja in zato aktivno sodelovati pri pripravi in izvajanju strateških razvojnih programov Krajinskega parka Ljubljansko barje in Nature 2000;
- Stalno opozarjanje strokovne in laične javnosti ter seznanjanje le-te s problematiko terena na področju varstva okolja, prometa, infrastrukture, urbanizma, komunale ter kmetijstva, ki nastajajo zaradi stihijske rabe prostora;

- Biti vezni člen med člani lokalne skupnosti in lokalno skupnostjo ter državnimi institucijami in lokalno samoupravo;
- Varovanje zatočišč nekaterih redkih in ogroženih živali;
- Varovanje posebnega rastlinstva, ki se je razvilo na šotnih tleh;
- Skrb za ohranjanje kulturne krajine;
- Oživljanje zgodovinske in kulturne tradicije tega območja v sodelovanju z ostalimi aktivnimi pravnimi subjekti na tem območju;
- Sodelovanje z državnimi institucijami in lokalno samoupravo pri oblikovanju predlogov za reševanje okoljskih problemov Ljubljanskega barja ter podajanje konkretnih pobud za oblikovanje potrebnih zakonskih podlag.

TURISTIČNO DRUŠTVO BARJE

Turistično društvo Barje je neprofitna organizacija, ki je bila ustanovljena leta 1988. Poslanstvo je predstaviti Ljubljansko barje, skrbeti za urejeno okolico in druženje domačinov. Ključni projekti, ki jih organizirajo vsako leto, so: čistilna akcija (aprila), pohod po Barju (maja), Otroške barjanske žabarije in Barjanska noč (junija), jesenska tržnica (zadnjo soboto v oktobru) in novoletno srečanje pod jelko (decembra).

JAVNI ZAVOD KRAJINSKI PARK LJUBLJANSKO BARJE

V januarju 2010 z delom začenja Javni zavod Krajinski park Ljubljansko barje s sedežem na Podpeški cesti 380 v Notranjih Goricah, 1351 Brezovica pri Ljubljani.

Zavod pripravlja predlog 10-letnega načrta upravljanja parka, letne programe dela na podlagi načrta upravljanja in opravlja oziroma skrbi za izvajanje določenih nalog in ukrepov varstva narave ter ostale naloge.

➡ Na osnovi opravljene analize organiziranosti so oblikovane ugotovitve in izzivi, ki iz tega izhajajo. Glej poglavje 6.

SKLOP 3: OBLIKOVANJE UGOTOVITEV IN IZZIVOV ZA NARČTOVANJE

6. OBLIKOVANJE UGOTOVITEV NA OSNOVI ANALIZE TURISTIČNE PONUDBE – NA NIVOJU CELOTNEGA OBMOČJA

POMEMBNO POJASNILO: Po analizi od »spodaj navzgor« – torej po posameznih občinah, v katere sodi Krajinski park Ljubljansko barje, so spodaj podane **ugotovitve po naslednjih ključnih področjih:**

1. **Primarna ponudba** (naravne in kulturne znamenitosti) ➡ poglavje 6.1;
2. **Sekundarna ponudba** (nastanitvene zmogljivosti, gostinska ponudba in ponudba lokalnih izdelkov, turistični proizvodi, tematske, kolesarske, pohodniške & učne poti, prireditve ter muzeji & galerije) ➡ poglavje 6.2;
3. **Povpraševanje in trženje** ➡ poglavje 6.3;
4. **Organiziranost** ➡ poglavje 6.4.

6.1 Značilnosti in ugotovitve, kot izhajajo iz analize primarne ponudbe

I. Ključne ugotovitve na področju NARAVNIH & KULTURNIH ZNAMENITOSTI

- a. **Ena ključnih primerjalnih prednosti Ljubljanskega barja** so izredno bogate in dobro ohranjene naravne danosti ter bogata kulturna dediščina – gre za v evropskem merilu **edinstvene značilnosti**. **Najpomembnejši del turistične ponudbe Ljubljanskega barja je tako vezan na naravne značilnosti in naravne vrednote** – še posebej v smislu naravne krajine, tudi posamezne naravne znamenitosti, Ljubljansko barje je območje Natura 2000. Vendar pa se prostor vedno hitreje **spreminja** – seznam tukaj živečih rastlinskih in živalskih vrst se polagoma, a stalno in dokumentirano skrajšuje. Vendar pa ta primerjalna prednost še ni izkoriščena in trenutno še ne predstavlja tudi konkurenčne prednosti Ljubljanskega barja kot turistične destinacije.
- b. Druga primerjalna prednost je **zelo bogata kulturna dediščina** (arheološko bogata pokrajina, Ljubljanica, koliščarska dediščina, posamezne kulturne atrakcije itd.). **Vendar ni močnejših atrakcij – širše prepoznavnih točk, ki bi ustvarjale prepoznavnost območja in ustvarjale motiv za**

obisk (predvsem pa tudi prihodke).

- c. Ljubljansko barje pa se kljub svojim edinstvenim naravnim in kulturnim značilnostim in vrednotam – ki imajo redke primerjave v Evropi – **še vedno spopada s težavo vrednotenja tega bogastva in posledično neodgovornim odnosom do tega okolja** – tako ljudi, ki tam živijo, kot tudi obiskovalcev, ki prihajajo na območje.
- d. Obstajajo naravne in kulturne atrakcije, ki pa **razen redkih izjem niso motiv za prihod v destinacijo, poleg tega pa niso pa povezane v integralni (doživljajsko močen in izkustveno naravnan) proizvod**, po meri določene ciljne skupine. **Kulturno in naravno dediščino se predstavlja ločeno, kot samostojen produkt, predvsem pa kot nabor možnosti in idej oziroma popis tega, kar obstaja na območju.** A potencialni obiskovalec si tako sam težje oblikuje idejo za izlet (zanimajo ga več kot le ena ali dve atrakciji).
- e. **Naravne in kulturne znamenitosti se nahajajo na območju sedmih občin** – le-te jih predstavljajo v okviru svojih predstavitvenih kanalov (večinoma gre za **občinske spletne strani, kjer se zgolj del te strani posveča tudi predstavitvi turistične ponudbe, ki pa je predstavljana zgolj na opisni in ne dovolj trženjsko privlačen način²⁶**), vendar pa na ta način redko dosežejo potencialnega obiskovalca. Predstavljene so zgolj kot posamezne atrakcije in večinoma niso umeščene v kontekst Ljubljanskega barja. Tudi na lokalnem nivoju jih je potrebno pozicionirati preko skupnega imenovalca – to je Ljubljansko barje kot edinstveno in privlačno naravno zavarovano območje, s čemer se zviša njihova privlačnost in konkurenčnost.
- f. Ponudba je **razdrobljena in nepovezana**.
- g. **Za posameznimi atrakcijami ne stojijo močni ponudniki**, ki bi atrakcijo vzdrževali, upravljali in razvijali oziroma, ki bi razvijali dodatno oziroma zaokroženo ponudbo (razen v primeru Tehniškega muzeja Bistra).
- h. **Manjka interpretacija naravnega in kulturnega bogastva** (večjezična in v skladu s sodobnimi trendi na tem področju).
- i. Atrakcije se (v zadostni meri) **ne komunicira skozi zgodbe**.

IZZIVI, ki izhajajo iz ugotovitev NA PODROČJU NARAVNIH & KULTURNIH ATRAKCIJ

- I. Celotno (naravno in kulturno) dediščino na območju je potrebno predstaviti skozi kontekst Ljubljanskega barja in jo **ustrezno valorizirati = jo bolj intenzivno** (a v skladu z načeli trajnostnega razvoja in ob upoštevanju vseh usmeritev, kot izhajajo iz zavarovanih območij oziroma Uredbe o Krajinskem parku Ljubljansko barje), **predvsem pa bolj inovativno in kreativno povezati v integralne turistične proizvode, hkrati pa na terenu razvijati interpretacijo tega**

²⁶ Obstaja pa skupna spletna stran Ljubljanskega barja, ki jo upravlja Krajski park Ljubljansko barje (www.ljubljanskobarje.si).

bogastva.

2. Poleg tega je za uspešno turistično valorizacijo kulturne dediščine **pomembno povezovanje z živo kulturo (prireditvami)** v avtentične integralne turistične proizvode, ki bodo temeljili na avtentičnih in edinstvenih doživetjih in izhajali iz identitete Ljubljanskega barja. Prireditve lahko namreč služi kot zelo konkreten motiv za prihod v destinacijo, vendar pa mora prireditve temeljiti na in komunicirati identiteto območja kot tudi ponuditi zaokroženo doživetje.
3. Za uspešnejšo valorizacijo naravnih in kulturnih vrednot v turistične namene je – seveda ob upoštevanju načel trajnostnega razvoja – potrebno zagotoviti **enakopravno obravnavo funkcije varovanja in razvoja**.
4. **Izkoristiti (= valorizirati) Ljubljanico²⁷ kot »vodno transversalo«**, ki povezuje mesto Ljubljana z Ljubljanskim barjem in ki celostno pripoveduje izredno bogato zgodbo Ljubljanskega barja.

²⁷ Ljubljanica je bila kot izredno pomembno arheološko najdišče leta 2003 razglašena za kulturni spomenik. Najstarejše najdbe izvirajo iz srednje kamene dobe, pogoste so iz bakrene in bronaste dobe, ko so na Ljubljanskem barju stala koliščarska naselja (4. in 3. tisočletje pr. n. št.). V bronasti in železni dobi je bila Ljubljanica reka zaobljubnih daritev, zgodnjerimska vojaška oprema in uporabni predmeti pričajo o prodoru Rimljanov, srednjeveški in mlajši predmeti pa potrjujejo, da je bila Ljubljanica pomembna prometna žila vse do moderne dobe. V novem veku so ob njej postavili prve industrijske obrate v okolici Ljubljane, v zadnjih stoletjih pa je postala predvsem zabaviščno in parkovno okolje, s Plečnikovo arhitekturno ureditvijo bregov s Tromostovjem pa tudi okras Ljubljane. Narodni muzej Slovenije hrani okrog 6000 predmetov iz Ljubljanice. Poleg velikega števila in raznovrstnosti je pogosto izjemna tudi njihova ohranjenost. Z razstavo želimo osvetliti svetovni civilizacijski fenomen, ki ga predstavljajo tisočletne vezi med rekami in naselji.

6.2 Značilnosti in ugotovitve, kot izhajajo iz analize sekundarne ponudbe

2. Ključne ugotovitve na področju NASTANITVENIH ZMOGLJIVOSTI

- a. Na območju Ljubljanskega barja je **po podatkih Statističnega urada (SURS, 2009)²⁸ na voljo 273 stalnih ležišč oziroma skupaj 295 ležišč** (vključno z Mladinskim klimatskim zdraviliščem Rakitno in hoteloma Mantova in Granvid, vendar pa v tej številki niso vključene nastanitvene zmogljivosti, ki sodijo na območje Mestne občine Ljubljana – tudi ne tiste na obrobju).
- b. Na območju sta **dva hotela** (Grandvid in Mantova), **ki pa svoje zmogljivosti polnita (trenutno) predvsem na račun tranzitnih gostov in poslovnih gostov**, ki iščejo ugodnejšo nastanitev na obrobju Ljubljane – in ne na račun obiska Ljubljanskega barja kot turistične destinacije.
- c. **Na območju praktično ni majhnih ponudnikov** (penzionov, zasebnih sob, turističnih kmetij) oziroma so ti zelo redki, prav tako so redki dobri primeri prakse – v smislu kakovosti ponudbe in storitve, avtentičnosti, skrbi za okolje ipd.).
- d. **Vendar pa je potrebno stanje na področju nastanitvenih zmogljivosti analizirati širše, z vidika zavarovanega območja in koncepta Parka** (današnjega in še posebej ciljnega – katerega cilj ni razvoj množičnega stacionarnega turizma), **predvsem pa z vidika zaledja Ljubljane** (ki s svojim raznolikim portfeljem nastanitvenih zmogljivosti – od velikih hotelskih hiš, preko manjših hotelov in vse večjega števila hostlov do penzionov, zasebnih sob in apartmajev; po podatkih SURS-a je Mestna občina Ljubljana imela v letu 2009 7.382 vseh ležišč oziroma 7.023 stalnih).

IZZIVI, ki izhajajo iz ugotovitev na področju NASTANITVENIH ZMOGLJIVOSTI

- 4. Ljubljansko barje glede na svojo lokacijo na pragu Ljubljane in glede na trženjski koncept **ni in ne bo močna stacionarna destinacija, čeprav ima priložnost razvoja kakovostne manjše** (in trajnostno naravnane – po pravih principih trajnostne gradnje) **nastanitvene ponudbe** (z dodatno bolj kreativno avtentično kulinarčno, izobraževalno in seminarsko ponudbo).

!!! Strategija ne postavlja kvantitativnega cilja povečanja nastanitvenih zmogljivosti na območju Parka, vendar pa s prepoznavanjem in vzpostavitvijo upravljanja razvoja turizma na območju Parka jasno opredeljuje turizem kot pomembno razvojno priložnost in vzpostavlja pogoje za njegov razvoj, **poleg tega pa podaja jasne in priporočene smernice glede načina gradnje in izgleda nastanitvenega objekta kot tudi vsebinske usmeritve če investitor prepozna priložnost na tem področju.**

²⁸ Vir je SI_STAT Podatkovni portal, ki je na voljo na www.stat.si.

3. Ključne ugotovitve na področju GOSTINSKE PONUDBE in PONUDBE LOKALNIH IZDELKOV

- a. Manjka **kakovostne gostinske ponudbe**, ki bi **gradila na značilnostih in izhajala iz avtentičnosti območja**. Le nekaj je manjših ponudnikov, ki gostinsko ponudbo dopolnjujejo s ponudbo zasebnih sob (gostišča), **primanjkuje pa koncepta turističnih kmetij s kakovostno, po možnosti ekološko ali vsaj lokalno pridelano hrano, ki bi jo ponudilo tudi kot turistični proizvod**.
- b. **Navezovanja na Ljubljansko barje ni** – v določenem objektu ne dobimo informacij o Ljubljanskem parku.
- c. **Gostinska ponudba se prodaja zgolj kot dopolnilna ponudba** – ponudniki so večinoma predstavljeni na spletnih turističnih straneh posameznih krajev oziroma občin ter na skupnem internetnem portalu Ljubljanskega barja, vendar predvsem v smislu nabora možnosti. Domači obiskovalci poznajo določene točke, ki so na primer primerne za določen tip obiska (poslovno kosilo, nedeljski izlet ipd.) oziroma se odločajo predvsem na osnovi poznavanja konkretnih ponudnikov, priporočil znancev in prijateljev ali pa na samem mestu poiščejo najbolj ustrezno ponudbo, medtem kot tuji turist težko dobi informacijo (kam iti jesti).
- d. Obstaja **nekaj vzorčnih primerov dobre prakse lokalnih izdelkov** (borovnice, med, bučno olje, zelišča) – **a ni izdelkov z zaščitenim geografskim poreklom**, poleg tega pa tudi niso vključeni v turistično ponudbo (ni jih mogoče poskusiti, ni jih mogoče preprosto kupiti, nimajo prepoznavnih blagovnih znamk).

IZZIVI, ki izhajajo iz ugotovitev na področju GOSTINSKE PONUDBE in PONUDBE LOKALNIH IZDELKOV

- 5. Za razvoj privlačnih integralnih turističnih proizvodov in programov je potrebno **izboljšati gostinsko ponudbo in spodbujati lokalno prebivalstvo k oblikovanju predvsem bolj avtentične ponudbe** (tako v smislu izbora hrane, menijev kot tudi oblikovanja ambienta).
- 6. **Gostinsko ponudbo je potrebno vezati na ostalo ponudbo Parka** – tam, kjer potekajo/bodo potekale rekreativne, učne, tematske poti oziroma ponudba.
- 7. Ljubljansko barje ima **možnost razvijanja palete lokalnih tipičnih gastronomskih proizvodov s poudarkom na ekološko pridelanih živilih** (Ljubljansko barje kot »zelena tržnica v neposredni bližini Ljubljane«), ki jih je nato potrebno vključiti v integralni turistični proizvod in izboljšati prodajne kanale.
- 8. **Razviti blagovno znamko**, pod katero se bi tržili izdelki in pridelki, pridelani na Ljubljanskem barju.
- 9. **Priložnost je tudi v obstoječih prireditvah (tipa ekoloških tržnic)**, ki se lahko nadgradijo v bolj zaokroženo doživetje.

4. Ključne ugotovitve na področju MUZEJEV & GALERIJ & SPOMINSKIH SOB

- a. **Glavna atrakcija je Tehniški muzej Slovenije (v Bistri pri Vrhniki)** – ki poleg stalne razstavne zbirke nudi precej pestro dogajanje v obliki raznih demonstracij in delavnic za družine in šolske skupine ter občasni in gostujoči razstavi, sicer pa je na območju na voljo še nekaj galerij in predvsem spominskih hiš oziroma sob, galerij – a večinoma je odprtje po vnaprejšnjem dogovoru.
- b. **Obstoječa muzejska ponudba** (npr. obstoječe Spominska soba Frana Saleškega Finžgarja, Cankarjeva spominska hiša) **nima potenciala za doseganje mednarodne konkurenčnosti** oziroma prepoznavnosti (v glavni muzejski atrakciji je npr. 10 % tujih obiskovalcev).
- c. **Druge muzejske ponudbe – takšne, ki bi valorizirala edinstveno koliščarsko dediščino, ni. Kljub iniciativam in poskusom do rezultatov še ni prišlo.**

IZZIVI, ki izhajajo iz ugotovitev na področju MUZEJSKE PONUDBE

- 8. Tehniški muzej Slovenije s stalnimi, občasnimi in gostujočimi zbirkami pa tudi raznimi posebnimi dogodki in delavnicami ja zagotovo jasen pokazatelj, da je dogajanje tisto, ki v največji meri ustvarja interes in motiv za obisk določenega kraja oziroma destinacije. Izzivi, ki iz tega izhajajo – ki so že dolgo časa aktualni in ki se vedno znova ponavljajo v iskanju možnosti postavitve naselbine oziroma muzeja mostiščarske dediščine – **so oblikovanje privlačne, dinamične in sodobne muzejske postavitve, ki bi pripovedovala edinstveno zgodbo Ljubljanskega barja, njegove zgodovine in dediščine**, seveda v skladu s cilji in omejitvami, ki jih prinaša status krajinskega parka, ter v sozvočju temeljnim razvojnim načelom – trajnostnim razvojem.
- 9. **Razvoj sodobne muzejske ponudbe, ki bi dosegla privlačnost tudi za tuje obiskovalce** (Ljubljane), ki bi na ta način dobili močen motiv za obisk Ljubljanskega barja.

5. Ključne ugotovitve na področju TEMATSKIH, KOLESARSKIH, POHODNIŠKIH & UČNIH POTI

- a. **Na območju je veliko možnosti za kolesarjenje, različnih težavnostnih stopenj** – od kratkega potepa po ravnem Ljubljanskem barju do vzpona na Krim po gozdarskih poteh, **čeprav poti niso urejene kot kolesarske poti. Na vseh barjanskih občinah so si bili enotni, da vzpostavitev mreže kolesarskih poti pomeni pozitivno priložnost za trajnostni razvoj občin.** Ponudba je še najbolj razvita v občini Ig, sicer pa je projekt vzpostavitve kolesarskih poti potekal pred nekaj leti preko RRA LUR. Pismo o nameri za ustanovitev Mreže kolesarskih povezav Ljubljanske urbane regije so že leta 2002 podpisali vsi župani vključenih občin, a projekt ni zaživel. V prvi fazi so zasnovali kolesarske povezave v Ljubljanski urbani regiji (in v okviru tega na območju Ljubljanskega barja), v drugi fazi so pripravili dokumentacijo za označitev kolesarskih povezav in jo

posredovali občinam, ki naj bi v tretji fazi označile kolesarske povezave in pripravile vodnik kolesarskih povezav, a največ težav je povzročila prav zadnja faza projekta, kjer se je zataknilo pri postavitvi oznak za kolesarske poti, v nekaterih barjanskih občinah pa popolnoma zaustavilo. Občine bi naj same financirale in poiskale izvajalca za postavitve oznak za kolesarske poti na podlagi dobljene dokumentacije – pojavlja se problem sredstev za realizacijo poti (ureditev in označitev) kot tudi za vzdrževanje.

- b. Prav področje tematskih oziroma učnih poti predstavlja glede na naravo območja enega ključnih potencialov** – trenutno so tematsko opredeljene, označene in organizirano ponujene poti še relativno redke (med njimi so Gozdna učna pot Draga pri Igu, Koščeva učna pot po lškem morostu, Učna pot Vrhnika) – a ni toliko problem v številu kot pomenu njihovega upravljanja, vzdrževanja, razvoja in trženja. **Podobno kot pri kolesarskih poteh prihaja do problema vzdrževanja, hkrati niso niti obstoječe poti dovolj trženjsko izkoriščene.**
- c. Rekreativna je trenutno eden izmed glavnih motivov za obisk Ljubljanskega barja – vendar v glavnem poteka prosto v naravi**, po določenih utečenih poteh, pogosto pa povzroča tudi negativne učinke na okolju (vožnja z motornimi vozili, smeti itd.). Finančnih učinkov ni.
- d. Sodobne rekreativne infrastrukture, ki bi rekreativce usmerjala na določena območja in jim ob tem nudila tudi podporno infrastrukturo** (urejena parkirišča, smetnjake, gostinska ponudba, urejene rekreativne poti) **ni**. Finančnega rezultata od tovrstne ponudbe zato trenutno ni.
- e. Razvoj kolesarskih in rekreativnih, učnih in tematskih poti sedaj poteka na ravni občinske uprave** – ni koordinirano s strani krovnega zavoda oziroma upravljavca Ljubljanskega barja – zato so pristopi različni, prav tako niso poenotene označitve, predvsem pa tudi ne usklajeni.

IZZIVI, ki izhajajo iz ugotovitev na področju TEMATSKIH, UČNIH in REKREACIJSKIH POTI

- 10.** Izziv ni oblikovanje velikega števila tematskih, učnih in rekreacijskih poti na celotnem območju (torej da ima vsa občina vse oblike poti – pohodniške, tematske, kolesarske), **temveč nekaj močnih in prepoznavnih – da je določen del Ljubljanskega barja prepoznaven po določenem tipu ponudbe** (mostiščarji, rastlinski svet, etnografska, arheološka dediščina, Ljubljana itd.).
- 11.** **Potrebno je vzpostaviti vodenje krovne politike razvoja, upravljanja in označevanja poti** (enotni, prepoznavni sistem označevanja) **s strani upravljavca Parka (Javni zavod KPLB)**, v aktivnem partnerstvu z lokalnimi skupnostmi, ki so lastnice in vzdrževalke celotne infrastrukture.
- 12.** **Ureditev osnovne infrastrukture ob poteh** (informativne table, klopi, koši, označevanje trase).
- 13.** Trenutno tematske oziroma učne poti še niso povezane v integralne turistične proizvode, zaradi česar pogosto informacija sploh ne pride do turista, uspešnost njihovega trženja na turističnem trgu pa je precej omejena. **Te tematske in učne poti predstavljajo glede na koncept ponudbe Ljubljanskega barja pomemben potencial, ki ga je potrebno valorizirati, nadgraditi poti v zaokrožena doživetja in njihova valorizacija tudi v smislu ustvarjanja prihodkov.**

- 14. Ključno je, da premišljeno načrtovana parkovna infrastruktura usmeri obiskovalce le na določene dele narave in jih odvrne od bolj občutljivih delov narave, kjer lahko večje število obiskovalcev škoduje doseganju varstvenih ciljev.**
- 15. Izziv so oblike turizma, ki omogočajo doživljanje Parka brez fizičnega stika z zavarovanim območjem** (ureditev rekreativnih in izobraževalnih poti na hribovitem robu ob meji Parka, še posebej tudi organizirani in strokovno vodeni izleti).

6. Ključne ugotovitve na področju TURISTIČNIH PROIZVODOV

- a. Integralni turistični proizvodi na nivoju Ljubljanskega barja še niso izoblikovani** (za celostno in bolj doživeto, avtentično spoznavanje Parka – proizvodi, po katerih bi bil Park prepoznaven, še niso jasno zasnovani). **Tržijo se le nekateri posamezni proizvodi oziroma doživetja**, kot so vožnja po Ljubljanci, polet z baloni, jahanje, vožnja z vozovi (ki jih tržijo posamezni zainteresirani komercialni ponudniki). Pogosto je potrebna vnaprejšnja prijava, kar otežuje individualne obiske, **predvsem pa ni pravega ekonomskega učinka za območje.**
- b. Proizvodi v pravem pomenu besede še niso razviti, zato v veliki meri niso motivator za obisk** (saj ne nagovarjajo točno določene ciljne skupine), **so kot neke vrste statičen opis in nabor možnosti.** Turistu je nato prepuščeno, da si sam sestavi program po svoji meri.
- c. Aktivnosti (ne moremo niti reči proizvodi), po katerih je Ljubljansko barje prepoznavno, so predvsem:** sprehodi (še posebej sprehodi s psi) oziroma pohodništvo, tek, Tehniški muzej Slovenije v Bistri, kolesarjenje, poleti z baloni, opazovanje ptic, tudi po vožnji s terenskimi avtomobilčki in spuščanju modelov letal.
- d. Destinacije (oziroma občine) na svojih spletnih straneh navajajo več aktivnosti (večinoma nimajo svojih turističnih razvojno-trženjskih strategij, kjer bi imele jasno opredeljen koncept razvoja turistične ponudbe in proizvodov – zato navajajo bolj ali manj večino možnosti: naravne in kulturne atrakcije kot izletniške opcije, kolesarjenje, pohodništvo, hkrati pa pri tem ne črpajo iz potencialov, ki ga njihovi ponudbi prinaša pozicioniranje skozi Ljubljansko barje. Poleg tega posamezne občine niso prepoznavne po določeni aktivnosti oziroma tipu ponudbe.**
- e. Primanjkuje izvajalcev, ki bi prevzeli razvoj, organizacijo, izvedbo proizvodov.** Proizvodi (ponudba) zato ni pretvorjena v konkretne, prodajno oblikovane programe – podajajo predvsem splošne opise in nabor možnosti in **se ustavijo na mestu, ko bi morali potencialnega gosta zelo konkretno motivirati za obisk.**
- f. Na področju razvitosti proizvodov se zaostaja tako na infrastrukturnem področju** (razvoj infrastrukture v podporo izvajanju aktivnosti, kot so urejene rekreativne in kolesarske poti, informacijske točke, sodobne muzejske postavitve idr.) **kot tudi na »mehkem« področju** (torej na področju inovativnosti pri oblikovanju programov, pri trženjskih aktivnostih – osredotočanju na oblikovanje programa po meri točno določenega segmenta in nato ciljno trženje, tudi na kakovosti).

IZZIVI, ki izhajajo iz ugotovitev na področju TURISTIČNIH PROIZVODOV

- 16. Oblikovanje prepoznavnih in avtentičnih integralnih turističnih proizvodov na nivoju Ljubljanskega barja** (da skozi njih izpostavimo tisto, kar je drugačno, edinstveno, kar izhaja iz temeljne identitete Parka) – da Park postane prepoznaven po določeni ponudbi in **komuniciranje zgodb skozi proizvode in programe.**
- 17. Pretvorba proizvodov v konkretne prodajne programe po ciljnih skupinah** – ki imajo svojega nosilca in izvajalca in se prepoznavno pozicionirajo na trgu.
- 18. Razvoj določenih območij Ljubljanskega barja, vezanih na določeno tematiko** (mostiščarji, Ljubljancia, ekologija ...).
- 19. Razviti močno doživljajsko, izkustveno in izobraževalno noto** (kar lahko dosežemo skozi razdelane proizvode vodenja po ciljnih skupinah, sodobno interpretacijo, interaktivne pristope v infro točkah itd.).
- 20. Pridobivanje evropskih sredstev za razvoj proizvodov** (infrastrukturni in mehki del).

6.3 Značilnosti in ugotovitve, kot izhajajo iz analize turističnega povpraševanja in trženja

7. Ključne ugotovitve na področju TURISTIČNEGA POVPRASEVANJA

- a. Ker manjka upravljanih atrakcij (kjer se beleži obisk in pobira vstopnina), ker ni stacionarne ponudbe in ker ni razvitih integralnih turističnih proizvodov (ki jih je mogoče kupiti – in kjer je poudarek na vključevanju elementov dodatne ponudbe), **je tudi povpraševanje – oziroma predvsem finančni učinek na območju majhen.** Po podatkih SURS-a je bilo v letu 2009 na območju šestih občin (Borovnica, Brezovica, Ig, Log – Dragomer, Škofljica in Vrhnika) opravljenih 7.254 prenočitev.
- b. **Imidž oziroma dojemanje vrednosti Ljubljanskega barja v smislu razvitosti turistične destinacije je relativno slabo** – zato ga obiskujejo pogosto ljudje, ki se do njega ne znajo spoštljivo obnašati ali ga smatrajo kot »brezplačen« poligon za različne dejavnosti, med njimi tudi takšni, ki nikakor ne sodijo v Park – kot so na primer vožnja z motornimi vozili (posledica so smeti, divja odlagališča, degradacija okolja, problem, da ni pravega finančnega učinka od obiskovalcev).
- c. **Na območju Parka je veliko število (dnevnik, nekajurnih) obiskovalcev (izletniki, rekreativci) – vendar številke niso znane, saj se (podobno kot drugod) ta segment ne meri.**

IZZIVI, ki izhajajo iz ugotovitev na področju POVPRASEVANJA

!!! Glede na dejstvo, da gre za zavarovano območje in trajnostni razvojni koncept, ni prioritetni cilj povečevanje števila turistov, temveč povečevanje koristi od turizma

(ustvarjanje dodane vrednosti) –

torej v ospredju niso kvantitativni cilji, temveč kvalitativni.

Bolj okoljsko ozaveščeni obiskovalci,

ki so za sonaravno izkušnjo pripravljeni plačati več.

- 21. Eden ključnih izzivov je zato ustvarjanje turizma, ki na eni strani prinaša konkretne in enakomerno porazdeljene koristi za lokalne skupnosti, na drugi pa minimalizira negativne vplive na okolje – **turizem, ki skozi jasen produktni koncept (sonaravni in avtentični) nagovarja prave obiskovalce in jih usmerja na prava območja (stran od preobremenjenih območij oziroma stran od občutljivih območij in habitatov).**
- 22. **Spremljanje števila in toka obiskovalcev – ter spremljanje njihove zadovoljstva, v sodelovanju z lokalnimi skupnostmi in njihovimi turistično informacijskimi centri.**

8. Ključne ugotovitve na področju TRŽENJA

- a. **Izdelana in zelo dodelana vizualna identiteta znamke** (CGP & aplicirana na brošure, internet), dobro in prepoznavno komunicira, močna komunikacija skozi na naravi temelječe fotografije (kakovostna foto banka).
- b. Na ravni posameznih občin **se ponudba Ljubljanskega barja ne predstavlja in ne trži pod krovno znamko Krajinski Park Ljubljansko barje**, s čemer znamka v zadostni meri ne pridobiva na moči.
- c. **Na voljo je prenovljen internetni portal** na nivoju Krajinskega parka Ljubljansko barje in **predstavitveni materiali** (vendar bolj Ljubljansko barje kot krajinski park in ne še kot turistična destinacija, s konkretno ponudbo).
- d. Ker še ni vzpostavljenih in dobro organiziranih produktov, se Ljubljansko barje na krovni ravni **promovira bolj na »informativni«** – tudi promocijski ravni, ne pa še konkretno prodajanje proizvodov oziroma programov.
- e. **Ljubljansko barje še ni sistematično vključen v promocijske in distribucijske kanale Zavoda za turizem Ljubljana** (na www.visitljubljana.si so sicer vzpostavljene povezave in predstavitev po vsebinskih sklopih).
- f. **Zavarovana območja narave v Sloveniji še niso trženjsko valorizirane – podpore s strani države pri trženju trajnostne, sonaravne ponudbe še ni.** Za leto 2010 se načrtuje, da bo Slovenska turistična organizacija izdala promocijsko brošuro z naravnimi parki (kjer bodo predstavljeni parki kot naravne vrednote, v primeru, kjer je ponudba razvija, pa tudi konkretni turistični proizvodi).

IZZIVI, ki izhajajo iz ugotovitev na področju TRŽENJA

- 23. **Postopen razvoj trženjske funkcije** – razvoj Javnega zavoda Krajinski park Ljubljansko barje v smislu DMO (Destination Management Organisation), kjer pa bo v ospredju še vedno prioritarna funkcija upravljanja Parka.
- 24. **Razviti partnerstvo/partnerstva za trženjsko valorizacijo Parka** – da razvijemo partnerstvo s kakovostno agencijo, ki bo razvijala, organizirala in prodajala programe doživljanja Parka (v skladu z oblikovanim trženjskim konceptom).
- 25. **Potrebno je nadgraditi doživljajski vidik (razviti kot program) – edinstvene prodajne priložnosti (USP)** Ljubljanskega barja je potrebno **nadgraditi v edinstvene doživljajske priložnosti (USEP)**, saj se na tem področju vse bolj odvija konkurenčna bitka.

- 26. Izkoristiti obstoječe trženjske in distribucijske kanale preko Zavoda za turizem Ljubljana za bolj učinkovito predstavitev Krajinskega parka Ljubljansko barje tujim obiskovalcem v Ljubljani (predpogoj kakovosti in dodelani programi ter odlična izvedba).**

6.4 Značilnosti in ugotovitve, kot izhajajo iz analize turistične organiziranosti

9. Ključne ugotovitve na področju ORGANIZIRANOSTI

- a. Vsaka občina samostojno pristopa k turizmu – tudi na tistih področjih, ki »posegajo na Ljubljansko barje« – **nujno potrebna krovna organizacija, ki se »dvigne na občinske meje« ter vodi in usklajuje izvajanje strategije.**
- b. **Nezavedanje potenciala turizma na lokalni ravni** – turizem vpet v širše oddelke, več področij pokriva ena oseba, nima jasne vizije oziroma strateških osnov delovanja.
- c. **Ni (večjih oziroma tudi manjših) ponudnikov (ki bi bili nosilci).**
- d. **Omejena dostopnost do informacij** (dva TIC-a, drugo bolj na ravni pisarn, ki so odprte zelo omejen delovni čas).
- e. **Lokalna razdrobljenost** – ni povezovanja znotraj občine in še manj med občinami, omejevanje z občinskimi mejami.
- f. A na drugi strani je ustanovljen javni zavod Barjanski cvet, vse bolj tudi prepoznavanje potenciala (večinoma gre za iniciativa od »spodaj navzgor«).
- g. **Močna je civilna (društvena) sfera, vendar pa je večinoma aktivna le na nivoju posamezne občine.**
- h. **Ljubljansko barje je z Javnim zavodom Krajinski park Ljubljansko barje dobil ključnega krovnega nosilca** za načrtovanje in izvajanje nalog, kot izhajajo iz Uredbe o ustanovitvi KPLB.

IZZIVI, ki izhajajo iz ugotovitev na področju ORGANIZIRANOSTI

- 27. Partnersko povezovanje na nivoju Ljubljanskega barja na področju turizma – da lokalne skupnosti v **Javnem zavodu KPLB prepoznajo krovno organizacijo, skozi katero lahko skupaj bolj močno in učinkovito uresničujejo turistični potencial Parka** (in da aktivno sodelujejo pri načrtovanju in upravljanju turističnega razvoja).
- 28. **Turizem umestiti v Javni zavod Ljubljansko barje kot pomembno razvojno priložnost, ki pa mora biti tudi ustrezno kadrovska in finančno pokrit.**

7. POVZETEK ANALIZE V OBLIKI SWOT ANALIZE

○ **SWOT analizo** Ljubljanskega barja s turističnega vidika smo oblikovali na način, da opredelimo:

- a. **PREDNOSTI**, z namenom, da jih izkoristimo oziroma poudarimo pri razvoju in trženju;
- b. **SLABOSTI**, z namenom, da jih odpravimo z organizacijskimi in drugimi ukrepi;
- c. **PRILOŽNOSTI**, z namenom, da jih spremenimo v prednosti in torej v celoti izkoristimo;
- d. **NEVARNOSTI**, z namenom, da se jim uspešno izognemo.

PREDNOSTI	POMANJKLJIVOSTI
- Največje prednosti Ljubljanskega barja izhajajo iz naravnih vrednot Parka - Edinstven pečat, ki so ga pustile številne kulture - Razglasitev in vzpostavitev Krajinskega parka Ljubljansko barje - Del evropskega omrežja varovanih območij Natura 2000 - Neposredna bližina Ljubljane – edinstven naravni park na pragu prestolnice (eden redkih tovrstnih primerov v svetu) - Zamejen – zakrožen geografski prostor, ki tvori kompaktno celoto - Močno zaledje Ljubljane v smislu potenciala obiska - Ljubljanica kot vodna transverzala, ki povezuje Ljubljano in Ljubljansko barje - Dobra dostopnost – vstopne toče iz vseh smeri - Pomembno vodovarstveno območje za pitno vodo širšega območja - Nekateri vzorčni primeri dobre prakse (posamezniki – borovnice, med, bučno olje zelišča) - Nepozidanost, ni množičnega obiska	- Prostor se vedno hitreje spreminja – seznam tukaj živečih rastlinskih in živalskih vrst se polagoma, a stalno in dokumentirano skrajšuje - Ni ponudbe (gostišča, prenočišča, kmetije) – ni ponudnikov (ki bi bili nosilci), še manj je avtentične ponudbe - Ni interpretacije naravnih vrednot - Ni osrednje atrakcije, ki bi bila velik motiv za prihod, tudi za tuje obiskovalce - Nezavedanje potenciala turizma na ravni lokalne skupnosti (in zasebnega sektorja) - Slaba samopodoba - Lokalne skupnosti (= javni sektor) ne prepoznajo turističnih priložnosti - Slabe ceste - Slaba označenost (signalizacija) – administrativne ovire - Lokalna razdrobljenost, nepovezanost ponudbe - Ni prepoznavnih turističnih proizvodov - Divja odlagališča smeti - Neurejene kolesarske in sprehajalne poti - Spuščeni in zapuščeni psi - Ni izdelkov z zaščitenim geografskim poreklom - Monokultura – koruza - Ni izposojevalnice koles - Ni organizirane ekoturistične tržnice na barju - V primeru povpraševanja po določeni ponudbi potrebna vnaprejšnja najava

PRILOŽNOSTI	NEVARNOSTI
• Novi trendi na mednarodnem turističnem trgu & nove, spreminjajoče se vrednote – pisano na kožo destinaciji • Dejstvo, da tovrstna območja postajajo v svetu vse redkejša • Izgradnja prepoznavnega imidža Ljubljanskega barja (z lokalno zgodbo) • Ljubljana (kot reka, ki povezuje Ljubljano in Ljubljansko barje – kot vodna transverzala in pešpot ob reki) • Oživljanje koliščarske dediščine • Izdelani programi za doživljanje narave (po ciljnih skupinah), izdelana ponudba paketov (2 uri, pol dnevi, celodnevni) • Urejene kolesarske in druge rekreativne poti • Ponudba lokalnih proizvodov (z geografskim poreklom) • Vstopne info točke – tematsko obarvane • Organizirana plovba po Ljubljani • Urejena podoba prostora – kulturne krajine • Park & Ride • Trajnostni transport do Parka in znotraj Parka • Izobraževalni turizem • Prostovoljstvo – vključevanje v lokalne akcije • Učne kmetije • Organizirati izposajo koles ob Ljubljani – povezava za goste, ki pridejo na Barje z ladjico, za odkrivanje Barja) • Razvoj prepoznavnih in avtentičnih spominkov • Ohranjena narava nudi številne možnosti za pridelavo kakovostne, zdrave hrane, za razvoj ekološkega kmetovanja in dejavnosti, ki izhajajo iz potencialov okolja	• Prevelika pričakovanja od turizma – ob tem, da se turizmu ne da ustrezne pozicije • Nepovratno izkoriščanje naravnih virov (da ne poteka na trajnosten način) • Nepovezanost ponudnikov • Neusklajenost zakonodaje in planskih dokumentov • Barje s pretežnim delom priseljencev (spalno naselje), črne gradnje • Izguba kulturne krajine • Nekontroliran obisk (onesnaženost) • Izguba zdravega okolja (mir, hrup, čista voda, zrak) • Klimatske spremembe – ni projekcij, scenarijev • Razvoj produktov, ki ne ustrezajo viziji Parka • Prevelika urbanizacija • Negativen odnos lokalnega prebivalstva do krajinskega parka in turizma • Množični turizem • Netrajnostno kmetijstvo

SKLOP 4: TRAJNOSTNI TURIZEM IN TRENDI

8. POJASNITEV POJMA TRAJNOSTNI TURIZEM

8.1 Pojasnitev različnih oblik turizma v povezavi z odgovornim ravnanjem do naravnega in družbenega okolja

Ker celotni strateški razvojno-trženjski model v skladu s cilji Krajinskega parka Ljubljansko barje temelji na trajnostnem razvoju, je pomembno, **da v tem uvodnem delu dokumenta na kratko pojasnimo, kako razumemo trajnostni turizem.**

Na trgu danes obstaja veliko število različnih poimenovanj tistega, kar naj bi pomenil trajnostni turizem, kar ustvarja precejšnjo zmedo – **a pomeni so zelo različni!** Naštevamo glavne zvrsti:

1. **Zeleni turizem** (Green Tourism);
2. **Trajnostni turizem** (Sustainable Tourism)* – ki ga v slovenščini pogosto prevajamo tudi kot sonaravni (vendar je pomen sonaravnega turizma drugačen oziroma ožji kot v primeru trajnostnega turizma);
3. **Ekoturizem** (Ecotourism);
4. **Odgovorni turizem** (Responsible Tourism);
5. **Geoturizem** (GeoTourism);
6. **Na naravi temelječ turizem** (Nature Based Tourism);

➡ Za kratko pojasnilo pojmov glej shemo št. 5 na koncu poglavja, širše pojasnilo pa je na koncu dokumenta Priloga št. I. Vir za pojasnitve terminologije je

Principi trajnostnega razvoja turizma se nanašajo na okoljske, družbeno-kulturne in gospodarske vidike turističnega razvoja in zahtevajo ravnotežje med slednjimi. V zadnjem obdobju se trem stebrom dodaja še **vidik podnebnih sprememb** (United Nations World Tourism Organisation, UNWTO).

Razvoj trajnostnega turizma zadovoljuje potrebe turistov in destinacij gostiteljic ter varuje in izboljšuje priložnosti prihodnjega razvoja. **Gre za management vseh virov na način, da se zadovoljujejo gospodarske, družbene in kulturne potrebe, medtem ko se ohranja kulturna integriteta, nujni okoljski procesi ter biološka diverziteteta** (United Nations Environmental programme, UNEP).

Trajnostni turizem danes močno pridobiva na pomenu: povpraševanje potrošnikov raste, ponudniki v turizmu razvijajo nove zelene programe, vlade oblikujejo nove politike, ki bi naj spodbujale prakse trajnostnega turizma.

3 STEBRI trajnostnega razvoja po UNWTO turizma so (glej shemo št. 4):

1. Gospodarski;
2. Družbeni;
3. Okoljski in podnebni (gre pravzaprav za okoljski steber, saj je podnebje del naravnega okolja).

Shema št. 4: Trije stebri trajnostnega razvoja turizma

Vir: UNWTO

Trajnostni turizem mora:

1. **Optimizirati uporabo okoljskih virov**, ki predstavljajo ključni dejavnik v turističnem razvoju, ohraniti ključne ekološke procese in pomagati ohraniti naravno dediščino in biodiverziteto.
2. **Spoštovati družbeno kulturno avtentičnost lokalne destinacije**, ohraniti njihovo izgrajeno in nesnovno kulturno dediščino in tradicionalne vrednote ter prispevati k medkulturnemu razumevanju in strpnosti.
3. **Zagotavljati dolgoročno gospodarjenje in družbeno-ekonomske koristi**, pravično porazdeljene med vse deležnike, stabilno zaposljivost in priložnosti zaslužka ter družbene koristi za lokalne skupnosti ter prispevati k zmanjšanju revščine.

Razvoj trajnostnega turizma zahteva **udeležbo vseh ključnih deležnikov ter močno politično vodenje**, da zagotovi široko vključenost in grajenje konsenza. Doseganje trajnostnega turizma je nenehen proces, ki zahteva stalno spremljanje vplivov in ukrepe, kjer je potrebno.

Trajnostni turizem mora ohraniti visoko stopnjo zadovoljstva turistov in zagotoviti pomembno izkušnjo turistom, dvigovati njihovo zavest glede trajnostnega razvoja in promovirati dobre prakse med njimi.

UNWTO je opredelil 12 CILJEV TRAJNOSTNEGA TURIZMA (UNWTO, 2005: Making Tourism More Sustainable: A Guide for Policy Makers):

1. **SPOSOBNOST EKONOMSKEGA PREŽIVETJA:** Zagotoviti konkurenčnost in sposobnost preživetja turističnih destinacij in podjetij, da se bodo lahko še naprej razvijala in prinašala koristi na dolgi rok.
2. **LOKALNA BLAGINJA:** Povečati doprinos turizma k krepitvi blaginje destinacije gostiteljice.
3. **KAKOVOST ZAPOSLOTITVE:** Krepiti število in kakovost delovnih mest, ki jih v kraju ustvarja in podpira turizem, vključno z zagotavljanjem primerne višine plačila in ustreznih pogojev za delo, brez diskriminacije na osnovi spola, rase, invalidnosti ali česa drugega.
4. **SOCIALNA PRAVIČNOST:** Prizadevati si za široko in pošteno razdelitev ekonomskih in socialnih koristi turizma po vsej skupnosti, kjer se turizem odvija, vključno s krepitvijo priložnosti, prihodkov in storitev, namenjenim socialno ogroženim skupinam.
5. **ZADOVOLJSTVO OBISKOVALCEV:** Obiskovalcem zagotoviti varne in izpopolnjujoče izkušnje, ki so na voljo vsem, brez diskriminacije na osnovi spola, rase, invalidnosti ali česa drugega.
6. **LOKALNI NADZOR:** Vključevanje in krepitev vloge lokalnih skupnosti v načrtovanje, upravljanje in odločanje o nadaljnjem upravljanju in razvoju turizma v njihovem okolju; v partnerskem dogovarjanju vseh ključnih deležnikov.

7. **BLAGOSTANJE SKUPNOSTI:** Ohranjati in izboljševati kakovost življenja v lokalnih skupnostih, krepiti socialne strukture in dostop do virov, storitev in sistemov življenjskega pomena, izogibati se vsaki obliki izkoriščanja ali slabšanja socialnih razmer.
8. **KULTURNO BOGASTVO:** Spoštovati in krepiti kulturno in zgodovinsko dediščino, tradicijo in različnosti skupnosti gostiteljice.
9. **FIZIČNA INTEGRITETA:** Ohraniti in krepiti kakovost in značilnosti krajinske krajine, tako mestne kot podeželske, ter preprečevati fizično in vizualno slabšanje okolja.
10. **BIOTSKA RAZNOVRSTNOST:** Zavarovati in ohranjati naravna območja, habitate in prosto živeče rastline in živali ter čim bolj zmanjšati negativne vplive na njih.
11. **UČINKOVITOST VIROV:** Zmanjšati porabo redkih in neobnovljivih virov pri razvoju in delovanju turističnih zmogljivosti in storitev.
12. **OKOLJSKA ČISTOST:** Čim bolj zmanjšati onesnaženost zraka, vode in zemlje ter količine odpadkov, ki jih ustvarjajo turistična podjetja in obiskovalci.

● Kakšno je STANJE V SLOVENIJI na področju trajnostnega turizma?

TRAJNOSTNI TURIZEM V KROVNI RAZVOJNI STRATEGIJI SLOVENIJE

Razvoj turizma v Republiki Sloveniji temelji na načelih trajnostnega razvoja, ki upošteva enakopravno obravnavo gospodarske, socialne in okoljske razvojne komponente. V **Strategiji razvoja Slovenije do leta 2013** je Vlada RS opredelila trajnostni razvoj kot enega ključnih elementov razvoja Slovenije.

TRAJNOSTNI TURIZEM KOT ENA OD OSMIH POLITIK V NACIONALNI TURISTIČNI RAZVOJNI STRATEGIJI

- Trajnosten razvoj turizma je kot pomemben dejavnik vključen v **Zakon o spodbujanju razvoja turizma** (Ur. list RS, 02/04) in **Razvojni načrt in usmeritve slovenskega turizma (RNUST) 2007 – 2011**.
- RNUST je med konkretnimi ukrepi, ki izhajajo iz politike trajnostnega in regionalnega razvoja (ki je opredeljena kot ena izmed osmih politik), **opredelil razvoj indikatorjev trajnostnega turizma** (ter poleg tega ukrepa za prostorsko ureditev turizma in ureditev pogojev za razvoj turizma na varovanih območjih), za nosilca ukrepa pa določil Ministrstvo za okolje in prostor. **Ukrep konec leta 2009 še ni realiziran, bila pa je izvedena prijava projekta na CRP.**

- Med konkretnimi aktivnostmi za spodbujanje bolj okolju prijaznega delovanja na področju turizma je bil realiziran projekt **Program ekološke ureditve in posodobitve slovenskih hotelov**, ki ga je po naročilu Ministrstva za gospodarstvo RS leta 2006 izdelal Multidisciplinarni raziskovalni inštitut. **Namen projekta je bil predlagati sveženj ukrepov, kako v slovenskem hotelirstvu pospešiti uvajanje ekološkega managementa**, v okviru projekta pa je bila opravljena anketa med slovenskimi hotelskimi podjetji o stanju ekološkega managementa, inventarizacija in benchmark analiza nekaterih pogosto uporabljenih, uglednih eko znakov v Evropi – s ciljem predlagati pravega za Slovenijo – in izvedena primerjalna analiza sistemov ekološkega managementa v nekaterih izbranih, s Slovenijo primerljivih državah.
- Ministrstvo za gospodarstvo (Direktorat za turizem) je nato s koncem leta 2006 objavilo **Priročnik za ekološko ureditev in posodobitev slovenskih hotelov in Program ekološke ureditve in posodobitve slovenskih hotelov** in pripravilo spletno predstavitev (<http://www.ekohoteli.mg.gov.si/>) programa ekološke ureditve in posodobitve slovenskih hotelov, s čemer želi Ministrstvo za gospodarstvo to tematiko približati vsem zainteresiranim ter promovirati implementacijo znaka.
- Z namenom spodbujanja implementacije znaka EU Marjetica je Ministrstvo za gospodarstvo 4. aprila 2008 v Uradnem listu RS št. 33 objavilo **javni razpis za vzpodbujanje implementacije Znaka za okolje EU za turistične namestitve** – EU Marjetice v vrednosti 40.000 EUR. Razpis je še odprt.

TRAJNOSTNI TURIZEM V AKTUALNI TRŽENJSKI STRATEGIJI SLOVENSKEGA TURIZMA – NI OPREDELJEN KOT OSREDNJI RAZVOJNI IN TRŽENJSKI KONCEPT

- Po opredelitvi politike trajnostnega razvoja v RNUST-u pa **trajnostna politika oziroma trajnostni (zeleni) pristop na trženjski ravni ni bil implementiran v aktualno Strategijo trženja slovenskega turizma**, zato se Slovenska turistična organizacija zdaj sooča z izzivom, da **hitro in konkretno odreagira na gibanja, trende, spremembe in izzive, ki se dogajajo v svetu, na vseh ravneh zelenega turizma**.
- **Na Slovenski turistični organizaciji** so tako poleg nekaterih posameznih projektov, kot so na primer Evropska destinacija odličnosti EDEN (ki je bila v letu 2009 posvečena turizmu in varovanim območjem), **v letu 2009 začeli aktivno delati na oblikovanju koncepta razvoja in trženja zelenega turizma**.
- **V okviru svojih poslovnih spletnih strani je Slovenska turistična organizacija razvila nove vsebine pod SLOVENIA GREEN oziroma »Zeleni turizem«** (www.slovenia.info/zeleniturizem), kjer (je):

- Z namenom osveščanja pomena blaženja vplivov turizma na okolje in z namenom prilagajanja turistične ponudbe načrtala smeri trajnostnega razvoja slovenskega turizma;
- Izvaja raziskave in analize zelenega turizma;
- Slovenske turistične ponudnike seznaja s trajnostnim razvojem turizma (terminologijo, aktualnimi raziskavami, povezavami itd.);
- Ciljno javnost s to tematiko nagovarja v tržno-komunikacijskih aktivnostih – komuniciranje zelenega turizma, ki pomeni spodbujanje odgovornega ravnanja gospodarstva, turistov in prebivalcev do okolja, podpirajo s pozicijskim sloganom SLOVENIA GREEN;
- Trajnostni razvoj turizma je začela vključevati v partnerstva;
- Razpisala je spodbude za uvajanje zelenega turizma;
- V okviru svoje organizacije uvedla projekt »Sloveniji prijazna pisarna« (prizadevajo si za uporabo čim bolj okolju prijaznih materialov, dogodka pripravljajo »zeleno« ...);
- Podnebne spremembe in turizem – turizem v zelenem gospodarstvu so bili tema 12. slovenskega turističnega foruma (december 2009).

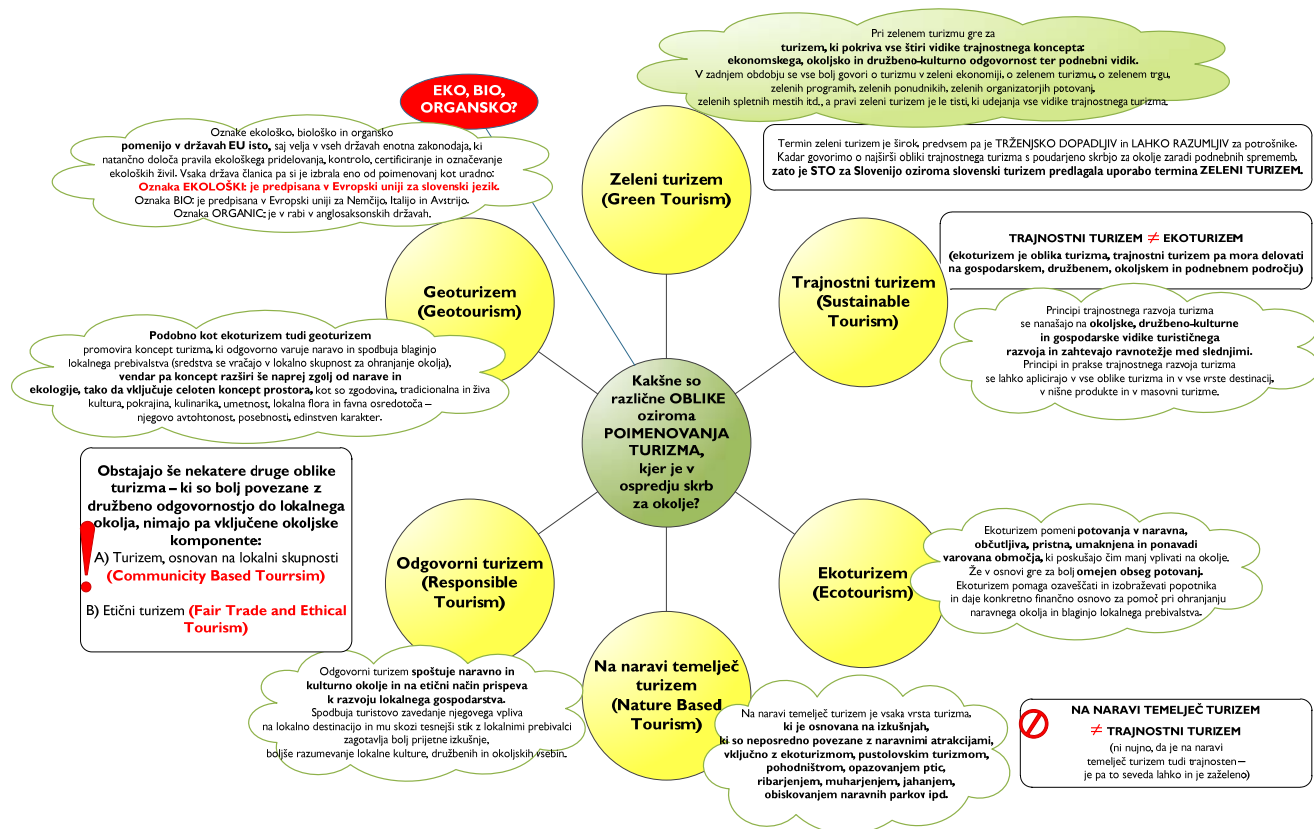
KAKO OKOLJU PRIJAZNI SO SLOVENSKI TURISTIČNI PONUDNIKI IN DESTINACIJE

- **V večini slovenskih turističnih podjetij okoljskemu managementu kot sestavnemu elementu trajnostnega razvoja še ne namenjajo dovolj pozornosti.** Razlog je nerazumevanje ekološkega managementa, saj ga večina pojmuje kot stroškovno zahteven in finančno obremenjujoči način delovanja, ne pozna pa dovolj prednosti, ki jih prinaša. Pregled konkretne situacije o okolju prijaznih konkretnih praksah v turistični ponudbi pokaže, da je v treh letih od uvedbe EU znaka Marjetica ta znak uspel pridobiti zgolj en ponudnik (Terme Snovik). Konec leta 2009 je bilo nekaj vloženih prijav na Agencijo RS za okolje, ki deluje v okviru Ministrstva za okolje in prostor in ki je pristojna za podelitev znaka.
- Trajnostni razvojni koncept turizma je bolj uveljavljen na področju destinacij, vendar pa **primanjkuje konkretnih dobrih zelenih praks.**

DOLGOLETNA TRADICIJA SKRBI ZA ZAVAROVANA OBMOČJA

V nasprotju z zelo omejenimi aktivnostmi pri praktičnem udeležanju trajnostnega razvojnega koncepta na destinacijskem nivoju ali na nivoju posameznih ponudnikov pa imamo v Sloveniji že **dolgoletno tradicijo skrbi za varovana območja** in zato tudi veliko izkušenj, ki so jih prispevale dosedanje raziskave pri projektih načrtovanja turizma in rekreacije tako na zavarovanih območjih kot na območjih, vključenih ali predvidenih za projekt Natura 2000. **Na varovanih območjih je namreč možen le razvoj trajnostnega turizma; na najstrožje varovanih predelih pa celo zgolj njegove najbolj prijazne oblike ekološkega turizma.**

Shema št. 5: Prikaz različnih poimenovanje turizma, ki izraža skrb za okolje

9. STANJE V SLOVENIJI NA PODROČJU TRAJNOSTNEGA TURIZMA IN TRENDI NA MEDNARODNEM TRGU

9.1 Kakšno je stanje v Sloveniji na področju trajnostnega turizma?

○ Trajnostni turizem v krovni razvojni strategiji Slovenije

Razvoj turizma v Republiki Sloveniji temelji na načelih trajnostnega razvoja, ki upošteva enakopravno obravnavo gospodarske, socialne in okoljske razvojne komponente. V **Strategiji razvoja Slovenije do leta 2013** je Vlada RS opredelila trajnostni razvoj kot enega ključnih elementov razvoja Slovenije.

○ Trajnostni turizem kot ena od osmih politik v nacionalni turistični razvojni strategiji

- Trajnostni razvoj turizma je kot pomemben dejavnik vključen v **Zakon o spodbujanju razvoja turizma** (Ur. list RS, 02/04) in **Razvojni načrt in usmeritve slovenskega turizma (RNUST) 2007 – 2011**.
- RNUST je med konkretnimi ukrepi, ki izhajajo iz politike trajnostnega in regionalnega razvoja (ki je opredeljena kot ena izmed osmih politik), **opredelil razvoj indikatorjev trajnostnega turizma** (ter poleg tega ukrepa za prostorsko ureditev turizma in ureditev pogojev za razvoj turizma na varovanih območjih), za nosilca ukrepa pa določil Ministrstvo za okolje in prostor. **Ukrep konec leta 2009 še ni realiziran, bila pa je izvedena prijava projekta na CRP.**
- Med konkretnimi aktivnostmi za spodbujanje bolj okolju prijaznega delovanja na področju turizma je bil realiziran projekt **Program ekološke ureditve in posodobitve slovenskih hotelov**, ki ga je po naročilu Ministrstva za gospodarstvo RS leta 2006 izdelal Multidisciplinarni raziskovalni inštitut. **Namen projekta je bil predlagati sveženj ukrepov, kako v slovenskem hotelirstvu pospešiti uvajanje ekološkega managementa**, v okviru projekta pa je bila opravljena anketa med slovenskimi hotelskimi podjetji o stanju ekološkega managementa, inventarizacija in benchmark analiza nekaterih pogosto uporabljenih, uglednih eko znakov v Evropi – s ciljem predlagati pravega za Slovenijo – in izvedena primerjalna analiza sistemov ekološkega managementa v nekaterih izbranih, s Slovenijo primerljivih državah.
- Ministrstvo za gospodarstvo (Direktorat za turizem) je nato s koncem leta 2006 **objavilo Priročnik za ekološko ureditev in posodobitev slovenskih hotelov in Program ekološke ureditve in posodobitve slovenskih hotelov** in pripravilo spletno predstavitev (<http://www.ekohoteli.mg.gov.si/>) programa ekološke ureditve in posodobitve slovenskih hotelov, s čemer želi Ministrstvo za gospodarstvo to tematiko približati vsem zainteresiranim ter promovirati implementacijo znaka.

- Z namenom spodbujanja implementacije znaka EU Marjetica je Ministrstvo za gospodarstvo 4. aprila 2008 v Uradnem listu RS št. 33 objavilo **javni razpis za vzpodbujanje implementacije Znaka za okolje EU za turistične namestitve – EU Marjetice** v vrednosti 40.000 EUR. Razpis je še odprt.

● **Trajnostni turizem v aktualni trženjski strategiji slovenskega turizma – ni opredeljen kot osrednji razvojni in trženjski koncept**

- Po opredelitvi politike trajnostnega razvoja v RNUST-u pa **trajnostna politika oziroma trajnostni (zeleni) pristop na trženjski ravni ni bil implementiran v aktualno Strategijo trženja slovenskega turizma**, zato se Slovenska turistična organizacija zdaj sooča z izzivom, da **hitro in konkretno odreagira na gibanja, trende, spremembe in izzive, ki se dogajajo v svetu, na vseh ravneh zelenega turizma.**
- **Na Slovenski turistični organizaciji** so tako poleg nekaterih posameznih projektov, kot so na primer Evropska destinacija odličnosti EDEN (ki je bila v letu 2009 posvečena turizmu in varovanim območjem), **v letu 2009 začeli aktivno delati na oblikovanju koncepta razvoja in trženja zelenega turizma.**
- **V okviru svojih poslovnih spletnih strani je Slovenska turistična organizacija razvila nove vsebine pod SLOVENIA GREEN oziroma »Zeleni turizem«** (www.slovenia.info/zeleniturizem), kjer (je):
 - Z namenom osveščanja pomena blaženja vplivov turizma na okolje in z namenom prilagajanja turistične ponudbe načrtala smeri trajnostnega razvoja slovenskega turizma;
 - Izvaja raziskave in analize zelenega turizma;
 - Slovenske turistične ponudnike seznaja s trajnostnim razvojem turizma (terminologijo, aktualnimi raziskavami, povezavami itd.);
 - Ciljno javnost s to tematiko nagovarja v tržno-komunikacijskih aktivnostih – komuniciranje zelenega turizma, ki pomeni spodbujanje odgovornega ravnanja gospodarstva, turistov in prebivalcev do okolja, podpirajo s pozicijskim sloganom SLOVENIA GREEN;
 - Trajnosten razvoj turizma je začela vključevati v partnerstva;
 - Razpisala je spodbude za uvajanje zelenega turizma;
 - V okviru svoje organizacije uvedla projekt »Sloveniji prijazna pisarna« (prizadevajo si za uporabo čim bolj okolju prijaznih materialov, dogodke pripravljajo »zeleno« ...);
 - Podnebne spremembe in turizem – turizem v zelenem gospodarstvu so bili tema 12. slovenskega turističnega foruma (december 2009).

● **Kako okolju prijazni so slovenski turistični ponudniki in destinacije**

- **V večini slovenskih turističnih podjetij okoljskemu managementu kot sestavnemu elementu trajnostnega razvoja še ne namenjajo dovolj pozornosti.** Razlog je nerazumevanje ekološkega managementa, saj ga večina pojmuje kot stroškovno zahteven in finančno obremenjujoči način delovanja, ne pozna pa dovolj prednosti, ki jih prinaša. Pregled konkretne situacije o okolju prijaznih konkretnih praksah v turistični ponudbi pokaže, da je v treh letih od uvedbe EU znaka Marjetica ta znak uspel pridobiti zgolj en ponudnik (Terme Snovik). Konec leta 2009 ej bilo nekaj vloženih prijav na Agencijo RS za okolje, ki deluje v okviru Ministrstva za okolje in prostor in ki je pristojna za podelitev znaka.
- Trajnostni razvojni koncept turizma je bolj uveljavljen na področju destinacij, vendar pa **primanjkuje konkretnih dobrih zelenih praks.**

● Dolgoletna tradicija skrbi za zavarovana območja

V nasprotju z zelo omejenimi aktivnostmi pri praktičnem udejanjanju trajnostnega razvojnega koncepta na destinacijskem nivoju ali na nivoju posameznih ponudnikov pa imamo v Sloveniji že **dolgoletno tradicijo skrbi za varovana območja** in zato tudi veliko izkušenj, ki so jih prispevale dosedanje raziskave pri projektih načrtovanja turizma in rekreacije tako na zavarovanih območjih kot na območjih, vključenih ali predvidenih za projekt Natura 2000.

Na varovanih območjih je namreč možen le razvoj trajnostnega turizma; na najstrožje varovanih predelih pa celo zgolj njegove najbolj prijazne oblike ekološkega turizma.

9.2 Kakšni so trendi na področju (trajnostnega) turizma?

9.2.1 Splošni trendi na področju zunanjega okolja²⁹, ki vplivajo na turizem, ter na strani ponudbe in povpraševanja

○ Zunanje okolje, ki vpliva na turizem

DEMOGRAFSKE SPREMEMBE – trendi:

1. Prebivalstvo se bo še naprej vse **bolj staralo in število starejše populacije** (nad 60 let) bo hitro raslo – že kratkoročno in srednjeročno.
2. Starejši ljudje bodo vse bolj zdravi. **Ukrepi za zgodnje upokojevanje in dobre pokojnine bodo imeli pozitiven vpliv** – vendar pa se bo dolgoročno starost, ko se bodo ljudje lahko upokojili, zvišala, prav tako se bo znižala vrednost pokojnin (kar že počnejo od leta 2003 v razvitih državah, kot so na primer Nemčija, Velika Britanija itd).
3. **Upokožitev postaja** z razvojem masovnega turizma, ugodnih skupnosti za upokojence in zmanjšanjem stroškov transporta in komunikacij z družino **vse bolj privlačna** - v primeru, da se pokojnine oziroma prihodki v času upokojenskega statusa ne bodo dramatično in stalno zmanjšali, se trend k hitri upokojitvi še ne bo zmanjšal oziroma obrnil.
4. S podaljšanjem življenjske starosti in izboljšanjem zdravja postajajo **upokojenci vse bolj aktivni in danes šele 50. in 60. leta pomenijo srednja leta (in ne več 40. leta)**.
5. Kljub temu, da se starejše prebivalstvo povečuje v obsegu (do leta 2050 bi bil naj vsak 3. prebivalec EU starejši od 65 let, pa zelo **pomemben segment predstavlja tudi mladinski turizem, ki že predstavlja 20 % globalnega turizma**. Razlogi za povečan pomen so v povečanju prihodkov v starostni skupini mladih, vse več je samskih gospodinjstev in novih socialnih struktur, ki spodbujajo družabno in profesionalno povezovanje (networking), kar vse vodi v vse več potovanj v starostni skupini 16 do 35 let. Ta trg bo zelo pomemben tudi v novih neevropskih emitivnih trgih, kjer mladi predstavljajo največji delež prebivalstva in kjer prihodki mladih rastejo relativno hitro.
6. **Spreminja se struktura družine**, ki ni več tradicionalna oblika družine z dvema staršema in otroci. **Več enočlanskih gospodinjstev, več razpoložljivega dohodka in višja nakupna moč**. Zaradi globalizacije se je veliko družin preselilo v druge države, kar za sabo potegne t.i. VFR (visiting friends & relatives) – obiske prijateljev in sorodnikov.
7. V vzhajajočih emitivnih trgih, kot so Kitajska, Rusija in Indija, bo kratkoročno potencial predstavljalo predvsem starejše prebivalstvo, **dolgoročno pa bo segment mladih tisti, ki bo rasel** (na primer kitajska politika družin zgolj z enim otrokom je ustvarila neravnovesje med starejšimi in mladino,

²⁹ Trendi so povzeti po turističnih trendih za Evropo, kot jih je septembra 2006 opredelila Evropska turistična komisija (ETC). Kljub izredni dinamiki na trgu teh »splošnih« trendov ETC ni revidirala ali ažurirala, vendar pa zdaj izdaja četrletne trende gibanja povpraševanja za evropski turizem, še posebej v luči gospodarske recesije in njenega vpliva na turizem. Na voljo so na <http://www.etc-corporate.org/market-intelligence/reports-and-studies.html>.

podobno kot baby boom generacija na Japonskem. Trenutno ima le 1 % od 200 milijonskega trga baby boom generacije na Kitajskem dovolj prihodka za potovanje. Indija pa ima trg z najmlajšim profilom).

Kakšne izzive prinašajo ti trendi za turizem?

- Prišlo bo do vse večje razlike med ljudmi, bogatimi s časom (time-rich), in ljudmi, bogatimi z denarjem (money-rich). Tisti, ki se danes upokojujejo z dobrimi pokojninami, nimajo nobenih omejitev glede potovanj in zato predstavljajo priložnost za razvoj produktov v nesezonah. Hkrati pa so tisti, ki še delajo in imajo vse manj prostega časa, pripravljeni plačati vse več, da bi prihranili čas. To med drugim pomeni tudi, da vse bolj narašča povpraševanje po posebnih storitvah in ponudbi.
- **V Evropi bo vse večji pritisk vse bolj omejenega prostega časa vodil k več kratkim potovanjem.** Kratka potovanja bodo potekala skozi vse leto, še posebej na evropskem trgu.
- **Vse večje povpraševanje bo po doživetjih, zaokroženih programih, kulturnih dogodkih in atrakcijah.**
- Zaradi vse bolj omejenega prostega časa prihaja na eni strani do trenda, da hočejo **ljudje poenostaviti načrtovanje potovanja in samo transakcijo - in zato vplačati paketno potovanje** (ki vključuje transport, hrano, prenočitev in obiske atrakcij), hkrati pa to ne velja za vse trge in na drugi strani je **povečano vprašanje za dinamične pakete in individualno sestavljanje potovanj.**
- Hkrati premalo prostega časa pomeni tudi, da ga ljudje želijo prihraniti za kasneje – prihaja do **trenda sabatskih počitnic** (daljše obdobje, ki si ga vzamemo kot obliko neplačanega dopusta), ki postanejo potovanja življenja, »iskanje notranjega jaza«, samouresničevanje, vključujejo kolesarjenje v oddaljene destinacije, učenje slikanja, kuhanja itd.
- Pomanjkanje časa za kreativni osebni razvoj bo povečalo **povpraševanje po kreativnem/ustvarjalnem turizmu**, kar pomeni, da bodo na eni strani ljudje razvijali svoje kreativne spretnosti na počitnicah, destinacije pa bodo tekmovalle z vse bolj kreativnimi in inovativnimi ponudbami.
- Vse bolj staro prebivalstvo in povečana skrb za zdravje bo vodilo k **povečanju povpraševanja po zdravstvenem turizmu in ponudbi dobrega počutja (wellness).**
- Vse večje bo povpraševanje **po kulturnem turizmu in prilagojeni ponudbi za starejše (mehke vsebine in infrastruktura).**
- Na drugi strani pa bodo **mladi vse bolj iskali vse bolj aktivne programe** – še posebej različne oblike pustolovskega turizma.
- Ti splošni trendi bodo vodili k vse **večjemu povpraševanju po samostojnih, neodvisnih potovanjih**, z relativnim padcem klasičnih, tradicionalnih paketnih potovanj. Individualne luksuzne destinacije bodo pridobile.

VARSTVO OKOLJA – TRENDI:

- I. **Podnebne spremembe zagotovo predstavljajo enega najmočnejših dolgoročnih problemov, s katerim se bo morala turistična industrija soočiti – povzroči pa lahko izgubo**

privlačnosti mnogih destinacij, ki so zdaj v veliki meri odvisne od naravnega okolja. Mnoge nizko ležeče obalne destinacije so v nevarnosti zaradi vse višje vodne globine, zimska središča zaradi pomanjkanja snega, v severni Evropi bo zaradi višanja temperatur mogoče potovati na kratke izlete skozi vse leto.

2. Podnebje se spreminja in ni dvoma, da se bo ta trend nadaljeval, niso pa še znani natančni učinki za posamezne destinacije.

➡ Več v poglavju 9.2.2.

Kakšne izzive prinašajo ti trendi za turizem?

- Turizem bo moral izdelati načine **ocenjevanja nevarnosti, ki jih za njihov posel predstavljajo okoljske spremembe, saj sicer pretijo velike izgube.**
- Prihajalo bo **do sprememb v turističnih tokovih**, do več potovanj izven poletne sezone in naraščajoče priljubljenosti poletnih destinacij v sicer tradicionalnih terminih.
- **Več povpraševanja za trajnostno naravnane destinacije**, kjer bo naravno okolje in lokalno prebivalstvo igralo vedno pomembnejšo vlogo. Pokrajine, ki so pretirano pozidane (še posebej tam, kjer to ni potekalo v sozvočju s pokrajino), bodo vse manj privlačne. Nepokvarjene, neonesnažene, nemnožične destinacije bodo vse bolj iskane in cenjene ter bodo za to lahko zaračunale premium ceno.
- Stroški vzdrževanja osnovnih naravnih virov, kot so plaže, reke, jezera, zimska športne površine itd, se bodo zviševali. V večjih zimskih središčih bo vse več potrebe po umetnem snegu, zaradi česar bodo nekatera manjša zimska središča izginila.
- Obstaja vse večja verjetnost, da se bodo uvedli **klimatski, ekološki in emisijski davki, kar bo povišalo cene transporta in namestitve.** Turistični ponudniki se vse bolj zavedajo svoje okoljske odgovornosti, kar razvija zakonodaja, ki spodbuja trajnostni razvoj. Promoviranje trajnostnega vidika bo postalo sestavni element marketinških aktivnosti.
- Povečano povpraševanje po ekoturizmu in počitnicah v naravi bo vodilo **k pestrejši ponudbi in bolj sofisticiranih produktih.**
- **Turistični ponudniki bodo ponujali vse več informacij o trajnostnem vidiku ponudbe** in na ta način pripomogli k vse večji osveščenosti turistov.
- **Izpostaviti bo potrebno regionalne in lokalne elemente, avtentičnost narave, ponudbe, dobrodošlice in drugih storitev.**

MAKROEKONOMSKI TRENDI

1. Po napovedih bi naj bila realna globalna rast prihodka na prebivalca več kot 2 % od zdaj do leta 2010. **Zmagovalci bodo Vzhodna Azija in Zahod, poraženci pa Afrika in Bližnji Vzhod. Brazilija, Rusija, Indija in Kitajska** bodo vodile po obsegu, ne pa po prihodku na prebivalca, ki bo ostal nizek.

2. Povečuje se globalna izmenjava dobrin in storitev, kar krepi možnosti za povečanje homogenosti kultur in vrednot. Storitvena industrija, kot je turizem, bo postala vse pomembnejša (glede njenega prispevka k BDP, vplivih na zaposlovanje, investicije itd).

Kakšne izzive prinašajo ti trendi za turizem?

- Globalno okolje postaja **vse bolj konkurenčno** in potrošniki lahko vse bolj preprosto najdejo poceni izdelke preko interneta, podjetja pa lahko vse bolj prosto trgujejo preko mej.
- Novo razvijajoče se ekonomije bodo ustvarile **nove turistične destinacije**, ki pogosto vidijo priložnost v promociji turizma za utrditev politične in ekonomske moči – **hkrati ustvarjajo tudi nove izvirne trge**.
- **Evropa morala poenotiti svojo promocijo in močnejše nastopiti kot zaokrožena, enota destinacija**. Prav tako bo morala razviti nove turistične produkte ali tradicionalne prilagoditi za novo nastajajoče izvirne trge.
- **Vse večja globalizacija bo vplivala na vrednote mladih in na njihova pričakovanja glede potovanj**. Ključno bo, da bo ponudba, informacije in nastanitev prave kakovosti in da bodo dosegljivi preko vseh najnovejših komunikacijskih kanalov.
- **Globalizacija bo povečala število tistih, ki se bodo preselili v druge države** (torej ven iz tistih, kjer so se rodili). To bo pospešilo t.i. VFR turizem (obiskovanje sorodnikov in prijateljev). Enak učinek bodo imeli začasni nomadi, kot so mednarodni študenti (po podatkih OECD je v Evropi že 600.000 tujih študentov, ta številka pa raste po 5-odstotni stopnji letno).
- **Povečana mobilnost bo vplivala na trg turistične delovne sile** – na eni strani bo to zapolnilo potrebe po delovni sili v turizmu in gostinstvu, na dolgi rok pa bo predstavljal probleme avtentičnosti storitev.

POLITIČNI FAKTORJI – TRENDI

1. Vlade bodo morale zvišati davke, da bodo lahko zadovoljili socialne potrebe in da bodo lahko plačali za zdravstvo, izobraževanje, pokojnine in druge storitve. Alternativa – zmanjševanje obsega teh storitev – bi zmanjšala stopnjo razpoložljivega dohodka za turizem.
2. Vse večji pomen varnosti in zdravja ter vse večji problemi, povezani z imigracijo, bo pripeljalo do **povečane vladne kontrole nad turizmom**.
3. EU bo začel aktivno spreminjati način poslovanja, **saj meje izginjajo. Koncept nacionalnih produktov bo vse manj pomemben** in ponudniki bodo morali najti nove načine, da vzpostavijo povezavo z lokalnim trgom.

Kakšne izzive prinašajo ti trendi za turizem?

- Vlade bodo morale vse več pozornosti posvečati **ažurnim in kompetentnim informacijam, povezanim z varnostjo**.
- Povišanje starostne meje za upokožitev **bodo upočasnile potovanja seniorjev**.

- **Potreba po oblikovanju znamk (branding) držav,** destinacij in organizatorjev potovanj bo vse večja, saj bo to postalo pomembno orodje za vzpostavitev zaupanja turistov.

KULTURA – TRENDI

1. Definicija kulture se vse bolj širi in sestavni del tradicionalnega pojmovanja kulture postaja tudi popularna kultura, kot je film, glasba, način izražanja kulture je na primer lahko celo šport.
2. **Kulturni turizem je v trendu rasti v Evropi** – glavni faktor tega razvoja je zelo verjetno višanje stopnje izobraženosti (čeprav pa na primer ni konkretnih dokazov, da bi se trg festivalov med obstoječimi potrošniki širil). To pomeni, da bodo novi obiskovalci prihajali iz področij, kjer so izobraževanje in osebno bogastvo v porastu (kot na primer Osrednja in Vzhodna Evropa ter Azija).
3. Motivi kulturnega turizma se spreminjajo in se razvijajo **v smer bolj splošnega in ne specifičnega zanimanja za kulturo**. To pomeni, da je potrebno v prihodnosti kombinirati kulturne, pristočasne in zabavne produkte.

VARNOST – TRENDI

1. **Občutek negotovosti in ne-varnosti je vse večji**, k čemur še dodatno prispevajo teroristični napadi, ki so usmerjeni v turiste in turistične destinacije. To dojemanje nevarnosti še dodatno spodbuja povečano medijsko poročanje raznih katastrofah. Vse bolj pogoste postajajo tudi naravne katastrofe.
2. **Teroristični napadi, regionalne vojne, onesnaženje in druge krize so postale del vsakdanjega življenja** in vplivajo na potrebo, da se počutimo varne, kar se odraža tudi v turizmu, kjer varnost igra vse večji pomen (kljub temu pa so učinki vse krajši - po raziskavah trajajo le 3 mesece), turisti pa se izognejo destinacijam, ki veljajo za tvegane.

Kakšne izzive prinašajo ti trendi za turizem?

- Vse večja **potreba po koordinaciji informaciji** na vpliv katastrofe in oblikovanje mehanizmov za hitro rehabilitacijo.
- Potreba **po fleksibilnem načrtovanju**, ki lahko omili izgubo turističnih tokov.
- Vlade bodo morale vse več pozornosti posvečati ažurnim informacijam, povezanim z varnostjo.
- Porast zavarovanih mikroobmočij območij in urejenega osebnega varstva turistov in njihovega imetja.
- **Varnost (sub)destinacije se izpostavlja kot trženjsko prednost.**
- **Privlačnejše so čiste, urejene in varne destinacije** (varne pred naravnimi nesrečami in organiziranim kriminalom)
- Investiranje v nameščanje opazovalne in varnostne infrastrukture.

● Potrošniški trendi

POTOVALNE IZKUŠNJE IN OBNAŠANJE – TRENDI

1. S tem, ko ljudje vse bolj potujejo, postajajo **vse bolj dojemljivi za kulturo in celotno okolje, v katerega potujejo, ki vse bolj vpliva na njihove poglede, izkušnje in vrednote**. Pri odločitvah za izbor destinacije prihaja do jasno izraženega premika od izključno eksternih potovalnih faktorjev (kot so vreme, demografija itd.) k vse bolj internim faktorjem (kot so želja za kreativno izražanje, osebni razvoj itd.). S tem, ko potovalne izkušnje postajajo vse bolj bogate, le-te aktivno vzpodbujajo po želji po ponovnem potovanju.
2. To **spreminja tudi razmerje med gostiteljem in gostom**. Ljudje vse bolj iščejo edinstvena, pristna doživetja in ne umetnih, uprizorjenih.
3. **Več raznolikih potovalnih izkušenj**: fleksibilnost pri izbiri destinacij, hibridni turist (enkrat preproste počitnice, drugič luksuzne, enkrat v bližnjo destinacijo, drugič v oddaljeno, kombinacija nizko cenovnega leta z visoko kakovostjo hotela, kombinacija poceni namestitve in vrhunske prireditve itd).
4. Izkušnje in kritični pogledi bodo spodbudili turiste, da se bodo **vračali v destinacije, s katerimi so bili zadovoljni v preteklosti**.
5. **Občutljivost glede časa**: več kratkih oddihov z različnimi motivi (mesta, obala, kultura, dogodka, dobro počutje) namesto enega dolgega potovanja v oddaljene destinacije.

Kakšne izzive prinašajo ti trendi za turizem?

- Turisti zahtevajo **vse višjo kakovost storitev in doživetij** (na vseh točkah potrošnje). Smatrajo jo za osnovni minimum – **diferenciacija in preseganje pričakovanj se začne druge**.
- Zagotoviti moramo **standarde kakovosti in razvijati dodano vrednost** (osnovna vrednost, dodana vrednost in čustveno vrednost).
- Razvijati tiste **turistične produkte, ki temeljijo in izhajajo iz potreb gostov** oziroma povpraševanja (na primer kratki oddihi za pobeg od vsakdana).
- Turisti so **vse bolj izkušeni v organizacijskem vidiku** svojega potovanja in rezervacijskih sistemih, ki to podpirajo.
- **Priprava počitniških ponudb v modularni obliki**, ki dajejo možnost, da si posameznik sestavi program po svoji meri (preko interneta) in preko direktnih rezervacij.
- **Sightseeing, lifeseeing, eventseing in adventureseeing**.
- Ker turisti vse bolj iščejo nova doživetja, je vse manj turistov, ki se vračajo, zato je za destinacije **vse težje razviti lojalnost**. Za nekatere destinacije zaradi tega postaja vse težje razpršiti povpraševanje na nova območja in se boriti proti sezonskosti, saj nimajo kritične mase turistov, kis e vračajo, na katerih bi gradili.
- **Nekateri turisti nočejo, da bi jih dojemali kot »turiste«**.
- **Specializirana in izobraževalno naravnana potovanja**. Potovanja so vedno bolj specializirana in so izobraževalno naravnana, saj si obiskovalci krajev želijo poleg počitka tudi spoznavanje novih krajev, običajev, kulture in ljudi. Počitnice niso zgolj potrošnja, namreč tudi investicija v svoje znanje.

ŽIVLJENJSKI SLOG – TRENDI

1. Potovanja bo še naprej spodbujalo naraščajoče nezadovoljstvo liberalnega individualista, ki bo vedno menil, da je življenje drugje boljše. To iskanje boljšega življenja pa bo omejilo vse bolj izginjajoča edinstvenost krajev – tudi stopnja spremembe med potovanji se zmanjšuje.
2. Za mnoge potovanja niso več luksuz, ampak so postala **način življenja**. To pomeni, da bodo odločitve zadnji hip, še posebej za kratke izlete, postali vse bolj prevladujoč način.
3. S trendom kasnejše odločitve za otroke in eno-starševskih družin se svoboda potovanja večja. **Ta trend že danes potiska zgornjo mejo trga mladih iz 30 na 35 let.**
4. Povezovanje v krogu enako mislečih oziroma ljudi z enakimi vrednotami postaja vse močnejše in usmerja odločitve, s kom, kako in kam potovati.
5. S tem, ko zdravstvene storitve postajajo vse dražje v Evropi, **se bodo Evropejci vse bolj odločali za potovanja v Azijo in druge destinacije s sprejemljivi cenami in širokim spektrom zdravstvenih storitev.** Hkrati pa tudi v Evropi visoko razvite zdravstvene storitve predstavljajo potencial za razvoj receptivnega zdravstvenega turizma v specifičnih nišnih trgih. Okrepil se bo tudi intra-evropski zdravstveni turizem, kot rezultat dolgih čakalnih list in zdravstvenih zavarovalnic, ki si prizadevajo zmanjšati stroške.
6. Zavedanje o pomenu zdravja, potovanja kot del načina življenja, vse večja spontanost, združevanje in prepletanje dela in prostega časa, hibridni in paradoksalni potrošnik, iskanje raznolikosti.
7. **Na eni strani iskanje drugačnega, kontrastnega sveta v primerjavi z vsakdanom, na drugi strani komplementarnega** (povezovanje potovanj in izobraževanja, učenja).
8. **Iskanje identitete in užitkov** (s spoštovanjem do narave in njenega ohranjanja).
9. **Povečan pomen okolja, narave, individualno oblikovanih produktov in storitev, varnosti.**
10. **Aktivne in aktivnosti ter doživetij polne počitnice** postajajo vse bolj priljubljene, povpraševanje po ponudbi in infrastrukturi, ki odgovarja tej obliki počitnic, bo vse večje.
11. Povečano povpraševanje po sproščujočih aktivnostih.
12. **Vse bolj kritičen odnos do umetne ponudbe in vse večje cenjenje avtentičnega** (še posebej tisto, kar omogoča posamezniku prilagojeno in čustveno zadovoljstvo).
13. **Povpraševanje po ponudbi dobrega počutja, zdravja, fitnessa in produktih za zmanjševanje stresa bo še naprej rasel v razvitih gospodarstvih.** Hkrati raste tudi konkurenca v nekaterih delih Evrope, kjer zasebni sektor vse bolj investira v izboljševanje zastarele zdraviliške infrastrukture.

Kakšne izzive prinašajo ti trendi za turizem?

- **Potreba po razvoju več nišnih produktov.**
- V iskanju različnih doživetij bodo potrošniki **vse bolj iskali poglobljeno doživljajsko vrednost in bolj intenzivna doživetja.** En aspekt je naraščajoče povpraševanje za »varno nevarnost«, na drugi strani pa za spiritualne programe (ki se bodo povezali oziroma nadgradili zdaj že zelo popularne produkte zdravilišče in programov dobrega počutja – wellnessa). Zdravstveni produkti bodo vse bolj dodani drugim produktom. Operatorji nastanitev bodo razvili več kombiniranih produktov na področju zdravja in kreativnega turizma.
- **Manj načrtovanja vnaprej, odločitve na kratki rok.**

- **Odprtost do novih tehnologij in distribucijskih kanalov.**
- **Povečana fleksibilnost - zagotoviti fleksibilne turistične produkte** v smislu prilagajanja vsebine paketov, dolžine bivanja in rezervacijskih kanalov.
- **Manj klasične paketne ponudbe, več individualnih programov.**
- **Ponuditi moramo visoko raven kakovosti,** skrbi in posvečanja posamezniku, udobja, dobrega oziroma prijetnega počutja, vrednot, ki vplivajo na čustva itd.
- **Turistična ponudba za sprostitev in krepitev zdravja** mora temeljiti na profesionalnosti in individualnih storitvah.
- **Turistični produkti: pohodništvo v tesnem stiku z naravo, kulinarika, vina, zdravje in dobro počutje, kultura, umetnost, športni in avtentični dogodki itd.**
- **Individualizacija atrakcij, ponudbe in storitve** (osebne, individualno prilagojene ponudba, storitve, dogodki, trženjski proces itd).
- **Velikega pomena je povečevanje oziroma vse večja usmerjenost in specializacija ponudnikov,** saj lahko le na ta način učinkovito nagovorimo posebne interese ciljnih skupin (posebne interesne skupine, razvoj nišne ponudbe in trženje nišnim skupinam).

○ Turistični produkti & trženje

TRENDI NA PODROČJU MARKETINGA – TRENDI

1. **Potrošniki vse bolj iščejo nasvete od drugih potrošnikov** (na internetu – na primer blogi, od prijateljev, znancev itd) in izkušeni potrošniki pogosto vedo več o nekem produktu kot mnogi turistični strokovnjaki.
2. **Vse več bo investicij v internetne marketinške strategije** in v nove raziskovalne tehnike. Čeprav se še velik del promocijskih budgetov potroši za tradicionalno oglaševanje, pa PR in tradicionalne marketinške tehnike postajajo vse manj relevantne, medtem ko oblikovanje in upravljanje blagovnih znamk postaja vse pomembnejše.
3. S tem, ko vlade iščejo načine za povečanje aktivne vpletenosti ključnih akterjev in marketinških budgetov, postaja javno-zasebno partnerstvo vse pomembnejše v turističnem marketingu.

Kakšne izzive prinašajo ti trendi za turizem?

- **Internet bo vodil naslednjo generacijo distribucijskih metod turističnih in potovalnih produktov.** Trenutno se po podatkih WTO le 3% promocijskih proračunov nacionalnih turističnih organizacij potroši za internetno oglaševanje.
- **Vse bolj pomembno bo poznati motivacije in interese segmentov potrošnikov** – zaradi česar bo segmentacija in pozicioniranje vse pomembnejše.
- **Prav tako bo vse pomembnejše identificirati in izkoristiti edinstveno prodajno priložnost (USP) produktov.** S tem, ko potrošniki postajajo vse bolj usmerjeni k doživetjem in njihovi simbolični vrednosti, se bodo USP-ji morali razviti v smeri edinstvenih izkušenskih prodajnih priložnostih (UESP) in edinstvenih simboličnih prodajnih priložnosti (USSP).

- **Marketinška sporočila, ki bodo gradila na doživetjih in občutkih, bodo imeli večji vpliv na odločitve o destinaciji** – kaj se lahko počne na destinaciji in kaj bodo osebne koristi.
- Poudarek bo na oblikovanju **produktov po meri posameznika**.
- **Določeni segmenti prebivalstva, ki razpolagajo z manjšimi potovalnimi budgeti, bodo zahtevali nove iniciative za razvoj »budget« potovalnih produktov**, pomembne bodo tudi znamke, ki jim lahko zaupajo.
- **Potovalni agenti in organizatorji potovanj bodo imeli nove vloge** – v dodajanju vrednosti osnovnim potovalnim in namestitvenim produktom.
- **Ne obljublaj preveč, prodaj resnično izkustvo.**
- **Promocije ni več, je le strateško trženje, merljivi rezultati, podatkovne baze, prodajni cilji.**
- **Cilj ni več pritegnitev večjega števila turistov, ampak večji izplen z večjo potrošnjo**, podaljšanim bivanjem in boljšimi dnevi, več priporočili drugim, večjo lojalnostjo.
- **Uspeh trženja je odvisen od kakovosti sistema trženja in ne več od sredstev.**
- **Najbolj učinkovito orodje je osebno priporočilo in ne več reklama.**
- **Dober produkt kreirajo ljudje z domišljijo in kreativnostjo** za pozitivna čustvena doživetja.

INFORMACIJSKE TEHNOLOGIJE & KOMUNIKACIJE – TRENDI

1. **Internet se zdaj smatra za univerzalno komunikacijsko in marketinško orodje, še vedno pa so potrebne tehnološke nadgradnje** na področju mobilne tehnologije in digitalne TV. Kontaktiranje sorodnikov in prijateljev med potovanjem bo postalo vse bolj poceni in preprosto.
2. **Potrošnik bo imel s tem, ko ima vse večjo sposobnost primerjati cene in ponudbe, vse več in več nadzora.** Vse bolj bogate in raznolike informacije bodo na voljo skozi različne medije.
3. Razvili se bodo novi elektronski plačilni sistemi, varne kreditne kartice, e-denarnice itd. To bo olajšalo transferje denarja in zmanjšalo skrb po prekomernih transfernih stroških, provizijah pri menjavi denarja in varnosti pri online nakazilih.

Kakšne izzive prinašajo ti trendi za turizem?

- **Rast cenejših svetovnih komunikacijah**, skupaj z razpoložljivostjo poceni transporta, bo hitro povečalo obseg turizma.
- **V preteklih letih je bila znatna rast interneta za pridobivanje informacij pred potovanjem**, obstaja pa potencial za pridobivanje informacij po prihodu na destinacijo (priložnost za oglaševanje dogodkov, prireditev in marketinška sporočila).
- **GPS in druge nove tehnologij** bodo omogočile spremljanje gibanja turistov v destinaciji, spremljati učinke promocijskih kampanj in novo nastajajoče potrošniške trende.

TRANSPORT – TRENDI

1. **Avtomobil ostaja primarno prevozno sredstvo za turiste** – potovanje z avtomobilom predstavlja v industrijskih državah več kot 70 % turističnih potovanj, v prihodnosti pa bo ostal dominantno prevozno sredstvo (ob naraščajočih cenah goriva in vplivih na okolje se bodo iskali drugi energetski viri).
2. **Avtobusni turizem se bo soočal z vedno večjimi omejitvami, povezanimi s parkiranjem in dostopom do mestnih središč. Negativni vpliv imajo tudi nizko cenovni letalski prevozi.**
3. Na področju letalske industrije bo prihajalo do vse večjih združitvev na področju trga letalskih družb, ki razvijajo polete v oddaljene destinacije, medtem ko bodo letalske družbe s poleti v bližnje destinacije iskale sekundarne destinacije. **Povečani stroški goriva, varnost, ekološke takse in pristojbine bodo sčasoma upočasnila rast.**
4. **Na področju železniških povezav se bodo z vladnimi investicijami v nove hitre linije postopoma zmanjšale cene, izboljšale se bodo storitve in povečala hitrost.**
5. **Na področju ladij za križarjenja je vse večje povpraševanje,** ki vodi v izgradnjo novih in vedno večjih križark, vendar pa manjka terminalov – pristanišč, še posebej v Mediteranu. To bo vodilo v izgradnjo novih, saj se destinacije borijo, da bi izkoristile pozitivne trende. Podobno kot na drugih turističnih trgih pa ne računajo na povečano ponudbo, ki vodi v nižje cene za operaterje in zmanjšuje stopnjo donosa za pristanišča.

Kakšne izzive prinašajo ti trendi za turizem?

- **Z izboljšano dostopnostjo nastajajo nove destinacije.** Razvoj nizko cenovnih letalskih prevoznikov močno spreminja potovalen navade v Evropi. Odprtje novih letalskih linij daje možnost odpiranja novih trgov, vendar pa so zaradi povečane konkurence in evropske zakonodaje precej nestanovitni.
- **Destinacije, kjer ni direktnega ali indirektnega dostopa, bodo utrpely škodo.**
- **Na kratkih razdaljah bo železniška povezava postala resen konkurent letalski povezavi.**
- Zaradi neugodja na dolgih poletih lahko vodi do potrebe po letalskih storitvah, ki so med ekonomičnim in poslovnim razredom.

REZIDENČNI TURIZEM (DRUGI DOMOVI) – TRENDI

1. **Število nakupov drugih domov se bo še naprej povečevalo, vse dokler bodo destinacije z relativno poceni ponudbo.** Ta trend pospešujejo ciljno usmerjene ponudbe na ciljno skupino, ki je dovolj bogata, ki želijo investirati v nepremičnino v toplejših (in cenejših) krajih, ki iščejo prostor za upokožitev ali začnejo novi posle (kot način življenja) v drugih koncih Evrope. Trend zdaj v največji meri oblikujejo gibanja sever-jug, a v Veliki Britaniji so že napovedali, da bodo prejetanje pokojnine vezali na stalno bivališče in ne na prispevek vplačevanja v zdravstveno blagajno.

Kakšne izzive prinašajo ti trendi za turizem?

- Povečano povpraševanje v določenih destinacijah bo sprožilo omejitve. Nekatere destinacije se že borijo, da bi poskušale omejiti to vrsto migracij.
- Povečanje povpraševanja po potovanjih, kjer se gost sam oskrbuje.

9.2.2 Bolj »zeleno obarvani« trendi – kaj se dogaja na »zelenem« trgu³⁰

9.2.2.1 Kakšen je turizem prihodnosti – kako bomo potovali čez 20 let?

Opredeljujemo **POGLED NA PRIHODNOST POTOVANJ**, ki ga je v decembrski številki (2008) Geographical opredelil glavni direktor www.responsibletravel.com, Justin Francis, ki se spopada z naslednjim izzivom:

»Znašli smo se pred dilemo. Kako naj uravnotežimo željo po odkrivanju novih destinacij in našo vest, ki nas kliče k zmanjševanju naših vsakodnevnih emisij v okolje. Ta dilema nas je spodbudila, da smo **začeli razpravo o prihodnosti turizma**. Če o trajnostnem konceptu potovanj menimo resno, je pomembno, da imamo vizijo, ki jo želimo uresničiti. Moje izkušnje v turistični in potovalni industriji so mi dale edinstven vpogled v sile, ki vodijo oziroma bodo vodile to industrijo, na osnovi katerih sem opredelil spremembe, za katere lahko pričakujemo, da se bodo zgodile v prihodnjih 20 letih.«

Trendi, ki jih podajamo v nadaljevanju, predstavljajo zelo zanimiv vpogled v prihodnost potovanj – mogoče je še ta hip težko razumeti spremembe, do katerih bo prihajalo postopoma v prihodnjih letih, saj precej drastično spreminjajo dosednji koncept potovanj. Mogoče celo menimo, da do teh sprememb sploh ne bo prišlo ali pa ne v tem času.

A raziskave dokazujejo, da se na trgu odvijajo VELIKE SPREMEMBE, ki jih preprosto ne moremo ignorirati – vprašanje je le, kdo jih bo znal izkoristiti (na učinkovit, poglobljen, pa tudi inovativen način) in kdo bo torej postal tržno vodja, kdo posnemovalec in kdo sledilec.

I. TREND: Potovanje z razlogom

- **Pretekla polovica stoletja je bila priča ogromni rasti paketnega povpraševanja** (ki jo turistični strokovnjaki imenujejo tudi »vedro in lopatka« kultura), ki nam je vsiljevalo prepričanje, da je smisel potovanja letenje nekam, kjer bomo dobili dva tedna sonca, peska in spominkov. **Prihod nizkocenovnih letalskih prevoznikov pred nekaj leti pa je za mnoge spremenil turizem v hitenje od destinacije do destinacije**, za »odkljukanje« določenih doživetij in znamenitosti.

³⁰ UVODNO POJASNILO: Vso gradivo tega poglavja je črpano iz Analize stanja na področju zelenega turizma, ki jo je izvajalec pričujočega dokumenta pripravil za Slovensko turistično organizacijo, pred 12. Slovenskim turističnim forumom (december 2009) – ki je bil posvečen temi turizma v zelenem gospodarstvu ter iskanju odgovorov na vprašanje »Ali bo oziroma kako bo slovenski turizem sprejel izziv ter v času podnebne in gospodarske krize zastavil nove razvojne priložnosti?« Analiza je predstavljala predvsem pregled obstoječega stanja na globalnem zelenem trgu in bila kot takšna zgolj osnova za oblikovanje korakov na tem področju. Glavni vsebinski sklopi so objavljeni na www.slovenia.info in so dostopni turistični strokovni javnosti.

- Še danes je eno prvih vprašanj, ki ga dobi popotnik, ko zavije v agencijo – »Kam pa bi želeli iti?« **Čeprav je smisel počitnic, potovanj danes vse bolj to, da si napolnimo baterije ali da se povežemo sami s sabo, vrnemo nekam, kjer smo nekoč bili.** Ali pa da spoznamo nove ljudi, odkrijemo nekaj novega o destinaciji in drugi kulturi. Vprašanje bi zato moralo biti »Zakaj želite iti?« Ali »Kako pa bi želeli preživeti vaše počitnice?« Vse večji poudarek je danes na tem, kaj želim, pričakujem, potrebujem od počitnic – in kaj lahko dam nazaj destinaciji in ljudem, ki tam živijo, za to mojo izkušnjo.
- **Z naraščanjem stroškov letenja** (pa naj bo to zaradi dragega goriva, davkov ali nakupov ogljičnih kreditov zaradi emisij, ki jih letenje povzroča) in s tem, ko imamo vse bolj slabo vest zaradi ogljičnega odtisa, ki ga puščamo z letenjem, **se vse manj bahamo z našimi prekomorskimi počitnicami** – in v tem času bo »zakaj« in »kako« postalo vse bolj pomembno. **Potovanja v prihodnosti bodo torej imela večji, globlji smisel** – in ne le za nas, temveč tudi za destinacije in ljudi, ki tam živijo. Ta potovanja bomo imenovali »globoka potovanja«.
- Že danes iščemo avtentičnost, prave izkušnje (in ne umetno kulturo, ki je narejena za turiste), ampak **potovanja v letu 2010 bodo šla še globlje.** Vse bolj bo šlo za spoštovanje lokalne identitete, posebnosti, stvari, ki delajo neko destinacijo drugačno, posebno. Pa naj bo to vonj svežih začimb v Kerali v Indiji ali pa borovnice v slovenskem gozdu.

2. TREND: Lokalno

- Z naraščanjem stroškov letenja bomo **doživeli konec resnično poceni letov** – kot posledica bo v ospredje prišel **lokalni pristop do potovanj**, ne zgolj kot posledica novega razmišljanja in iskanja lokalnih posebnosti, temveč tudi kot faktor, ki bo vplival na našo izbiro destinacij.
- **Potovanja v letu 2020 bodo »geo-lokalna« (geo-local). To pomeni, da bodo popotniki potovali veliko bližje svojemu domu** – več znotraj svoje domovine in kontinenta, manj pogosto pa izven. Na primer, britanska družina bo potovala v Cornwall, da bo bivala v tipični lokalni cornwalski koči, kupovala cornwalske izdelke domače obrti, uživala v kremnem čaju Popotniki bodo vse bolj spoznavali, da odkrivanje eksotičnosti neznanega ne potrebuje biti v obliki osamljenega otoka sredi Pacifika.
- **Turizem ne bodo več obvladovali »Zahodnjaki«.** Indijci in Kitajci bodo postali vse bolj mobilni – tudi hoteli v Indiji in na Kitajskem, ki so bili nekoč rezervirani le za tujce, bodo zdaj imeli več domačih gostov.
- **Do leta 2010 bo večina hotelov svoje produkte, materiale, storitve in zaposlene dobivale iz neposredne bližine.** Spoznali bomo nov tip hotelov, tako imenovani »10 kilometrski hotel« – ki bo kupoval oziroma dobival vse vire iz radiusa 10 km. Poleg tega se bo za vsakega gosta merila poraba, na računu pa bodo prikazani ločeni računi za porabo elektrike, vode in podobnih virov. Tisti, ki bodo imeli porabo pod povprečjem, bodo deležni popustov.

3. TREND: Alternativni transport

- Z naraščanjem stroškov letenja bodo potovanja **sledila slow food trendu. Vedno bolj se bomo zavedali vrednosti »počasnega potovanja«**, z uporabo vlakov, čolnov, koles. Ljudje bodo bolj začeli ceniti samo potovanje (pot), ne pa se nemirno podili za naslednjo destinacijo.
- Z višanjem stroškov goriva (če se bodo to nadaljevalo) poceni leti ne bodo več dolgo z nami. To bo močno vplivalo na spremembe konvencionalnega potovalnega trga. **Let za 20 EUR preprosto ne more biti trajnosten** – trenutno še uspeva zgolj zaradi pametnih trženjskih prijemov, a dnevi so šteti.
- To spremembo v razmišljanju bodo spremljale izboljšave v drugih oblikah transporta, kar bo pripomogli k bolj pozitivni izkušnji. Potovanja z vlakom bodo bolj preprosta, saj se bodo vozni redi prilagodili potovanjem s hitrimi vlaki med državami, nastal pa bo globalni rezervacijski sistem.
- Na enak način, kot že danes popotniki izbirajo bolj odgovorna potovanja in hotele preko organizatorjev potovanj, ki nudijo tovrstno ponudbo, bodo nove spletne strani popotnikom omogočale, da izberejo let od tistih letalskih družb, ki za določeno potovanje povzroča najmanj emisij. Čeprav velja prepričanje, da letalski industriji niso možne druge opcije goriva, bomo videli porast bolj okolju prijaznih bio goriv, v industriji križarjenj pa bomo doživeli veliko novih idej, ki bodo zmanjšale ogljični odtis, kot so dodajanje jader velikim ladjam za križarjenje, ali pa vračanje k zrakoplovom za krajša potovanja.

5. TREND: Spreminjajoče se podnebne razmere in načrtovanje prihodnosti

- Podnebne spremembe že imajo močen vpliv na turizem in **kmalu bodo spremenile naše percepcije o tem, v kateri destinaciji se počutimo prijetno – in kdaj**. Tradicionalne migracije iz Severne Evrope v Južno Evropo v poletnih mesecih bodo ogrozile temperature, ki bodo prevroče za večino turistov.
- **Veliko destinacij bo priseljenih spremeniti svoj fokus**. Veliko nižje ležečih alpskih smučarskih središč se že zapira ali pa preusmerja v poletne aktivne počitnice. Obalna erozija, propadanje koralnih grebenov in naraščanje vodne gladine bodo ogrozile številne tradicionalne obalne in potapljaške destinacije. Ekstremni vremenski dogodki bodo postali bolj pogosti, kar bo zmanjševalo turistično sezono v številnih destinacijah, kot so na primer Karibi.
- Posledica globalnega segrevanja, upad pridelka, zmanjšanje razpoložljivih vodnih rezerv bodo vodile do masovnih migracij in povečane **socialne in politične nestabilnosti – ki bodo ogrozile turizem v nekaterih državah, ki so najbolj odvisne od njega**.
- **Destinacije bodo vse bolj morale načrtovati vnaprej, da bodo zagotovile fokus na prave produkte in pritegnile prave obiskovalce, na pravo območje** – na najbolj trajnostni način. Predolgo je potekalo ozko razmišljanje v sledenju povečanih števil turistov, brez da bi resnično razumeli koristi, ki jih imajo lokalne skupnosti od turizma ali pa bil ocenjen resnični strošek turizma za lokalne skupnosti in okolje. Turistični ministri bodo postali bolj pametni pri načrtovanju – **še pred nekaj leti so postavljali cilje podvojitve turističnih števil in verjeli, da bo to prineslo več denarja. Zdaj se bodo zavedali, da to ni nujno pravi način za povečanje koristi in prihodkov iz naslova turizma**. Zdaj bodo pogledali tudi strošek turizma za lokalno okolje in kulturo. Španiji je na primer šlo tri desetletja res odlično, ko so ljudje leteli tja po sonce in plaže, zdaj pa se resno sprašujejo, ali so naredili pravo stvar. Ljudje

plačujejo po 100 EUR za teden dni bivanja v hotelu, ki so ga zgradili, dobiček gre tujemu organizatorju potovanj, oni pa morajo zatem počistiti. Zakaj je to dober poslovni model?

- **Spremembe bodo tudi v tem, kako bodo destinacije predstavljene in tržene.** V porastu bodo potovalni forumi in deljenje izkušenj s strani potrošnikov, popotnikov, kar bo spodbudilo demokratizacijo potovanj. Tako popotniki kot tudi lokalni ljudje bodo bolj spodbujeni, da delijo izkušnje o novih in zanimivih destinacijah. Vsak bo imel priložnost prispevati, povedati svoje mnenje, kar bo ogrozilo monopol tako imenovanih »must sees« destinacij, atrakcij, pa naj bodo to Taj Mahal ali pa Kilimanjaro.
- Reakcije destinacije bodo obsežne – **negativni vplivi, kot so prevelika obremenjenost, bodo zmanjšani, koristi turizma pa bolj enakomerno porazdeljene.**

6. TREND: Označevanje počitnic & potovanj

- V preteklih nekaj desetletij smo bili priča, kako je prehrabena industrija uvedla številne znamke in označevanja, kot so pravična trgovina, organsko, lokalno pridelano – **podobnemu konceptu bomo priča tudi v turistični in potovalni industriji.** Čeprav bo težko implementirati, bo holistični pristop k odgovornemu turizmu vključeval označevanje počitnic glede na to, kako vplivajo na lokalno skupnost in kulturo ter okolje.

POVZETEK: V iskanju utopije

- Turistična in potovalna industrija v prihodnosti bo postala trajnostno naravnana in odgovorna, s poudarkom na ohranjanju identitete, kulture, ki bo priznavala tisto, kar je edinstveno, in ki bo ohranjala tisto, kar je drugačno.
- Manj bomo leteli in se nazaj zaljubljali v tisto, kar je bližje domu.
- Imeli bomo bolj osebni, poglobljen odnos z destinacijami, ki jih bomo obiskali.
- Bolj bomo razumeli naše individualne in notranje motivacije za potovanja.
- Ko bomo obiskali agenta, nas bo prej vprašal »Kaj želite od potovanja«, kot »Kam želite«.

9.2.2.2 Podnebne spremembe in turizem

Podnebne spremembe in turizem – kam nas vodi pot? Povzetek raziskave Deutsche Bank Research, 2008: Climate Change and tourism: Where will the journey lead?

Zmagovalci in poraženci podnebnih sprememb

Podnebne spremembe so novi izziv, ki prinaša globalnemu turizmu več tveganja kot priložnosti ter napoveduje regijsko, sezonsko in produktno prerazporeditev turističnih tokov.

Izsledki raziskav (DBR, 2008) kažejo, da podnebne spremembe v naslednjih 20 letih ne bodo vplivale na zmanjšanje turističnega prometa na globalni ravni. Prišlo pa bo do sezonske in geografske prerazporeditve turističnih tokov, nekatere destinacije bodo zmagovalke, druge poraženke. Prav tako bodo podnebne spremembe vplivale na verigo oblikovalcev ponudbe (organizatorje potovanj, agencije, letalske prevoznike, hotele itd.).

V Evropi bodo zaradi višjih temperatur in pomanjkanja vode najbolj prizadete zagotovo mediteranske države. Priložnost se kaže za severno evropske države, seveda pa so vplivi v posameznih državah odvisni od produktov, ki jih le-te ponujajo turistom. Poletja v centralni Evropi bodo bolj suha z večjo verjetnostjo ekstremnih vremenskih pojavov, zime bodo bolj mokre z več dežja kot snega. Izven Evrope bodo prizadete večina držav, sploh tistih najbolj revnih.

Problem povečuje visoka gospodarska odvisnost od turizma v državah, kjer je turizem, občutljiv na podnebje, še posebej gospodarsko pomemben (Malta, Ciper, Španija, Avstrija v Evropi).

Do leta 2030 bi se naj snežna meja povečala za 300 metrov (destinacije s smučišči, ki se začnejo nad 1500 metri). Podnebne spremembe bodo ogrožale tudi infrastrukturo zimskih središč, zaradi destabilizacije npr. žižnic.

Večja sušna obdobja bodo vplivala na težave z vodo v nekaterih regijah, ki so vezana na produkte, ki zahtevajo veliko vode (golf, bazeni, snežne naprave, zabavišni parki...) in bodo poleg tega morala še tekrovati za vodo s kmetijskim sektorjem. Podnebne spremembe pa ne bodo imele večjega vpliva na wellness, kulturni turizem, mestni turizem v pomladnih in jesenskem obdobju, kolesarjenje, pohodništvo. **Bolj kot je za določen produkt pomembno vreme, večji vpliv na produkt bodo imele podnebne spremembe v prihodnje.**

Raziskava temelji na vrednotenju posameznih turističnih destinacij. **Upoštevani so naslednji dejavniki, ki vplivajo na vsako regijo:**

- Vpliv podnebnih sprememb in učinek substitucije;
- Posledice ukrepov za upočasnitev podnebnih sprememb in zmanjševanje njihovih negativnih učinkov (predvsem povečanje cene mobilnosti);
- Možnosti prilagoditve regije na spreminjajoče se pogoje;

- Gospodarske odvisnosti destinacije od (na podnebje občutljivega) turizma.

Globalno turistično gospodarstvo je v porastu, ne glede na burno obdobje

Povprečna letna rast mednarodnega prometa naj bi bila 4 %. Glavni dejavniki rasti so bili dinamična gospodarska aktivnost, nezadostno povpraševanje v državah v razvoju in neomajna človeška želja po individualni mobilnosti. **Za razliko od drugih kriz v preteklosti, ki so prizadele turizem** (terorizem, SAS, vojna na Bližnjem Vzhodu), **gre pri podnebnih spremembah za dolgoročni vpliv na atraktivnost določenih regij.**

Podnebni vplivi na regije

Človekove aktivnosti igrajo pomembno vlogo pri nastajanju in pospeševanju podnebnih sprememb. Podnebne spremembe bodo na različne načine vplivale na atraktivnost posameznih regij. Za večino turistov je ugodna klima eden najpomembnejših motivacijskih dejavnikov pri izboru destinacije. **Prišlo bo do sezonskih in geografskih prerazporeditev turističnih tokov. Podnebne spremembe bodo vplivale tudi na infrastrukturo** (ekstremni vremenski pojavi ali postopne podnebne spremembe) **ter naravo.**

Daljša sušna obdobja povzročajo težave z oskrbo vode v nekaterih regijah – še posebej, ker nekatera infrastruktura in veliko število turistov povzročata povečanje porabe vode. Poleg tega se pojavlja tekmovalnost za vodne vire s strani kmetijstva. Podnebne spremembe vodijo k segrevanju oceanov, kar vodi k uničenju koral. Višja vodna gladina bo prekrila nekatere otoke kot tudi nekatera obalna področja. Podnebne spremembe bodo povzročale škodo zimski infrastrukturi. Podnebne spremembe bodo imele različne vplive na različne vrste turizma.

Vladni ukrepi in višje cene energije bodo prizadele turistično industrijo

Na turizem bodo vplivali vladni ukrepi in višje cene energije. Transportni sektor s 13 % emisij globalno precej prispeva k podnebnim spremembam. Učinki pomembnega zmanjšanja emisij iz naslova izboljšanja tehnologij so prevagani zaradi izjemne rasti transportnega sektorja v zadnjih letih, **zato delež emisij iz naslova transporta narašča.**

V naslednjih desetletjih je pričakovati povečanje rasti davkov na mineralna olja oziroma podražitev motornega prometa. **Letalski prevozi bodo držaji, zaradi višjih davkov in višjih cen goriva.** To bo vplivalo na izbiro destinacije (predvsem za družine, ki potujejo v oddaljena letovišča). Ker so železnice in ladje okolju bolj prijazen način prometa, ni pričakovati povišanja cen, sploh s povečanjem konkurence v tem sektorju (npr. inovativni čezmejni produkti). Dražji promet bo bolj vplival na bolj oddaljene destinacije. **Poleg višje cene mobilnosti bodo višje cene energije prizadele hotele, bazene, smučišča, klima, zabavišni parki itd.**

Vpliv podnebnih sprememb na Evropo in Sredozemlje

- **Južna Evropa in Sredozemlje** sta najbolj popularni področji Evrope. Pričakuje se, da bo v regiji do 2030 precej naraslo število dni, ko bo temperatura presegla 40°C, prisotno bo pomanjkanje vode, požari, večje možnosti pojava bolezni kot je npr. malarija.
- Zelo bo prizadeta južna in vzhodna **Španija, Kanarski otoki ter severna Španija**.
- Francoska atlantska obala bo na boljšem, severna Italija enako, alpski del prizadet, kjer so smučišča na nižjih legah.
- **Turčija in Grčija** bosta poleti prevroči, **Hrvaška** bo lahko pridobila s strani bolj vroče Grčije.
- **Malta in Ciper** bosta med bolj prizadetimi (obe državi sta zelo odvisni od mednarodnega turizma, prisotno bo pomanjkanje vode).
- **Maroku** grozijo cikloni, **Tuniziji** pa širitev puščave.
- Bodo tudi države, ki bodo pridobile zaradi prerazporeditev turističnih tokov znotraj Mediterana, kar pa se bo bolj poznalo na redistribuciji znotraj vedno manjše pogače. V splošnem bo regija prizadeta.
- **V centralni Evropi** gre za raznovrstne turistične produkte. Višja temperatura bo imela ugoden vpliv na destinacije. Prizadeta bodo nižje ležeča smučišča, dodatno je možno povečanje neviht in poplav.
- V **Nemčiji** je pričakovati pozitivne učinke, ki se bodo kazali v dolgoročnem naraščanju turistov. Zaradi višjih temperatur se bo podaljšala poletna sezona. Zaradi bližine Skandinavije in Beneluksa je pričakovati rast deleža tujih prenočitev (prerazporeditev potovanj iz Mediterana v severno Nemčijo).
- Podnebne spremembe ne bodo vplivale niti na mestni turizem niti na zdraviliški turizem v Nemčiji. Negativni vpliv bo le za nemško sredogorje, kjer bo veliko zimskih središč do 2030 brez snega oziroma bodo sezone krajše. Vprašljivo je, če bodo zimska središča lahko kompenzirala izgube s turisti poleti.
- Obalna regija **Beneluksa** ter **Velika Britanija in Irska** bodo pridobili.
- Velike spremembe se obetajo **avstrijskim zimskim središčem**. Trenutno je siguren sneg nad 1.200 m, v prihodnje se bo ta meja povzpela na 15.00 do leta 2030. Umetni sneg ni ustrezna metoda prilagajanja zaradi potrebne specifične temperature in ohlajanja. V Avstriji bodo postale bolj privlačne poletne počitnice, ki bodo lahko alternativa vročim mediteranskim destinacijam. Zaradi negativnih učinkov na zimski turizem bo avstrijski turizem eden bolj prizadetih.
- Zaradi višje lege **švicarskih smučišč** bo tam zimski turizem v naslednjih letih bolj uspešen.
- Za celotno alpsko regijo lahko rečemo, da bo pridobila v poletnih mesecih na račun višje temperature. V povprečju povečanje temperature za 1 stopinjo C pomeni znižanje odstotka smučišč z zanesljivim snegom od sedanjih 91 % na 75 %. Povečanje za 2 st. C pa pomeni zmanjšanje na 61%, tako da bo prišlo do prerazporeditve turističnih tokov pozimi v švicarska in francoska smučarska središča.
- **Severna Evropa** bo bolj atraktivna za turiste v naslednjem obdobju zaradi bolj toplega podnebja poletja, pričakuje se razširitev poletne sezone, po vsej verjetnosti pa Skandinavija ne bo predstavljala substituta za mediteranske destinacije. Regija lahko poveča delež v alpskih in nordijskih športnih aktivnostih.

- Podnebne spremembe bodo povečale atraktivnost **centralne** in **vzhodne Evrope**.
- Pridobile bodo baltske države, poljska obala, države, ki mejijo na obalo Črnega morja.

Forum za prihodnost: Turizem 2013 (Forum for the Future: Tourism 2023)

Štirje scenariji, vizija in strategija za emitivni turistični trg Velike Britanije

Študija preučuje ključne dejavnike, ki bodo bolj ali manj vplivali na prihodnost in posledično orisuje možne počitnice v letu 2023. **Scenariji so bili razviti s pomočjo več kot 100 ekspertov, ki so se osredotočili na dve spremenljivki:**

1. Ali bodo gospodarstvo, politika, tehnologija in stroški energije (združeno) vzpodbujali ali zavirali čezmorska potovanja in
2. Ali bo želja po prekomorskih potovanjih in občutljivost potrošnikov na vplive potovanj na okolje vodilo k večji ali manjši privlačnosti turizma?

Scenariji so podlaga, ki jih lahko podjetja in organizacije uporabijo pri razvijanju svojih strategij.

Različni deležniki, ponudniki turističnih storitev v Veliki Britaniji so zapisali VIZIJO za potovanja v druge destinacije in turistično industrijo v 2023.

Zastavili so si 6 principov, ki bi naj pomagali do trajnostne prihodnosti:

1. »Naše okolje je zaščiteno in ne izropano z našimi aktivnostmi;
2. Naši zaposleni se lahko razvijajo do svojih najboljših potencialov;
3. Našim strankam zagotavljamo trajnostne turistične produkte;
4. Naše aktivnosti koristijo skupnostim, za katere delamo in s katerimi delamo;
5. S pomočjo inovacij želimo biti trajnostni tudi v naši infrastrukturi;
6. Naša poslovna vrednost zajema družbeno in okoljske stroške, tako da zagotavljamo trajnostne dobičke (finančno, okoljsko in družbeno)«.

4 SCENARIJI za leto 2023:

1. Scenarij: BOOM AND BURST – Eksplozija rasti

- Cvetoče gospodarstvo in visoki dohodki v GB so vzpodbudili potovanja po svetu. Ljudje potujejo dlje, bolj pogosto in hitreje kot kdajkoli prej. Politična stabilnost in gospodarski razcvet so omogočili nekaterim državam, da so postale zanimive.
- Tehnološki napredek: goriva na alge.

- Potrebne so bile drage izravnave CO₂, ki jih je potovalna industrija uspešno financirala in dekarbonizirala druge gospodarske sektorje.
- Starejša populacija je izjemno mobilna, ima čas in denar.
- Narašča poceni medicinski in lepotni turizem v Costa Rici in Indiji.
- Delovni čas postaja bolj fleksibilen, naraščajo nakupi drugih/začasnih domov v tujini.
- Cilji na področju emisij so doseženi, pojavlja pa se problem prenatrpanosti destinacij. Najredkejši vir postane divjina.
- Pojavljajo se masovni protesti, ki preprečijo odprtje tematskega parka na Mount Everestu.
- Turisti derejo v Irak na ogled grobov in arheoloških spomenikov.
- Obiskovalci znamenitosti v metropolah so omejeni s časovno omejenimi vstopnicami.
- Visoko razvite tehnološke krtače za odstranjevanje ogljika, ki čistijo zrak, so povsod.
- Britanski TO je moral na sodišče, ker je peljal turiste na »miren kraj, kjer so jih zmotili skupina 500 kitajskih motociklističnih entuziastov.
- Nastajajo modularni hoteli, plavajoči resorti ...
- Najhitreje razvijajoče se destinacije: Burma, Jemen, zasebna gospodarska cona v Botsvani, Somalija, Argentina, Antarktika, bližnja vesoljska plovila, Kazahstan, Papua Nova Gvineja.

2. Scenarij: DIVIDED DISQUIET – Ločeni, zaskrbljeni

- Strupena kombinacija vplivov podnebnih sprememb, nasilnih vojn za redke vire in družbeni nemiri so oblikovali nestabilen in grozen svet. Potovanje v oddaljene države postane nezanimivo.
- Veliko držav je bilo nepripravljenih na podnebne spremembe. Ekstremni vremenski pogoji, naraščanje morske gladine, poplave, pogoste padavine so poškodovale določene destinacije. Pomanjkanje hrane, bolezni, borba za vodo in nafto so opustošili druge destinacije. Turizem postane samo še za najpogumnejše na najbolj prizadetih območjih (Sahara, Bližnji Vzhod, centralna Azija, otoške države...).
- Pomanjkanje globalnega sodelovanja je zaprlo meje. Protekcionizem je močan in globalna trgovina omejena. Močna varnost in dodatne vize so potrebni. Obiskovalci so zelo izbirčni kje in kdaj bodo potovali, izbrane destinacije so prenatrpane. Popularen postane t.i. turizem sodnega dne, kje turisti želijo videti hitro izginjajoče atrakcije (ledeniki v Patagoniji, korale v Avstraliji).
- Narašča tehnologija tele-prisotnosti, poslovni stroški se tako znižujejo, kar vodi k zmanjšanju določenih letalskih povezav.
- Podjetja uvajajo »en let na leto« (poslovne sestanke nadomeščajo s tele-prisotnostjo).
- Zaradi dodatne varnosti se na potovanjih najemajo vodiči z vojaškim znanjem.
- Prebivalci nekega evropskega resorta so tožili lokalno vlado zaradi onesnaževanja turistov.
- Prebivalci Maldivov se selijo v Indijo.
- Hit je golf in smučanje na peščenih sipinah.
- Hitro rastoče destinacije: Norveška, Irska, Latvija, UK, Grenlandija, Park »sodnega dne«, Kanada, Danska, eksperimentalna baza estonske vojske.

3. Scenarij: PRICE AND PRIVILEGE – Cena in privilegirani

- Zaradi dramatično visoke cene nafte postane potovanje izjemno drago. Majhne zaloge in povečano povpraševanje novih ekonomij Azije je počistilo cene energij v oblake.

- Potovalna industrija je globalno prizadeta, letalstvo se je skrčilo na minimum. Potrošnike najbolj skrbi cena počitnic. Medtem ko majhen del elite potuje redno, si večina potovanj ne more privoščiti. Ljudje, ki želijo potovati v oddaljene kraje, morajo leta in leta varčevati ali se pridružiti novemu masovnemu trgu kopenskih povezav. Pan evropski vlaki, avtobusi in pomorske povezave predstavljajo najbolj cenovno ugodno možnost potovanja. Moderne »cevi« nudijo obilo možnosti za kopenske povezave.
- Pojavljajo se demonstracije na ulicah, ljudje zahtevajo pravico do potovanja.
- Ukrajina se pozicionira kot Most na Vzhod z novim modernim Kijevskim železniško-avtobusnim sredstvom.
- Letalski prevoznik nudi stojišča in brez posadke v kabini.
- Banke nudijo kredite družinam za potovanja.
- Maldivi targetirajo super elitni segment gostov.
- Hitro rastoče destinacije: Črna gora, Francija, Litva, Portugalska, Nemčija, centrala Evropa, »SailRail« breaks v Grčijo, tropska izkušnja (Jersey) ...

4. Scenarij: **CARBON CLAMPDOWN – CO2 sesutje**

- Vlada je uvedla kvote za trgovanje z emisijami za vsa gospodinjstva v Veliki Britaniji kot del ukrepov za obvladovanje podnebnih sprememb. Individualna dovoljenja izpustov (pravic do emisij) se zdijo najbolj pravična ureditev. Javnost zahteva stroge ukrepe. Vplive podnebnih sprememb se vedno bolj čuti, ljudje so poučeno o znanstvenih dognanjih glede podnebnih sprememb. Na področju kulturnih vrednosti ni bilo velikih obratov.
- Gospodarstvo je bolj lokalizirano, razpoložljivega dohodka je malo, menjalni tečaji so neugodni za potovanja. Prišlo je do krize pokojninskega sistema, pokojnine so majhne, stroški za zdravstvene storitve pa visoki.
- Veliko Britancev še rado potuje po svetu, Ključna je razdalja in razlog potovanja – bolj pomembno kot kam greš, je kaj boš delal. Etična potovanja so novi masovni trg, vlada ga spodbuja s prostovoljnimi CO2 izravnanimi za potovanja v tujino.
- Velika Britanija ima bolj mile zime in bolj vroča in suha poletja. Vlada investira v lokalne resorte, ker bodo ljudje raje bližje domu.
- Ključni turistični ponudniki bankrotirajo zaradi bojkota, ki ga koordinira spletna stran preko okoljske politike.
- Znane osebnosti se sončijo v destinacijah blizu doma.
- Letališče Stansted se zapre in odpre kot tematski park.
- Dobrodelne ustanove pomagajo prizadetim prej kot uradniki.
- Hit postane 2-tedensko križarjenje iz Somalije (tema – delavnice za pomiritve za angleške pare s strani lokalcev).
- Najhitreje rastoče destinacije: Cornwall, Ukrajina, Švedska, prostovoljna cona, Počasna ladijska skupnost, Liverpool ...

SKLOP 5: OBLIKOVANJE IZZIVOV ZA NARČTOVANJE

10. KLJUČNI IZZIVI, KOT IZHAJAJO IZ ANALIZE STANJA

Ključni razvojni in trženjski IZZIVI Ljubljanskega barja kot turistične destinacije³¹

1. **Ljubljansko barje pozicionirati kot visoko kakovostno in edinstveno zavarovano območje ter ljudi** (ki tu živijo, delajo in prihajajo na obisk) **ozvestiti o bogastvu njegovih vrednot** (preplet pomenov, simbolov in asociacij, ki jih skrivajo naravna krajina, biotska pestrost, bogata narava, kulturni spomeniki in arheološka najdišča).
2. **Učinkovito, celostno in kreativno uveljaviti koncept trajnostnega razvoja – tudi skozi turizem** (turizem s trajnostnim razvojnim konceptom nadgrajuje funkcijo varovanja narave).
3. **Ljubljansko barje kot odprta učilnica, ki ima za poslanstvo ozaveščanje ljudi** (ljudi, ki tu živijo, in ljudi, ki prihajajo sem na obisk) o pomenu naravnih vrednot ter njihovega ohranjanja.
4. **Izkoristiti Ljubljanico** (kot vodno transversalo, aktivnosti na vodi, Ljubljanica kot povezovalni člen med Ljubljano in Ljubljanskim barjem, koliščarji ipd.).
5. **Izboljšati dostopnost do izhodiščnih točk** (pustiti avto na obrobju in nadaljevati na druge načine – bolj trajnostne).
6. **Oblikovanje prepoznavnih integralnih turističnih proizvodov na nivoju Ljubljanskega barja** (ki temeljijo na identiteti območja, komunicirajo skozi zgodbe, so razviti v programe po meri ciljnih skupin, za različna trajanja in vsebine & ki imajo opredeljene nosilce oziroma izvajalce).
7. **Razviti nosilca razvoja in trženja turizma** (nekdo nad »občinskimi« mejami) – kot ključna osnova za razvoj in implementacijo zastavljene vizije in načrta na področju turizma.
8. **Razvoj dobrih zelenih praks** (lokalni in še posebej ekološki izdelki, trajnostni načini transporta, trajnostna gradnja, interpretacija naravne in kulturne dediščine itd.).
9. **Prepoznavanje Ljubljanskega barja kot najmočnejšega »skupnega razvojnega in trženjskega imenovalca«** na področju turizma za občine na območju – sprejemanje in

³¹ Osnova za oblikovanje 10 ključnih izzivov so ugotovitve iz analize stanja – in izzivi, ki smo jih oblikovali v poglavju 3.

Analiza stanja – Priloga št. I
k Strategiji trajnostnega razvoja in trženja
Krajinskega parka Ljubljansko barje kot turistične destinacije

uresničevanje skupne vizije.

10. Redki so primeri na svetu, ko bi se na pragu glavnega mesta, dosegljivo peš, s kolesom ali javnim prevozom, razprostiralo območje s tako bogato zgodovino, arheološko dediščino, etnološkimi posebnostmi in visoko ovrednoteno naravo. Če povzamemo, je **KLJUČNI IZZIV NJEGOVA TRAJNOSTNA VALORIZACIJA.**

Priloga - DODATNO GRADIVO – k poglavju 8

I. Zeleni turizem (Green Tourism)

V zadnjem obdobju se vse bolj govori o **turizmu v zeleni ekonomiji**, o **zelenem turizmu**, o prilagajanju in **blaženju podnebnih sprememb v povezavi s turizmom**, o **zelenem trgu**, **zelenih programih**, **zelenih ponudnikih**, **zelenih organizatorjih potovanj**, **zelenih spletnih mestih** itd.

Izvirno se v poslovanju termin **»ZELEN«** nanaša na **okoljske zadeve**, vendar danes zaobjema **VSE POGLEDE TRAJNOSTNEGA RAZVOJA**, ki temelji na štirih osnovnih principih:

- okoljski,
- družbeni,
- gospodarski in
- podnebni (t.i. »quadruple bottom line« of sustainable tourism, UNWTO), zajema pa tudi
- korporativno družbeno odgovornost (corporate social responsibility, CSR).

Da je podjetje resnično »zeleno«, mora vključevati trajnostno usmerjeno odločanje na vseh ravneh organizacije (International Tourism Partnership, 2009).

Pri zelenem turizmu gre za **okolju prijazna trajnostna potovanja** v destinacije, **kjer so flora, favna in kulturna dediščina primarne atrakcije** in kjer so **vplivi na okolje minimizirani**.

Izbiranje zelenih potovalnih opcij pomeni podporo lokalnim restavracijam in hotelom, nakupu izdelkov domače obrti, uporabo storitev lokalnih prebivalcev, s ciljem pomagati njihovu gospodarstvu in čim bolj zmanjšati negativne vplive na okolje in družbeno skupnost. Mogoče ne gre zgolj za zmanjšanje porabe vode in elektrike, ampak proizvodnjo elektrike s sončnimi celicami, zbiranje deževnice za zalivanje organskega vrta ipd. Turisti prispevajo k ohranitvi narave tudi z doniranjem sredstev za raziskave na področju biodiverzitete ali pogozditvi ... Turiste, ko raziskujejo zelene koncepte destinacije, zanima, kako podjetja ukrepajo na družbenem področju, ali prispevajo k lokalnemu gospodarstvu itd.

Termin zeleni turizem je izjemno širok, predvsem pa je TRŽENJSKO DOPADLJIV in LAHKO RAZUMLJIV za potrošnike (saj ga zelo enostavno povežejo z okolju bolj prijaznim ravnanjem oziroma minimiziranjem vplivov na okolje), zaradi česar so ga začele v svojih trženjskih komunikacijah na področju turizma uporabljati številne države (tako v komuniciranju do strokovnih kot tudi splošnih javnosti).

Zelo pomembno je, da vključuje trajnostno usmerjeno odločanje na vseh ravneh organizacije in da ne pride do nepravilne uporabe oziroma izrabe tega termina (do t.i. »Greenwashinga« ➔ za opredelitev pojma Greenwashing glej poglavje 2.1)

2. Trajnostni turizem, sonaravni turizem (Sustainable Tourism)

Že opredeljen.

3. Ekoturizem (Ecotourism = Ecological Tourism)

Ekoturizem pomeni **potovanja v naravna območja** oziroma obliko turizma, ki **odgovorno varuje naravo in spodbuja blaginjo lokalnega prebivalstva** (The International Ecotourism Society, TIES, 1991). V svojem bistvu gre za obliko odgovornega turizma v naravna območja.

Če bi to definicijo še nadalje poskušali nadgraditi, bi lahko rekli, da gre za potovanja v naravna, občutljiva, pristna, umaknjena in ponavadi varovana območja, **ki poskušajo čim manj vplivati na okolje.**

Že v osnovi gre za **bolj omejen obseg** (torej ne množični koncept turizma) **potovanj**. Ekoturizem **pomaga ozaveščati in izobraževati popotnika**, daje konkretno finančno osnovo za pomoč pri ohranjanju naravnega okolja, neposredno pomaga k gospodarskemu razvoju in povečanju politične moči lokalnih skupnosti. Spodbuja razumevanje in neguje spoštovanje do različnih kultur in človeških pravic.

SEDEM glavnih ZNAČILNOSTI EKOTURIZMA je³²:

1. Gre za potovanja v **naravne, neokrnjene destinacije, kjer so lokalna kultura, flora in favna glavne atrakcije;**
2. **Minimiziranje učinkov na (naravno in družbeno) okolje;**
3. Spodbuja in gradi **okoljsko ozaveščenost** (eko potovanja vključujejo vzgojno-izobraževalne in predstavitvene dejavnosti);
4. Daje neposredne finančne **koristi za ohranjanje okolja;**
5. Podpira lokalno gospodarstvo – daje finančne koristi in **izboljšuje gospodarsko in politično pozicijo** za lokalne skupnosti (in torej za ljudi, ki tam živijo);
6. **Spoštuje lokalno kulturo;**
7. **Podpira človeške pravice** in demografske spremembe;

³² Vir: Martha Honey, Ph.D., Ecotourism and Sustainable Development, Second Edition: Who Owns Paradise?

(Idealno) bi moral izpolnjevati **naslednje kriterije**:

- Ohranjanje biološke in kulturne raznovrstnosti skozi zaščito eko sistemov;
- Promocija trajnostne uporabe biodiverzitete s pomočjo zagotavljanja delovnih mest za lokalno prebivalstvo;
- Delitev socio-kulturnih koristi z lokalnimi skupnostmi in avtohtonimi prebivalci, na način, da se ljudje strinjajo in sodelujejo v managementu ekoturističnih podjetij oziroma ponudbe;
- Glavna skrb je turizem v neokrnjena naravna okolja, z minimalnim vplivom na okolje;
- Minimiziranje vpliva turizma na okolje;
- **Lokalna kultura, flora in favna so glavne atrakcije.**

Tudi **UNWTO** opredeljuje ekoturizem s temi značilnostmi, čeprav uradno sprejete in poenotene definicije ni.

Ekoturizem privlači ekološko in družbeno izobražene oziroma ozaveščene posameznike, ki jih zanima osebna rast, iskanje novih znanj in načinov življenja na planetu. Gre za konceptualno izkušnjo, ki bogati tiste, ki radi raziskujejo in razumejo okolje okoli sebe. Daje nam poglobljeno razumevanje našega vpliva kot posameznika na celotno življenje oziroma planet, hkrati pa tudi poglobljeno razumevanje našega okolja (torej okolja, v katerem živimo).

Za mnoge države ekoturizem ne predstavlja le obrobne dejavnosti, skozi katero finančno pomagajo ohranjanju okolje, ampak **predstavlja osrednjo in najpomembnejšo gospodarsko dejavnost v nacionalnem gospodarstvu.** Med takšne države bi lahko šteli Costa Rico, Madagaskar, Nepal, Ekvador, Antarktiko, kjer ekoturizem predstavlja pomemben delež BDP.

Po podatkih TIES je ekoturizem v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja rasel z letno stopnjo 20 do 34 %, v letu 2004 še vedno 3-krat večjo stopnjo kot turizem na splošno, kar pomeni, da je letna stopnja rasti še vedno **okoli 20 %.**

Ekoturizem se pogosto zamenjuje s trajnostnim turizmom. Medtem ko je ekoturizem oblika turizma (oziroma je turistični produkt, kot npr. kulturni turizem, wellness, sonce & morje itd), mora biti koncept trajnostnega razvoja implementiran v vse turistične produkte – je razvojni koncept, ki deluje na gospodarskem, družbenem in okoljskem področju. Če so v produkt vključeni vsi principi trajnostnega koncepta, se lahko produkt oziroma oblika turizma imenuje trajnostni turizem.

Hkrati se ekoturizem pogosto uporablja kot trženjsko orodje za promocijo turizma, ki je povezan z naravo. Pogosto gre za t.i. »zeleno pranje možganov«, ko na primer hotel postavi v lepo naravno neokrnjeno okolje, nato pa ga promovirajo kot koncept produkta, kjer ljudje pridejo v stik z lepoto in krhkostjo narave, v resnici pa se pogosto okoljsko zelo neodgovorno obnašajo.

4. Na naravi temelječ turizem (Nature Based Tourism)

Na naravi temelječ turizem je vsaka vrsta turizma, ki je osnovana na izkušnjah, ki so neposredno povezane z naravnimi atrakcijami, vključno z ekoturizmom, pustolovskim turizmom³³, pohodništvom, opazovanjem ptic, ribarjenjem, muharjenjem, jahanjem, obiskovanjem naravnih parkov ipd.

5. Odgovorni turizem (Responsible Tourism)

Odgovorni turizem **spoštuje naravno in kulturno okolje in na etični način prispeva k razvoju lokalnega gospodarstva**. Spodbuja turistovo zavedanje njegovega vpliva na lokalno destinacijo (Responsible and Sustainable Tourism, EVEIL).

ZNAČILNOSTI odgovornega turizma so:

1. **Minimizira negativne** gospodarske, okoljske in družbene **učinke**;
2. **Ustvarja gospodarske pozitivne učinke** za lokalno prebivalstvo, povečuje blagostanje lokalnih skupnosti, izboljšuje delovne pogoje in dostop do gospodarskih dejavnosti;
3. **Lokalno prebivalstvo vključuje** v vse tiste odločitve, ki vplivajo na njihovo življenje in spremembe;
4. **Pozitivno prispeva k ohranjanju naravne in kulturne dediščine** ter ohranjanju raznolikosti kultur oziroma sveta;
5. **Turistom skozi tesnejši stik z lokalnimi prebivalci zagotavlja bolj prijetne izkušnje**, boljše razumevanje lokalne kulture, družbenih in okoljskih vsebin;
6. **Zagotavlja dostopnost manj mobilnim ljudem** ter je kulturno občutljiv, pospešuje spoštovanje med turisti in gostitelji ter gradi lokalni ponos.
7. **Je odprt do kultur, spodbuja spoštovanje med turisti in gostitelji ter gradi lokalni ponos in samozavest.**

(Deklaracija s svetovnega vrha za trajnostni razvoj, Cape Town, 2002).

6. Geoturizem (Geotourism)

³³ Adventure tourism oziroma pustolovski turizem je turizem, ki je osnovan na naravi, a vključuje elemente tveganja, višje stopnje fizične aktivnosti in zahteva znanje določenih veščin.

Geotourism pomeni **koncept turizma, ki ohranja in še dodatno krepi geografski karakter območja** – tako njegovo kulturo, okolje, dediščino kot tudi blaginjo ljudi, ki tam živijo.

Koncept je bil uradno prvič uveden v letu 2002, v poročilu Travel Industry Association of America (Združenja ameriške potovalne industrije, ki se od leta 2009 imenuje U.S. Travel Association) in revije National Geographic Traveller, **sam termin pa je nastal že v letu 1997**, ko sta urednik National Geographic Jonathan B. in njegova žena Sally Bensusen poskušala najti termin, ki bo bolj pripoveden in vseobsegajoč kot eko turizem in trajnostni turizem.

Podobno kot ekoturizem tudi geoturizem promovira koncept turizma, ki odgovorno varuje naravo in spodbuja blaginjo lokalnega prebivalstva (kjer se sredstva, ki jih turizem prinaša, vračajo v lokalno skupnost za ohranjanje okolja), **vendar pa koncept razširi še naprej zgolj od narave in ekologije, tako da vključuje celoten koncept prostora, kot so zgodovina, tradicionalna in živa kultura, pokrajina, kulinarika, umetnost, lokalna flora in favna ter blaginja ljudi, ki tam živijo**. Gre za poudarke na geografskem karakterju destinacije oziroma t.i. »Sense of place«.

Nekateri ga imenujejo kar »**novi ekoturizem**«.

Geoturizem ne pomeni potovanj s ciljem spoznavanja geologije, geoloških pojavov in atrakcij.

ZNAČILNOSTI geoturizma so:

- Geoturizem udejanja trajnostne principe, vendar pa se geoturizem poleg trajnostnega principa etike »ne škoditi prostoru« **osredotoča na prostor kot celoto**, njegovo avtohtonost, posebnosti, edinstven karakter. Vsi posamezni elementi prostora tvorijo skupaj izkušnjo za obiskovalca, ki je bogatejša in bolj polna, kot zgolj njene posamezne enote.
- **Vključuje lokalno skupnost** – lokalna podjetja in civilne skupine sodelujejo, da zagotovijo posebno, avtentično izkušnjo za obiskovalca;
- **Informira tako obiskovalce kot gostitelje** – prebivalci na novo odkrivajo svoje okolje in dediščino, saj se na ta način začnejo zavedati, da je njihova dediščina – ki jo sicer jemljejo za samo po sebi umevno – posebna, dragocena in zanimiva tujcem. S tem, ko razvijajo sposobnosti in veščine prezentiranja svoje dediščine, več pridobijo tudi obiskovalci.
- **Lokalni skupnosti prinaša ekonomske koristi** – potovalna podjetja najemajo lokalne storitve, produkte in koristijo celotno lokalno oskrbo. Ko skupnost razume koristi, prevzame skrb in odgovornost za varovanje okolja.
- **Podpira integriteto prostora** – obiskovalci vse bolj iščejo tisto, kar je avtohtono in poudarja lokalni karakter; s tem, ko to razumejo, lokalna skupnost začne to ceniti, negovati in razvijati.
- **Pomeni edinstvena doživetja in potovanja** – oblikovalci prinesejo domov nova znanja, prijatelji in znanci pa želijo izkusiti enako, kar destinaciji prinaša nadaljnji razvoj.

National Geographic Society je opredelila **13 PRINCIPOV GEOTURIZMA** (t.i. Geotourism Charter)³⁴:

1. **INTEGRITETA PROSTORA:** Krepitev geografskega karakterja na način, da se razvija in izboljšuje tisto, kar je edinstveno, značilni za lokalno okolje in njegovo naravno in kulturno dediščino – ter na ta način spodbujati tržno razlikovanje in kulturno pripadnost in ponos.
2. **MEDNARODNI KODEKS:** Spoštovati principe, ki jih v globalnem Etičnem kodeksu za turizem postavlja Svetovna turistična organizacija (UNWTO), in Principe kulturnega turizma, ki jih je postavil Mednarodni svet za spomenike in znamenitosti (ICOMOS).
3. **TRŽNA SELEKTIVNOST:** Spodbujati rast v tistih turističnih tržnih segmentih, ki bodo najverjetneje znali ceniti in spoštovati okolje ter širiti informacije o edinstvenem lokalnem karakterju.
4. **RAZNOLIKOST PONUDBE:** Spodbujati širok spekter primerne hrane in nastanitvenih zmogljivosti in tako zadovoljiti raznolike interese celotnega demografskega spektra geoturističnega trga, na način, da se maksimizira ekonomska odpornost na kratek in dolgi rok.
5. **ZADOVOLJSTVO OBISKOVALCEV:** Zagotoviti, da navdušeni geoturisti domov odnesejo privlačne in nove zgodbe in prijateljem priporočijo svojo izkušnjo, s čemer se zagotavlja nov interes oziroma povpraševanje po destinaciji.
6. **VKLJUČEVANJE SKUPNOSTI:** Turizem na maksimalen način temeljiti na lokalnih virih, spodbujati majhna lokalna podjetja in civilne skupine, da razvijajo partnerstva in zagotavljajo edinstveno, posebno, odkrito izkušnjo obiskovalca – in na način učinkovito tržijo svoje vire. Pomagati turističnim podjetjem razvijati pristope k turizmu, ki temeljijo na naravi, zgodovini, kulturi območja, vključno z lokalno hrano, pijačo, spominki, običaji itd.
7. **KORISTI SKUPNOSTI:** Spodbujati majhna in srednja podjetja, da razvijajo poslovne strategije, ki poudarjajo ekonomske in družbene koristi za lokalno skupnost, še posebej zmanjševanje revščine, z jasnim sodelovanjem za upravljanje in nadzor, ki je potreben, da se te koristi ohranijo.
8. **VAROVANJE IN KREPITEV PRIVLAČNOSTI DESTINACIJE:** Spodbujati podjetja, da ohranjajo naravna habitate, zgodovinska območja in celotno privlačnost lokalne kulture. Preprečevati degradacijo prostora in kulture z zagotavljanjem majhnega števila turistov, znotraj nosilnih zmogljivosti, ki so določene kot maksimalne. Razvijanje poslovnih modelov, ki lahko znotraj teh mej delujejo dobičkonosno.
9. **UPORABA PROSTORA:** Pričakovati pritiske razvoja in apliciranje tehnik, ki onemogočajo oziroma preprečujejo neželen prevelik razvoj in degradacijo. Uravnavati eksplozijo resortov in domov, še posebej na otokih in obalnem območju, s čemer se zagotavlja diverziteteta naravnega prostora in zagotavlja lokalni dostop do vode. Večje turistične atrakcije in tematski parki, ki niso povezani z lokalnim karakterjem, se razvijajo na prostoru, ki nima ekološkega, naravnega in kulturnega potenciala.
10. **VAROVANJE VIROV:** Spodbujati podjetja, da minimizirajo onesnaženje vode, porabo energije, uporabo kemikalij in preveliko svetlobno onesnaževanje. Te ukrepe se komunicira na način, da se pritegne okoljsko osveščene turistične tržne segmente.
11. **NAČRTOVANJE:** Priznati in spoštovati potrebo po kratkoročnih ekonomskih potrebah, vendar ne na način, da se žrtvuje dolgoročni in geoturistični potencial destinacije. Tam, kjer

³⁴ Na voljo na http://www.nationalgeographic.com/travel/sustainable/pdf/geotourism_charter_template.pdf

turizem povzroča migracijo delavcev, se razvije nove skupnosti, ki tudi same prispevajo k razvoju destinacije. Prizadevati si raznolikost ekonomije in skrbeti za omejitev rasti prebivalstva. Sprejem javnih strategij za zmanjšanje praks, ki niso kompatibilne z geoturizmom in škodljive za imidž destinacije.

12. INTERAKTIVNA INTERPRETACIJA: Tako obiskovalce kot lokalno skupnost vključiti v učenje o prostoru. Spodbujati lokalno prebivalstvo, da predstavljajo naravno in kulturno dediščino, s čemer obiskovalci dobijo bolj bogato in pristno izkušnjo, lokalno prebivalstvo pa razvije ponos do okolja, v katerem živi.

13. VREDNOTENJE: Vzpostaviti proces rednega vrednotenja in nadzora, ki ga izvaja neodvisno telo, ki ga sestavljajo različni deležniki, in javno objavljanje rezultatov.